

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “ผลกระทบจากการท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการวิจัย ซึ่งสามารถประมวลสาระสำคัญนำเสนอได้ตามลำดับดังนี้

1. ความหมาย ความสำคัญ และความเป็นมาของการท่องเที่ยว
2. องค์ประกอบและประเภทของการท่องเที่ยว
3. ผลกระทบของการท่องเที่ยว
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
5. องค์ประกอบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
6. แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
7. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
8. ข้อมูลการท่องเที่ยวและนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศไทย
9. แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการประเมินโครงการ
10. ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนตำบลบางน้ำผึ้ง
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมาย ความสำคัญ และความเป็นมาของการท่องเที่ยว

1. ความเป็นมาของการท่องเที่ยว

มีผู้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

ซัชชัย สุจริต (2554, หน้า 14-15) กล่าวว่า มนุษย์เป็นนักเดินทางที่สำคัญ ซึ่งในอดีตมนุษย์ได้เดินทางเพื่อแสวงหาอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์และเครื่องนุ่งห่มที่ทำมาจากหนังสัตว์ และที่สำคัญการเดินทางเป็นการแสวงหาที่อยู่อาศัย เพื่อสร้างอาณาเขต หรืออาณาจักร จนกระทั่งกลายเป็นการเดินทางเพื่อแสวงหาอาณานิคม การเดินทางในแต่ละครั้งเพื่อจุดประสงค์ต่าง ๆ ดังกล่าวเป็น

การเดินทางที่แสนไกลและใช้ระยะเวลาค่อนข้างยาวนาน ซึ่งต้องเผชิญกับภัยอันตรายต่าง ๆ นานา เนื่องจากมนุษย์เริ่มต้นการเดินทางจากการเดินเท้า ต่อมาก็มีพัฒนาการเป็นการเดินทางโดยใช้สัตว์เป็นพาหนะ เช่น ลา ม้า อูฐ และช้าง แล้วค่อย ๆ พัฒนาไปสู่การเดินทางโดยทางน้ำ ทางทะเล เพื่อทำการค้าขาย และล่าอาณานิคม

วิธีที่ใช้ในการเดินทาง (travel method) ของประชาชนทั่วไปนิยมใช้ ม้า ลา ล่อ หรือ อูฐ สำหรับการเดินทางทางบกหรือทางพื้นดิน แต่สำหรับทหารนั้นนิยมใช้ม้าเป็นพาหนะในการเดินทางโดยเทียมเกวียนหรือรถม้าสองล้อ ในทำนองเดียวกันกับการส่งสินค้าไปยังแหล่งเป้าหมายต่าง ๆ ต้องอาศัยระบบการขนส่ง (transport) ทางเรือ เช่น ชาวโพนีเซียน เริ่มต้นสร้างระบบขนส่งสินค้า โดยการเชื่อมเส้นทางเดินทางทางทะเลกับทางบกในบริเวณริมฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เรือของชาวโพนีเซียนจะขนส่งสินค้าที่มีมูลค่าราคาสูง เช่น เพชรพลอย เครื่องเทศ น้ำหอมและสินค้าหัตถกรรมต่าง ๆ ไปยังเมืองท่าใหญ่รอบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ซึ่งสามารถไปบรรจบกับกองคาราวานอูฐทางบก เพื่อการแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายสินค้ากัน

จากการเดินทางของมนุษย์เพื่อจุดประสงค์ดังกล่าวข้างต้น ภายหลังจึงเริ่มประยุกต์หรือพัฒนาการเดินทางเป็นไปเพื่อการท่องเที่ยว พิธีกรรมทางศาสนา การแสดงต่าง ๆ บนเวที การละคร กวีนิพนธ์ ศิลปะ และปรัชญา จากแหล่งที่มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นแหล่งกระตุ้นที่ทำให้มนุษย์มีการพัฒนาการเดินทางให้เป็นที่มาเพื่อการท่องเที่ยว เช่น การแข่งขันกีฬาโอลิมปิก ซึ่งได้เริ่มขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ 776 ปีก่อนคริสตกาลโดยชาวกรีกนั้นมีบทบาทสำคัญที่กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปชมการแข่งขันที่ยิ่งใหญ่

ในยุคอาณาจักรโรมันตอนปลาย การสถาปนาคริสตศาสนาอย่างมั่นคงได้นำไปสู่การเดินทางเพื่อจาริกแสวงบุญไปยังดินแดนศักดิ์สิทธิ์ที่เมืองเยรูซาเลม

นอกจากนี้ ไพบูลย์ พงศบุตร (ม.ป.ป., หน้า 13-15) ได้กล่าวถึง ประวัติการเดินทางท่องเที่ยวของโลกสมัยใหม่ว่า แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การท่องเที่ยวในสมัยหลังปฏิวัติอุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวสมัยปัจจุบัน ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

(1) หลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม คือ ตั้งแต่ตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 18 จนถึงก่อนหน้าสงครามโลกครั้งที่ 2 การท่องเที่ยวได้ขยายตัวขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งการขยายตัวของการท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ เป็นผลมาจากปัจจัยดังต่อไปนี้

(1.1) การพัฒนาด้านการคมนาคมขนส่ง มีการพัฒนาด้านการคมนาคมขนส่งทางรถไฟ ทางรถยนต์ ทางเรือ และทางเครื่องบิน ทำให้การเดินทางสะดวกรวดเร็ว และเสีย

ค่าใช้จ่ายน้อยลง อีกทั้งยังใช้เวลาเดินทางน้อยลง ทำให้สามารถเดินทางไปทั่วโลก ๆ ได้สะดวกอีกด้วย

(1.2) การพักผ่อนหย่อนใจของสังคมอุตสาหกรรม การปฏิวัติอุตสาหกรรม เป็นผลให้ประเทศทางตะวันตกเปลี่ยนเป็นสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งประชาชนมีรายได้สูงขึ้น และอยู่กันหนาแน่นตามเมืองใหญ่ ๆ เพื่อประกอบอาชีพตามโรงงานอุตสาหกรรม หรือบริษัทห้างร้านที่มีกำหนดเวลาทำงานและเวลาพักผ่อนที่แน่นอน ลักษณะเช่นนี้ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวขยายตัวกว้างขวางมากขึ้น เพราะประชาชนมีทั้งเงินและเวลาที่จะใช้ไปในการท่องเที่ยว รวมทั้งความต้องการที่จะพักผ่อนร่างกายและจิตใจ หลังจากที่ได้ทำงานเคร่งเครียดมาแล้วในเมือง หรือในโรงงานอุตสาหกรรม

(2) การท่องเที่ยวสมัยปัจจุบันตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 กล่าวได้ว่า หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา การท่องเที่ยวได้พัฒนาไปอย่างมาก ในปัจจุบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้กลายเป็นธุรกิจที่สำคัญของหลายประเทศ ทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา และการท่องเที่ยวได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางครอบคลุมทุก ๆ ทวีปที่มีประชากรอาศัยอยู่ จนมีผู้กล่าวว่า ปัจจุบันนี้เราได้เคลื่อนจากการท่องเที่ยวชนิดที่เป็นตัวแตรกเล็ก ๆ ทางด้านบัญชีมาเป็นสิ่งที่ใหญ่โตที่สุดในด้านการค้าของโลก และในหลาย ๆ ประเทศ การท่องเที่ยวก็ได้กลายเป็นแหล่งของรายได้ที่สำคัญจากการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ และมีผู้ทำนายว่า เมื่อถึงปี พ.ศ. 2553 การท่องเที่ยวจะกลายเป็นอุตสาหกรรมประเภทหนึ่งที่ใหญ่ที่สุดในโลกทีเดียว

สรุปประวัติของการเดินทางท่องเที่ยวได้ว่า การเดินทางท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีมาแต่โบราณกาล โดยในอดีตนั้น มนุษย์ได้เดินทางเพื่อแสวงหาอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์และเครื่องนุ่งห่มที่ทำมาจากหนังสัตว์ และที่สำคัญเป็นการเดินทางเพื่อแสวงหาที่อยู่อาศัย สร้างอาณาจักร จนกระทั่งกลายมาเป็นการสร้างอาณานิคม ส่วนการเดินทางเพื่อท่องเที่ยวได้เริ่มขึ้นเป็นครั้งแรก ในปี 761 ก่อนคริสตกาล โดยชาวกรีกมีบทบาทสำคัญที่กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปชมการแข่งขันที่ยิ่งใหญ่ ต่อมาในยุคอาณาจักรโรมันตอนปลาย การสถาปนาคริสตศาสนาลงอย่างมั่นคงได้นำไปสู่การเดินทางเพื่อจาริกแสวงบุญยังดินแดนศักดิ์สิทธิ์ที่เมืองเยรูซาเล็ม หลังจากนั้นการเดินทางท่องเที่ยวก็มีพัฒนาการมาเป็นลำดับ จนถึงโลกสมัยใหม่ ที่การเดินทางท่องเที่ยวสามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ 1) การท่องเที่ยวหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม และ 2) การท่องเที่ยวในสมัยปัจจุบันหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

2. ความหมายของการท่องเที่ยว

ความหมายของการท่องเที่ยวมีทั้งที่คล้ายคลึง และแตกต่างกันดังนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้อธิบายศัพท์ การท่องเที่ยว (tourism) ไว้ว่า เป็นคำที่มีความหมายค่อนข้างกว้างขวาง เพราะมิได้มีความหมายแต่เพียงเฉพาะการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อความสนุกสนานบันเทิงเรีงรมย์ดังที่คนส่วนมากเข้าใจกันเท่านั้น แต่ยังรวมการเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อการกีฬา เพื่อการติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมเยียนญาติ พี่น้องก็นับเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น ฉะนั้นปรากฏการณ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในปัจจุบันจึงเป็นกิจกรรมรายใหญ่ที่มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งมีผู้กล่าวว่า ธุรกิจการท่องเที่ยวในทุกวันนี้ เป็นธุรกิจที่ใหญ่ที่สุดในโลกหากเทียบกับธุรกิจอื่น ๆ ด้วยกัน (นิคมจารุณี, 2544, หน้า 1)

พรรณี จุฑานนท์ (2546, หน้า 10-12) อธิบายว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางไปในสถานที่ต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจ มิใช่เพื่อรับจ้าง แต่เพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อความสนุกเพลิดเพลิน เพื่อการศึกษา ศาสนา กีฬา เพื่อติดต่อธุรกิจ รวมถึงการประชุมสัมมนา และการเยี่ยมญาติพี่น้อง

อย่างไรก็ตาม อาจสรุปความหมายของการท่องเที่ยวตามลักษณะการเดินทางได้ 3 ประการ ดังนี้

- (1) เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
- (2) เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจของผู้เดินทางมิใช่ถูกบังคับ
- (3) เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตาม ที่มีไว้เพื่อการประกอบอาชีพ

หรือหารายได้

วิมล จิโรจพันธุ์, ประชิต สุกณะพัฒน์ และอุดม เขยทิววงศ์ (2548, หน้า 47-48) ได้กล่าวว่า โดยทั่วไปการท่องเที่ยวจะหมายถึง การเดินทางของผู้คนหรือประชาชนที่ไปเยี่ยมชมยังสถานที่หนึ่ง เพื่อการเที่ยวชมเมือง เยี่ยมญาติและเพื่อน พักผ่อนวันหยุดทั้งระยะสั้นและระยะยาว และอาจหมายรวมถึงบุคคลที่เดินทางไปเข้าร่วมการประชุมทางวิชาการ ทางการเมือง การประชุมธุรกิจ หรือเข้าร่วมกิจกรรมอื่น ๆ ทางธุรกิจ ตลอดจนการเดินทางไปศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ หรือไปทำการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ด้วย โดยผู้ที่เดินทางมาเหล่านี้สามารถใช้บริการคมนาคมขนส่งได้ทุกรูปแบบ นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยวหมายถึง การเดินทางไปสู่สถานที่ต่าง ๆ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อการศึกษา การแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรม การประชุม การแสดง ธุรกิจและอื่น ๆ

วรรณ วลัยวานิช (2546, หน้า 17) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การที่คนเราเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ และตลอดระยะเวลาเหล่านั้นได้มีกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้น การไปเที่ยวชมสถานที่สวยงามหรือทัศนียภาพแปลก ๆ หรือเดินซื้อสิ่งของต่าง ๆ เป็นต้น การท่องเที่ยวมีหลาย

รูปแบบด้วยกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ระยะเวลาในการท่องเที่ยว ประเภทของการคมนาคม จำนวนสมาชิก หรือ ค่าใช้จ่าย เป็นต้น

Robert Christie Mill and Alastair M.Morrisson (1998, pp. 6-7 อ้างถึงใน วาฑิต อิทธิศิริเวทย์, 2551, หน้า 6) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นรูปแบบหนึ่งของนันทนาการ (recreation) ของมนุษย์ เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในเวลาว่าง (leisure time) โดยผูกพันอยู่กับการเดินทางจากที่หนึ่งซึ่งเป็นบ้านของตัวเองไปสู่อีกที่หนึ่งซึ่งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้ถือว่า วัตถุประสงค์เพื่อประสบการณ์และความรู้ เพื่อการผ่อนคลายร่างกายและจิตใจจากกิจกรรมต่างๆ เป็นการตอบสนองตนเอง

ดังนั้นการท่องเที่ยว (tourism) จึงเป็นคำที่มีความหมายค่อนข้างกว้างขวาง เพราะว่ามิได้หมายความแต่เพียงการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อความสนุกสนานบันเทิง เรียงรมย์ที่คนส่วนมากมีความเข้าใจกันเท่านั้น แต่เป็นการเดินทางเพื่อการศึกษาหาความรู้ เพื่อติดต่อธุรกิจ เพื่อกิจกรรมทางศาสนา ตลอดจนเดินทางไปเยี่ยมญาติในต่างจังหวัด ซึ่งถือเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ การท่องเที่ยวจึงประกอบด้วยองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการคือ การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว การเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้ และประการสุดท้ายเป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว (tourism) หมายถึง การเดินทางของผู้คนหรือประชาชนที่ไปเยี่ยมเยือนสถานที่หนึ่ง ด้วยความสมัครใจ มิใช่ถูกบังคับ เพื่อการเที่ยวชมเมือง เยี่ยมญาติพี่น้อง หรือเพื่อนฝูง การพักผ่อนในวันหยุดทั้งระยะสั้นและระยะยาว รวมถึง การเดินทางเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพื่อการศึกษา ศาสนา กีฬา การประชุมสัมมนา หรือเพื่อการติดต่อธุรกิจต่าง ๆ

3. ความสำคัญของการท่องเที่ยว

สำหรับความสำคัญของการท่องเที่ยวนี้มีผู้อธิบายไว้หลายคน ดังนี้

กุลวรา สุวรรณพิมล (2548, หน้า 34-36, อ้างถึงใน ชันย์นิชา เลิศนรเศรษฐ์, 2551, หน้า13-14) ได้แบ่งความสำคัญของการท่องเที่ยวไว้เป็นสองประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

(1) บทบาทและความสำคัญที่มีต่อเศรษฐกิจ แบ่งออกได้ ดังนี้

(1.1) ก่อให้เกิดรายได้เพิ่มมากขึ้น การท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวต่างประเทศมีส่วนช่วยให้ประเทศได้รับรายได้ในรูปของเงินตราต่างประเทศ และรายได้ดังกล่าวก็มีลักษณะเช่นเดียวกับการส่งสินค้าออกไปขายในต่างประเทศ แต่เป็นสินค้าออกประเภท “ไม่เห็นตัวสินค้า (invisible export)” ซึ่งมีผลให้การเงินระหว่างประเทศดีขึ้น

(1.2) การช่วยให้คนมีงานทำมากขึ้น รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็น รายได้ที่กระจายไปสู่ประชากรทั่วประเทศ ดังนั้นภูมิภาคต่าง ๆ จึงมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น มีการสร้าง สิ่งใหม่ เกิดอาชีพใหม่ และความต้องการแรงงานมากมาย

(1.3) ช่วยให้อุตสาหกรรมการเงินระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในด้าน การชำระหนี้เงินดีขึ้น เพราะรายได้จากนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ เป็นไปในรูปแบบของการขาย สินค้าและบริการภายในประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวของชาวไทยที่ท่องเที่ยวในประเทศ ก็มีความสำคัญ เช่นกัน ในการช่วยลดปัจจัยเงินตราที่จะนำออกไปใช้นอกประเทศ

(1.4) การท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิต และยังก่อให้เกิด การนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่สิ้นเปลือง วัตถุดิบมากนัก

(1.5) การท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างสรรค์ความเจริญไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ เป็นตัวนำให้เกิดการลงทุนในหมวดอุตสาหกรรมอื่น ๆ รวมทั้งการพัฒนาเขตภูมิภาคของรัฐบาลใน ด้านโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) ทั้งสาธารณูปโภค ถนนหนทาง การประปา การ ติดต่อสื่อสาร และไฟฟ้า เป็นต้น

(2) บทบาทและความสำคัญที่มีต่อสภาพแวดล้อม แบ่งออกได้ดังนี้

(2.1) ช่วยให้อุณหภูมิของท้องถิ่นดีขึ้น หากสถานที่ใดมีปัญหา เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม โทรม ความสกปรก หรือความไม่ปลอดภัย ก็จะไม่เป็นที่พึงประสงค์ของ นักท่องเที่ยวที่จะเดินทางไป เพราะนักท่องเที่ยวประสงค์จะไปสัมผัสกับสภาพธรรมชาติของ ท้องถิ่น ความสะอาดสบายที่พอควร และมีความปลอดภัย

(2.2) ช่วยให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม และประเพณี ที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นที่เดินทางไปถึง ซึ่งเปรียบเสมือนการทำให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่าง ประชาชน และมีส่วนในการเสริมสร้างสัมพันธไมตรี และความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าของประเทศ และผู้มาเยือน

(2.3) การท่องเที่ยวช่วยขจัดปัญหาความแตกต่างเหลื่อมล้ำ ระหว่างสังคม เมือง และสังคมชนบท เป็นการลดปัญหาการย้ายถิ่นที่อยู่ และการอพยพเข้ามาหางานทำ หรือเสียด ใจในในเมืองใหญ่ ๆ ของประชาชนจากชนบท

จากความสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวดังกล่าว จึงเป็นจุดที่ทำให้ประเทศต่าง ๆ พยายามดึงนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในประเทศของตนให้มากที่สุด ก่อให้เกิดการแข่งขันด้านการ ท่องเที่ยวขึ้นระหว่างประเทศที่มีอาณาเขตใกล้เคียงกันหรือในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก เพื่อก่อให้เกิด รายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและนำมาพัฒนาประเทศของตนให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

นิคม จารุมณี (2544, หน้า 5-7) กล่าวถึง ความสำคัญของการท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

(1) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา รายได้จากการท่องเที่ยวได้กลายเป็นรายได้ลำดับที่ 1 เมื่อเทียบกับรายได้จากสินค้าอื่น ๆ

(2) รายได้จากการท่องเที่ยวที่ได้มาในรูปของเงินตราต่างประเทศนี้มีส่วนในการสร้างเสถียรภาพให้กับดุลยภาพชำระเงิน เช่น ในปี พ.ศ. 2527 การท่องเที่ยวทำรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ 27,317 ล้านบาท ส่วนที่เกินดุลนี้จึงมีส่วนช่วยแก้ไขการขาดดุลในด้านอื่นได้เป็นอย่างมาก

(3) เป็นการกระจายรายได้ไปสู่ประชากรอย่างกว้างขวาง สร้างงาน สร้างอาชีพมากมายและเป็นการเสริมอาชีพด้วยอาชีพที่เกิดต่อเนื่องจากการท่องเที่ยว เช่น การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือการผลิตอาหารไปป้อนตามเมืองท่องเที่ยวต่าง ๆ ก็จะเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้เพิ่มเป็นอย่างดี หรือในเมืองท่องเที่ยวก็อาจจะเป็นผู้นำเที่ยวด้วย

(4) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างงาน สร้างอาชีพอย่างมากมาย และกว้างขวาง เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมบริการที่ต้องใช้คนทำหน้าที่บริการ โดยเฉพาะในธุรกิจทางตรง เช่น โรงแรม ภัตตาคาร บริษัทนำเที่ยว ฯลฯ ส่วนในธุรกิจทางอ้อมอาจเป็นอาชีพเสริม เช่น หัตถกรรมพื้นบ้าน การใช้เวลาวางมารับจ้างก่อสร้าง เป็นต้น

(5) การท่องเที่ยวจะมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิตและนำเข้าทรัพยากรของประเทศมาใช้ประโยชน์อย่างสูงสุด เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางไปที่ใดก็จะต้องใช้จ่ายเป็นค่าอาหารซื้อผลิตผลพื้นเมือง และหากพักแรมก็จะต้องใช้จ่ายเป็นค่าที่พัก เงินที่จ่ายออกไปนี้จะไม่ตกอยู่เฉพาะกับโรงแรมแต่จะกระจายออกไปสู่เกษตรกรรายย่อยต่าง ๆ เมื่อหัตถกรรมพื้นเมืองขายเป็นของที่ระลึกได้ก็จะมีคนนำวัสดุพื้นบ้านมาประดิษฐ์เป็นของที่ระลึกแม้จะเป็นรายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ แต่เมื่อรวมกันเป็นปริมาณมาก ๆ ก็เป็นรายได้สำคัญ ซึ่งส่งผลต่อการกระตุ้นการผลิตหรือที่เรียกว่า multiplier effect ทางการท่องเที่ยว ซึ่งอยู่ในลักษณะที่สูงมากเมื่อเทียบกับการผลิตสินค้าหรืออุตสาหกรรมอื่น ๆ

(6) การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีขีดจำกัดในการจำหน่าย อาจเรียกได้ว่าเป็น limitless industry เมื่อเปรียบเทียบกับอุตสาหกรรมอื่น ๆ จากสถิติที่ผ่านมา จำนวนนักท่องเที่ยวนานาชาติของโลกได้มีปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ เมื่อปี พ.ศ. 2493 นักท่องเที่ยวนานาชาติทั่วโลกมีจำนวนเพียง 25 ล้านคน และได้เพิ่มขึ้นเป็น 290 ล้านคน ในปีพ.ศ. 2527 กระนั้นก็ดีนักวิชาการทางการท่องเที่ยวก็ยังเชื่อว่าปริมาณการท่องเที่ยวที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นแต่เพียงการเริ่มต้นเท่านั้น เพราะว่าประชากรของโลกจะเพิ่มขึ้นตลอดเวลาในขณะที่วิวัฒนาการด้านการขนส่งที่สามารถขนส่งผู้โดยสารได้จำนวนมากทำให้ค่าใช้จ่ายในการเดินทางถูกลง การ

เดินทางท่องเที่ยวจึงมิได้จำกัดอยู่ในเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้สูงเท่านั้น ดังแต่ก่อน การท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นเรื่องของความพึงพอใจของแต่ละบุคคล องค์การสหประชาชาติประกาศว่า “การเดินทางท่องเที่ยวเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่งที่รัฐพึงสนับสนุน”

(7) การท่องเที่ยวไม่มีขีดจำกัดในเรื่องการผลิต เพราะไม่ต้องพึ่งดินฟ้าอากาศเหมือนการเกษตรอื่น ๆ ผลผลิตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ที่เสนอขายให้แก่นักท่องเที่ยวคือ ความสวยงามของธรรมชาติ หาดทรายชายทะเล ป่าไม้ ภูเขา สภาพอากาศ และสิ่งที่มีมนุษย์ก่อสร้างขึ้น เช่น พระบรมมหาราชวัง วัดวาอาราม โบราณสถาน อาคารบ้านเรือนในท้องถิ่น ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน เช่น ตลาดน้ำ ประเพณีสงกรานต์ ลอยกระทง เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นรูปธรรมที่มีความยั่งยืน ไม่ผันแปรหรือขึ้นอยู่กับสภาพฝนฟ้าอากาศ ดังเช่นการผลิตด้านเกษตรกรรม หรืออุตสาหกรรมอื่น ไม่ต้องลงทุนและเทคโนโลยีเป็นจำนวนมาก ดังนั้น อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจึงได้รับการสนับสนุนและกระตุ้นจากองค์การท่องเที่ยวโลกอย่างจริงจัง ที่จะให้ประเทศที่กำลังพัฒนาได้สนใจและหันมาใช้อุตสาหกรรมนี้เป็นประโยชน์เพิ่มเติมต่ออาชีพเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิม นับเป็นความได้เปรียบอย่างมาก

(8) การท่องเที่ยวช่วยสนับสนุนฟื้นฟูอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว สังคมไทยเป็นสังคมของชาติเก่าแก่สืบเนื่องมาเป็นพันปีจึงมีวัฒนธรรมระเบียบประเพณี นาฏศิลป์ การละเล่น ฯลฯ ที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นเป็นมรดกตกทอดที่ควรค่าแก่การนำออกเผยแพร่ฟื้นฟูและอนุรักษ์ไว้

(9) การท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างสรรค์ความเจริญไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ เมื่อเกิดการเดินทางท่องเที่ยวจากภูมิภาคหนึ่งไปยังอีกภูมิภาคหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนต่างประเทศก็ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะได้ช่วยสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น โรงแรม ภัตตาคาร สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ซึ่งก็จะต้องมีผู้ลงทุนในหลาย ๆ ลักษณะเป็นการสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่นเหล่านั้น

(10) การท่องเที่ยวเป็นมาตรการที่ช่วยส่งเสริมความปลอดภัย และความมั่นคงให้แก่พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพราะนักท่องเที่ยวจะเลือกเดินทางไปเที่ยวที่ใดจะต้องมั่นใจว่าจะมีความปลอดภัยทั้งชีวิต และทรัพย์สิน ฉะนั้นแหล่งใดที่นักท่องเที่ยวเข้าไปได้แหล่งนั้นจะต้องมีความปลอดภัยเพียงพอ

(11) การท่องเที่ยวมีส่วนช่วยเสริมสร้างสันติภาพสัมพันธไมตรีและความเข้าใจอันดีด้วยเป็นหนทางที่มนุษย์ต่างสังคมได้พบปะทำความรู้จักและเข้าใจกัน เมื่อประชากรในประเทศเดียวกันมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยการเดินทางไปมาหาสู่กัน ผลก็คือความสามัคคี

สมานฉันท์ของคนในชาติ ในทำนองเดียวกันการท่องเที่ยวระหว่างประเทศก็จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีที่จะนำไปสู่ความเป็นเพื่อนร่วมโลก ที่จะช่วยกันรักษาสัมพันธไมตรีให้มั่นคงเป็นการช่วยจรรโลงสันติภาพแก่โลก

สรุปได้ว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีการขยายตัวสูง มีบทบาทความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเป็นแหล่งรายได้นำมาซึ่งเงินตราต่างประเทศ การสร้างงาน และการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค และการท่องเที่ยวยังเป็นการพักผ่อนที่ช่วยลดความตึงเครียด พร้อม ๆ กับสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้มาเยือน และเจ้าของท้องถิ่น ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างประชาชนของประเทศต่าง ๆ รวมถึงความร่วมมือของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องด้วย จึงเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง นอกจากนี้ยังเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจซึ่งนำไปสู่การลงทุนในธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากหลายร้อยสาขา เป็นการสร้างความมั่งคั่งให้กับประชาชนและประเทศชาติอย่างเอนกอนันต์ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนชาวไทย และเป็นที่เชื่อกันว่าความสำคัญของการท่องเที่ยวจะมีมากขึ้นในอนาคต เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง

องค์ประกอบและประเภทของการท่องเที่ยว

1. องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

นิคม จารุมณี (2544, หน้า 1) กล่าวว่า การท่องเที่ยวประกอบด้วยองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ

- (1) การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
- (2) เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
- (3) การเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตาม ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

จากองค์ประกอบทั้ง 3 ข้างต้น นับเป็นพัฒนาการของท่องเที่ยวให้กลายมาเป็นอุตสาหกรรมบริการประเภทหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว” ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้อย่างมหาศาล ก่อให้เกิดการลงทุนในการผลิตและบริการแก่นักท่องเที่ยว ช่วยสร้างงานสร้างอาชีพ ทำให้ประชาชนมีรายได้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และช่วยกระจายรายได้สู่ภูมิภาคในท้องถิ่นต่าง ๆ อันเป็นการสร้างเสริมความเจริญทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ

วาทิต อธิศิริเวทย์ (2551, หน้า 12) กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวว่า เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศต่าง ๆ กิจกรรมทางการท่องเที่ยวจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง คือ

(1) นักท่องเที่ยว ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ 1) ลักษณะของนักท่องเที่ยว ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ เชื้อชาติหรือสัญชาติ เป็นต้น 2) การกระจายของนักท่องเที่ยว 3) กิจกรรมต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยว 4) ฤดูกาลท่องเที่ยว 5) ทศนคติของนักท่องเที่ยว

(2) สินค้าท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยว สินค้าท่องเที่ยวเป็นสินค้าที่รวบรวมเอา สินค้า และบริการหลายประเภททั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมไว้ด้วยกัน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี อุตสาหกรรม สาธารณูปโภคต่าง ๆ เป็นต้น สินค้าท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยวจะต้องเป็นสิ่งซึ่งนักท่องเที่ยวไปเที่ยวแล้วเกิดความประทับใจ (attraction) เพราะมีสิ่งที่มีคุณค่าด้านต่าง ๆ หลายอย่างที่ทำให้ความรู้ ความเพลิดเพลินแก่นักท่องเที่ยว เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าต่าง ๆ ดังนี้ คือ คุณค่าทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศนั้น ๆ ทิวทัศน์หรือทัศนียภาพต่าง ๆ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจต่าง ๆ และความประทับใจจากลม ฟ้า อากาศ

(3) การคมนาคมขนส่ง การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยวนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ และธุรกิจการท่องเที่ยวสามารถดำเนินต่อไปได้ ซึ่งในเรื่องของการคมนาคมจะต้องพิจารณาถึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ คือ รูปแบบของการคมนาคมขนส่ง การคมนาคมขนส่งสู่แหล่งท่องเที่ยว การคมนาคมขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว แบบแผนการเดินทางของนักท่องเที่ยว บริเวณหรือสถานที่ให้บริการแก่ผู้โดยสาร หรืออุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการใช้ยานพาหนะประเภทนั้น ๆ และรูปแบบ หรือปัญหาการจราจร

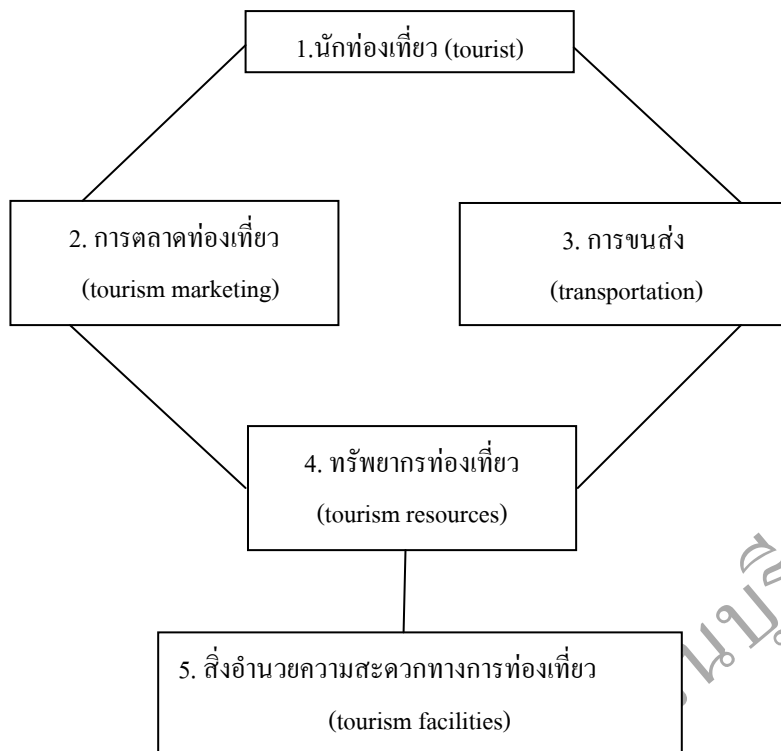
(4) ข้อมูลข่าวสาร และการบริการ ข้อมูลและข่าวสารเป็นสิ่งที่ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยวเพื่อชักจูงให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวมากขึ้น เช่น หนังสือแนะนำเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว แผ่นพับ แผนที่ และเอกสารแนะนำ หรือการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เพื่อชักจูงให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยว การส่งเสริม และให้ความรู้ใหม่ ๆ การอบรมการนำเที่ยวหรือมัคคุเทศก์ การจัดทำรายละเอียดเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง การจัดทำแผนที่เส้นทาง และแผนที่ท่องเที่ยวของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง เป็นต้น นอกจากนี้ การบริการ ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดอีกประเภทหนึ่งของธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งจะประกอบไปด้วยการบริการในด้านต่าง ๆ เป็นต้นว่า ที่พัก อาหาร และเครื่องดื่ม ของที่ระลึก และสินค้าพื้นเมือง บริการด้านสถานที่จอดรถ บริการด้านสถานที่ และอุปกรณ์สำหรับออกกำลังกาย ฯลฯ

(5) ความปลอดภัย และการอำนวยความสะดวกในด้านการเข้าเมือง ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงมากที่สุด อาจกระทำได้หลายวิธี เช่น การแนะนำเจ้าหน้าที่ของท้องถิ่น ให้ช่วยเหลือนักท่องเที่ยวเมื่อได้รับความเดือดร้อน การแนะนำนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับเรื่องการป้องกัน และระมัดระวังตน การกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว การขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการอำนวยความสะดวก และความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว การจัดหน่วยงานพิเศษเพื่อช่วยเหลือ และบริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น

ส่วนการอำนวยความสะดวกในการเข้าเมือง เป็นการให้ความสะดวกในเรื่องต่างๆ เช่น ระเบียบพิธีการเข้าเมือง การทำวีซ่า และศุลกากร การขนส่งกระเป๋าของผู้โดยสารที่สถานีขนส่ง และท่าอากาศยาน เป็นต้น

(6) องค์ประกอบด้านโครงสร้างพื้นฐาน เป็นองค์ประกอบที่สนับสนุนให้ธุรกิจท่องเที่ยวสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี และก่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว เช่น การไฟฟ้า การประปา การสื่อสาร โทรคมนาคม ความสามารถในการกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ สถานพยาบาล และโรงพยาบาลต่าง ๆ ที่ทันสมัย เป็นต้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2543, อ้างถึงใน สุวิทย์ นามบุญเรือง, 2553, หน้า 9-13) กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวว่า ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์กันเป็นวงจร ดังที่ปรากฏในภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543 อ้างถึงใน สุวิทย์ นามบุญเรือง, 2553, หน้า 10

รายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบ มีดังนี้

(1) นักท่องเที่ยว (tourist) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการท่องเที่ยว ถ้าไม่มีนักท่องเที่ยวการท่องเที่ยวก็เกิดขึ้นไม่ได้ ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้แบ่งนักท่องเที่ยวออกเป็น 6 ประเภทดังนี้ คือ

(1.1) นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (international visitor) หมายถึง บุคคลที่สามารถทำนันทนาการในราชอาณาจักรไทย

(1.2) นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ค้างคืน (international tourist) หมายถึง นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในราชอาณาจักรไทยและพักค้างคืนแต่ละครั้งอย่างน้อย 1 คืน แต่ไม่เกิน 60 วัน

(1.3) นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ไม่ค้างคืน (international excursionist) หมายถึง นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เข้ามาในราชอาณาจักรไทยแต่ละครั้งมิได้ค้างคืน

(1.4) นักท่องเที่ยวภายในประเทศ (domestic visitor) หมายถึงบุคคลทุกสัญชาติที่พำนักอาศัยถาวรอยู่ในราชอาณาจักรไทย และเดินทางไปยังสถานที่หนึ่งในอีกจังหวัดหนึ่ง ซึ่งมีใช่เป็นถิ่นที่อยู่ประจำ

(1.5) นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ค้างคืน (domestic tourist) หมายถึงนักท่องเที่ยวในประเทศที่ไปค้างคืนนอกที่พำนักอาศัยปัจจุบัน แต่ครั้งอย่างน้อย 1 คืน

(1.6) นักท่องเที่ยวภายในประเทศที่ไม่ได้ค้างคืน (domestic excursionist) หมายถึงนักท่องเที่ยวในประเทศที่มีได้พักค้างคืนนอกที่พำนักอาศัยปัจจุบัน

(2) การตลาดการท่องเที่ยว การที่จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในนั้น จะต้องมีการตลาดท่องเที่ยวในการชักนำให้เข้ามาท่องเที่ยว ซึ่งการตลาดท่องเที่ยวหมายถึง ความพยายามที่จะทำให้ให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทางมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของตนแล้วใช้สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว และการบริหารการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวในนั้น โดยการตลาดท่องเที่ยวอาจทำได้ 2 วิธี คือ

(2.1) การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว หมายถึง การให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ทางกรท่องเที่ยว เช่น ทรัพยากรการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว และการบริหารการท่องเที่ยว เป็นต้น

(2.2) การโฆษณาและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว หมายถึง การสื่อสารข้อมูล ข่าวสารการท่องเที่ยวไปยังนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายโดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ จดหมาย เป็นต้น เพื่อเชิญชวนกระตุ้นเร่งเร้าให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของตน

(3) การขนส่ง หมายถึง เมื่อนักท่องเที่ยวตัดสินใจจะไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวใดแล้ว ก็ต้องมีบริการขนส่ง นำนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวในนั้น ซึ่งการขนส่งหมายถึง การจัดให้มีการเคลื่อนย้ายนักท่องเที่ยวด้วยยานพาหนะประเภทต่าง ๆ จากภูมิลำเนาไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องการ และกลับสู่ภูมิลำเนา การขนส่งแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

(3.1) การขนส่งทางรถยนต์

(3.2) การขนส่งทางรถไฟ

(3.3) การขนส่งทางเรือ

(3.4) การขนส่งทางเครื่องบิน

(4) ทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว และเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูด

ความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเดินทางไปเยือนหรือไปท่องเที่ยว โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้แบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท

(4.1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงามตามธรรมชาติ สามารถดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น ภูเขา ป่าไม้ น้ำพุร้อน ถ้ำ น้ำตก บ่อน้ำร้อน ชายทะเล หาดทราย และเกาะแก่ง เป็นต้น

(4.2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และโบราณวัตถุ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นตามความประสงค์หรือประโยชน์ ทั้งที่เป็นมรดกในอดีตและได้สร้างเสริมในปัจจุบัน แต่มีผลดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวพื้นที่นั้น เช่น พระราชวัง ศาสนสถาน ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ กำแพงเมือง อุทยานประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์ และอนุสรณ์สถาน เป็นต้น

(4.3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปแบบของการดำเนินชีวิตของผู้อยู่ในสังคม ซึ่งปฏิบัติยึดถือสืบต่อกันมาตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อการดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวพื้นที่นั้น เช่น สถาปัตยกรรมในชนบท หมู่บ้านชาวเขา ตลาดน้ำ ศูนย์วัฒนธรรม สวนสนุก การแสดงสินค้าพื้นบ้าน การแข่งขันกีฬา และงานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น

(5) สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เป็นสรรพสิ่งที่รองรับในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความสะดวกสบาย และปลอดภัย โดยสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

(5.1) การอำนวยความสะดวกในการเข้าและออกประเทศ เป็นการอำนวยความสะดวกในการผ่านเข้าและออกประเทศของนักท่องเที่ยว ได้แก่ ด้านการขนถ่ายกระเป๋าเดินทาง การตรวจตราหนังสือเดินทาง การตรวจค้นสิ่งของติดตัว และการต่อวีซ่า เป็นต้น

การให้บริการท่องเที่ยว เป็นการให้ความสะดวกในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ได้แก่ การให้บริการ 5 ประเภท คือ 1) การขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว 2) บริการที่พักแรม 3) บริการอาหาร และบันเทิง 4) บริการนำเที่ยว และมัคคุเทศก์ 5) บริการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก

(5.2) สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีอยู่ในประเทศแล้ว แม้จะไม่มีนักท่องเที่ยว รัฐบาลก็ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ให้แก่ประชาชนของตน ส่วนการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวถือเป็นผลพลอยได้ประกอบด้วย 3 อย่างคือ

(5.2.1) สิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นต่อการยังชีพของประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้รับความ

สะดวกสบายในความเป็นอยู่ และส่งผลเป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวด้วย ได้แก่ การสื่อสาร การไฟฟ้า การประปา การคมนาคม การสุขภาพ การศึกษา และการสาธารณสุข เป็นต้น

(5.2.2) สิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัย เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่รัฐบาลให้ความปลอดภัยทั้งในด้านร่างกาย ทรัพย์สิน และการเดินทางแก่ประชาชน และนักท่องเที่ยว ด้วยการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม และความเดือดร้อนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การโจรกรรม การปล้น จี ซิงทรัพย์ การก่อความไม่สงบ และความปลอดภัยจากบริการท่องเที่ยว เป็นต้น

(5.2.3) สิ่งอำนวยความสะดวกด้านอื่น ๆ เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่เสริมหรือสนับสนุนเพื่อเพิ่มความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว เช่น การบริการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ การบริการเสริมความงาม และการบริการรักษาพยาบาล เป็นต้น

สรุปองค์ประกอบของการท่องเที่ยวได้ว่า ประกอบด้วย องค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ 1) นักท่องเที่ยว 2) การตลาดท่องเที่ยว 3) การขนส่ง 4) ทรัพยากรท่องเที่ยว 5) สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ซึ่งทั้ง 5 องค์ประกอบนี้ เป็นตัวกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวยังสถานที่ใดที่หนึ่งมากขึ้นหรือน้อยแตกต่างกันไป อันเนื่องมาจากความพร้อมหรือความสมบูรณ์ขององค์ประกอบดังกล่าวข้างต้น

2. องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์ (2549, หน้า 61) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยว คือ สิ่งดึงดูดใจที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเพลิดเพลิน สนุกสนาน เพิ่มพูนความรู้ และทำให้ทัศนคติกว้างขวางออกไป โดยแหล่งท่องเที่ยว แบ่งออกได้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นมา

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2550, หน้า 10-12) กล่าวถึง แหล่งท่องเที่ยวว่า เป็นผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวหลักที่รวมเอาสินค้าและบริการหลากหลาย จึงทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 องค์ประกอบหรือ 3 A's ดังต่อไปนี้

(1) สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว (attraction) เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้อยากเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวแล้วเกิดความประทับใจ อาจเป็นสิ่งที่ให้ความรู้หรือความเพลิดเพลินแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวย่อมมีความแตกต่างกันไปตามความต้องการและความสนใจของนักท่องเที่ยวแต่ละคนแต่ละกลุ่ม สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมี 6 ประการคือ

(1.1) ทิวทัศน์หรือทัศนียภาพอันสวยงามตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำลำคลอง ทะเล น้ำตก หน้าผา บ่อน้ำพุร้อน เกาะแก่ง อุทยาน ทะเลสาบ ถ้ำ ถ้ำวัน ชายหาด แหลม เป็นต้น

(1.2) ความประทับใจจากลมฟ้าอากาศ เช่น อากาศบริสุทธิ์สดชื่น อากาศเย็นสบายปลอดโปร่งหรือไม่หนาวจัดหรือร้อนจัดจนเกินไป เป็นต้น

(1.3) คุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น มีสิ่งที่น่าสนใจด้านประวัติศาสตร์หรือมรดกทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี อนุสาวรีย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สถาบันทางการเมือง สถาบันทางการศึกษา วัดหรือศาสนสถาน คู่มือเมือง กำแพงเมือง อนุสรณ์สถาน ชุมชนโบราณ เป็นต้น

(1.4) วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน เช่น มีขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปกรรม งานเทศกาลหรืองานประเพณี การละเล่นพื้นเมืองหรือพื้นบ้าน พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน การประกอบอาชีพ ศูนย์วัฒนธรรม การทำนา ทำไร่ เป็นต้น

(1.5) สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เช่น สวนสนุก สวนสัตว์ โรงละคร ชีวิตยามราตรี โรงมหรสพ สนามกีฬา สถานเริงรมย์ การแสดงต่าง ๆ ศูนย์การค้า สนามกอล์ฟ สนามเทนนิส โบลิ้ง สวนพฤกษศาสตร์ สวนหย่อม ศูนย์สุขภาพอนามัย สวนสาธารณะ เป็นต้น

(1.6) กิจกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น การเดินป่า การขี่ช้าง การดูนก การปีนเขา การเที่ยวถ้ำ การเที่ยวน้ำตก การล่องแพ การพายเรือ การดำน้ำ การขี่จักรยาน การชมสวนดอกไม้ การชมสวนผลไม้ การชมพื้นที่ปลูกพืชไร่ เป็นต้น

(2) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (accessibility) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยมีเส้นทางหรือเครือข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและปลอดภัย ซึ่งการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวจะต้องพิจารณาใน 6 ด้านด้วยกันคือ

(2.1) ประเภทของการคมนาคมขนส่งที่จะให้บริการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาว่าจะใช้การขนส่งประเภทใดเข้าถึงแหล่งเที่ยวนั้น ๆ จึงจะเหมาะสม หรือจะใช้การขนส่งหลายประเภทรวมกันไป เช่น การขนส่งทางรถยนต์ การขนส่งทางรถไฟ การขนส่งทางเรือ การขนส่งทางเครื่องบิน เป็นต้น

(2.2) เส้นทาง การขนส่งเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึงสภาพการเดินทาง ความสะดวกสบาย ความรวดเร็ว ความปลอดภัย และความมีมาตรฐานดีในระดับสากลของเส้นทางที่จะเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

(2.3) การคมนาคมขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึงจำนวนที่เพียงพอคุณภาพและมาตรฐาน ตลอดจนความสะดวกสบาย รวดเร็วและความปลอดภัยของรถสาธารณะและรถนำเที่ยวที่จะให้บริการภายในแหล่งท่องเที่ยว

(2.4) แบบแผนการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึงยานพาหนะที่ใช้ในการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักแรมเป็นหมู่คณะทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ทั้งการเดินทางของนักท่องเที่ยวแบบส่วนตัวและครอบครัว

(2.5) บริเวณที่อำนวยความสะดวกให้แก่ยานพาหนะ เช่น สถานีขนส่งที่จอดรถ ที่ล้างรถ ที่ซ่อมแซมบำรุงรักษารถ เป็นต้น

(2.6) ปัญหาการจราจรที่อาจเกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาถึงปัญหาการจราจรที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ปัญหาที่จอดรถ ปัญหาการจราจรติดขัด ปัญหาเรื่องเสียงรบกวนนักท่องเที่ยว ปัญหาอากาศเป็นพิษ เป็นต้น

(3) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (amenity) เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้บริการนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนั้นเกิดความประทับใจ และทำให้นักท่องเที่ยวอยากจะท่องเที่ยววันขึ้น หรือกลับมาเที่ยวซ้ำใน โอกาสหน้า ซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกที่สำคัญในแหล่งท่องเที่ยวมี 4 ด้านคือ

(3.1) สิ่งอำนวยความสะดวกด้านอาคารและสิ่งก่อสร้างในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย ที่จำหน่ายบัตรเข้าชมแหล่งท่องเที่ยว สำนักงานที่ทำการของแหล่งท่องเที่ยว ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ที่พักนักท่องเที่ยว ห้องน้ำสาธารณะ ศาลาหรือซุ้มนั่งคอย ร้านอาหาร บ้านพักพนักงาน เป็นต้น

(3.2) สิ่งอำนวยความสะดวกด้านบริการในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย ซุ้มเข้า ป้ายเครื่องหมาย ลานกิจกรรม สวนหย่อม กระถางและที่ปลูกต้นไม้ ม้านั่ง โต๊ะ เก้าอี้ ระบบแสงสว่าง ระบบน้ำใช้ ระบบกำจัดของเสียและน้ำเสีย ระบบกำจัดขยะมูลฝอย รั้ว กำแพง สะพาน ขั้วบันได เป็นต้น

(3.3) สิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยความปลอดภัยจากพืชและสัตว์ภายในแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัยจากการหลงทางภายในแหล่งท่องเที่ยว และความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว

(3.4) สิ่งอำนวยความสะดวกด้านป้ายประกาศในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย ป้ายต้อนรับนักท่องเที่ยวเข้าสู่พื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ป้ายแผนที่แสดงที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว ป้ายแผนที่แสดงจุดที่น่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว ป้ายชี้ทางภายในแหล่งท่องเที่ยว ป้ายสื่อความหมาย

ป้ายเตือนอันตรายสำหรับนักท่องเที่ยว และป้ายประกาศอื่น ๆ ที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวทราบ เป็นต้น

สุทธิธิ์ ชูชาติ (2547 อ้างถึงใน ประพัทธ์ชัย ไชยนอก, 2553, หน้า 28-29) กล่าวว่า องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 4 ประการ คือ

(1) สิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ซึ่งจำแนกย่อยได้ 4 ประการ ได้แก่

(1.1) ทรัพยากรทางธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากรทางธรรมชาติที่สวยงาม ประทับใจ เป็นสิ่งดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว

(1.2) วัฒนธรรม ได้แก่ วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งวัฒนธรรม อาจแสดงออกในรูปของ ศาสนา สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของประชาชน จารีต ประเพณีทั้งอดีต และปัจจุบัน

(1.3) ชาติพันธุ์ เป็นการเดินทางเพื่อเยี่ยมชมเพื่อนฝูงและญาติมิตร

(1.4) แหล่งบันเทิง นักท่องเที่ยวมีความต้องการที่จะเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวเพราะมีแหล่งบันเทิงสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ

(2) สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ การอำนวยความสะดวกและบริการต่าง ๆ เช่น ที่พัก อาหาร ร้านค้า ร้านขายของที่ระลึก ร้านซักรีด นันทนาการ การบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวก

(3) การขนส่ง (transportation) หมายถึง การนำนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่สะดวก รวดเร็ว และปลอดภัย

(4) การต้อนรับ (hospitality) การต้อนรับนักท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญมาก ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงความประทับใจที่นักท่องเที่ยวได้รับ และมีความต้องการกลับไปท่องเที่ยวยังสถานที่ท่องเที่ยวเดิมอีก

สรุปได้ว่าองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญมี 4 ประการ คือ สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว (attraction) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (accessibility) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (amenity) หรือ 3 A's และ 4) การต้อนรับ (hospitality) หรือการบริการที่มีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ

3. ประเภทของการท่องเที่ยว

บุปผา พิกุลแก้ว และคณะ (2550, หน้า 24) กล่าวว่า การแบ่งประเภทการท่องเที่ยว เป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง โดยสามารถจำแนกการท่องเที่ยวออกเป็น 7 ประเภทดังนี้

(1) การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ (ethnic tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่ประสงค์ที่จะสังเกตการแสดงออกทางวัฒนธรรม และแบบแผนการใช้ชีวิตของประชากรต่างเผ่าพันธุ์ ซึ่งจะรวมไปถึงการไปเยือนบ้านเกิดเมืองนอน การเข้าร่วมพิธีกรรมรำฟ้อน และเข้าร่วมพิธีทางศาสนาต่าง ๆ

(2) การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม (environmental tourism) การท่องเที่ยวประเภทนี้คล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ กล่าวคือ เป็นการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวจากแดนไกลให้เข้ามาท่องเที่ยว แต่ข้อนี้จะเน้นสิ่งดึงดูดใจ (attractions) ที่เป็นสิ่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าที่จะเน้นชาติพันธุ์มนุษย์ การกลับคืนสู่ธรรมชาติและ การชื่นชมต่อความสัมพันธ์ของผู้คนกับพื้นที่พิภพที่อยู่ในกลุ่มนี้ ซึ่งจะรวมการถ่ายภาพ การเดินทางไกล การปีนเขา การล่องเรือเล็ก และการตั้งแคมป์

(3) การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรม (cultural tourism) เป็นการเดินทางเพื่อสัมผัสและการเข้าร่วมในวิถีชีวิตเก่า ๆ ที่กำลังจะสูญหายไปในช่วงท้องถิ่น เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงประวัติความเป็นมาการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตน เช่น การแสดงศิลปะวัฒนธรรม ประเพณี และงานเทศกาล เป็นต้น

(4) การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์ (historical tourism) เป็นการท่องเที่ยวชมพิพิธภัณฑสถานและโบราณวัตถุเก่า ๆ ที่เน้นความรุ่งเรืองในอดีต อาจเป็นการไปชมอนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร วัดต่างๆ และการแสดงแสง เสียง เหตุการณ์เด่น ๆ ในอดีตกาล

(5) การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (business tourism) มีลักษณะเด่นคือ การประชุมหารือพบปะกันหรือการสัมมนา ซึ่งมีกรรวมเอาการท่องเที่ยวประเภทอื่นเข้ามาไว้ด้วยเมื่อมีการท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจเกิดขึ้น แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะมีการท่องเที่ยวได้หลายประเภทบางแห่งเป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม แล้วแต่นักท่องเที่ยวต้องการอย่างไร

(6) การท่องเที่ยวเพื่อการนันทนาการ (recreational tourism) เป็นการเข้าร่วมการแข่งขันกีฬา น้ำพุแร่รักษาโรค การอาบแดด และการสมาคมกันในสิ่งแวดล้อมที่ผ่อนคลายจิตใจ สถานที่ดังกล่าวได้แก่ หาดทราย ชายทะเล การแข่งขันกอล์ฟในสนามชั้นเยี่ยม และการแข่งขันเทนนิส เป็นต้น การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มนี้จะดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักผ่อนหย่อนใจโดยเฉพาะ

(7) การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (incentive tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเพื่อเป็นรางวัลแก่พนักงาน เพื่อเป็นสวัสดิการแก่หน่วยงาน และบริษัทห้างร้านต่างๆ เพื่อการดูงาน ประชุม ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม และเพื่อนันทนาการ โดยหน่วยงานและบริษัทห้างร้านจะเป็นผู้รับผิดชอบในค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ทั้งหมด

กุตวรา สุวรรณพิมล (2548, หน้า 36 อ้างถึงใน ชัยนันทิชา เลิศนรเศรษฐ์, 2551, หน้า 18-24) ได้จำแนกประเภทของการท่องเที่ยว ไว้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

(1) การท่องเที่ยวภายในประเทศ (domestic tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในเขตแดนของประเทศตน การท่องเที่ยวภายในประเทศเป็นที่แพร่หลาย เพราะเศรษฐกิจโลกเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ส่งผลทำให้คนมีรายได้เพิ่มขึ้น จึงมีกำลังที่เสียค่าใช้จ่ายและมีค่านิยมของสังคมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไป โดยถือว่าการท่องเที่ยว คือ รางวัลชีวิต

(2) การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (international tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวจากประเทศที่อาศัยอยู่ไปยังประเทศอื่นๆ ส่วนใหญ่ถ้าเป็นประเทศในแถบยุโรป นักท่องเที่ยวมักจะเดินทางโดยทางอากาศ รถยนต์ หรือรถไฟ เนื่องจากมีเขตแดนติดต่อกัน แต่หากประเทศใดไม่อยู่ติดเขตแดนก็มักนิยมเดินทางโดยทางอากาศหรือทางน้ำ ผู้ที่ใช้บริการท่องเที่ยวระหว่างประเทศส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีรายได้ระดับปานกลาง ซึ่งมีตำแหน่งงานระดับวิชาชีพชั้นสูงหรือผู้บริหาร และหัวหน้างานในระดับช่างฝีมือ มีรายได้เพียงพอที่จะแบ่งส่วนเป็นค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวระหว่างประเทศสามารถแบ่งย่อยได้อีก 2 ประเภทดังนี้

(2.1) outbound tour หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวเดินทางออกจากประเทศของตนไปท่องเที่ยวประเทศอื่น ๆ ที่ตนสนใจ

(2.2) inbound tour หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวจากประเทศอื่นๆ เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศหนึ่ง

สร้อยญา วรากุลวิทย์ (2546, หน้า 15-20) กล่าวว่า ประเภทของการท่องเที่ยว แบ่งได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

(1) การท่องเที่ยวตามลักษณะพื้นฐานของการท่องเที่ยว สามารถแบ่งได้ 10 ประเภท ดังนี้

(1.1) การท่องเที่ยวเมื่อมีเวลาว่าง (leisure) การใช้เวลาว่างของมนุษย์มีความแตกต่างกันตามเจตคติและสิ่งแวดล้อม การใช้เวลาว่างของบุคคลเป็นไปตามแรงจูงใจส่วนบุคคล (personal motivation) แต่ในยุคของข้อมูลข่าวสาร ทำให้คนได้รับรู้ข่าวสารต่างๆ ได้โดยง่าย ทำให้มีการเดินทางท่องเที่ยวไปในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ตามอัธยาศัยของตนเพิ่มขึ้น ผู้ที่จะมีเวลาว่าง จะวางแผนในการเดินทางล่วงหน้า ในแหล่งท่องเที่ยวที่แต่ละบุคคลสนใจ

(1.2) การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน (recreation) เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวต้องการพักผ่อนอย่างแท้จริง การใช้เวลาหยุดงานไปท่องเที่ยวในลักษณะสบายๆ เช่น การไปพักผ่อนในบ้านพักตากอากาศริมทะเล บริเวณบ่อน้ำแร่ และเชิงเขา ฯลฯ

(1.3) การท่องเที่ยวในวันหยุด (holiday) ปัจจุบันการเดินทางท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ จึงมีการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อผ่อนคลายความเครียดจากการหมกมุ่นการทำงานเพื่อการดำรงชีพ ในวันหยุดจึงมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากนิยมเดินทางไปต่างท้องถิ่นหรือนอกเมืองนอกถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของตน ชาวตะวันตกนิยมเดินทางออกนอกเมือง หรือเดินทางไปท้องถิ่น เพื่อพักผ่อนในวันหยุดสุดสัปดาห์ หรือพักร้อนจนเป็นวัฒนธรรมของการเดินทางท่องเที่ยวของชาวตะวันตก

(1.4) การท่องเที่ยวเพื่อการกีฬา (sport) การท่องเที่ยวชนิดนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ

(1.4.1) การไปชมการแข่งขันกีฬาที่ตนสนใจ เช่น ฟุตบอล มวย เทนนิส และกอล์ฟ ฯลฯ การแข่งขันกีฬานี้ถึงแม้จะมีการย้ายสถานที่แข่งขันก็ยังมีผู้ชมติดตามไปชมอยู่เสมอ

(1.4.2) การไปแข่งขันกีฬา เล่นกีฬา หรือออกกำลังกาย นักท่องเที่ยวจะเดินทางไปในสถานที่ที่ดึงดูดให้เกิดการเล่นกีฬา เช่น ชายทะเล ภูเขา การเดินป่า ยิงนกตกปลา และ ส่องสัตว์ เป็นต้น การท่องเที่ยวชนิดนี้ ทำให้ประเทศที่มีทัศนียภาพ หรือลักษณะภูมิประเทศ หลากหลาย ได้รับประโยชน์จากนักท่องเที่ยวประเภทนี้มาก เช่น ชาวญี่ปุ่นนิยมเดินทางมาตีกอล์ฟ ในประเทศไทยในวันหยุด และนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งนิยมเดินทางไปปีนเขาหิมาลัย เป็นต้น

(1.5) การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ (health) ปัจจุบันการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ กำลังเป็นที่นิยม มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพอย่างมีระเบียบ เช่น นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางไปประเทศโปแลนด์เพื่อฟื้นฟูสุขภาพ การเดินทางเพื่อไปรับการรักษาทางการแพทย์ เช่น ประเทศคิวบา ได้ให้บริการทางการแพทย์ในการเข้ารับการรักษาในราคาต่ำสำหรับคนไข้ ต่างประเทศ การเดินทางไปอาบน้ำแร่ (spa) ในแหล่งน้ำแร่ต่าง ๆ เช่น ในประเทศไทยมีบ่อน้ำแร่ หลายแห่ง ได้แก่ จังหวัดลำปาง เชียงใหม่ กาญจนบุรี และราชบุรี ฯลฯ และการจัดการท่องเที่ยว เหมาจ่ายเพื่อรักษาสุขภาพและฟื้นฟูสุขภาพของชมรมอายุร้อยปี ชีวิตเป็นสุข เป็นต้น

(1.6) การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (study) องค์การท่องเที่ยวโลกได้มีมติให้นักศึกษาและผู้เดินทางไปฝึกอบรมศึกษาควานเป็นนักท่องเที่ยวด้วย ดังนั้นการเดินทางเพื่อไปศึกษาในต่างถิ่นต่างประเทศ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ภูมิ และประสบการณ์แล้วยังมีการเดินทางเพื่อฝึกอบรมระยะสั้น การเดินทางเพื่อดูงาน การเรียนภาษาอังกฤษภาคฤดูร้อน ซึ่งจัดการเรียนการสอน ในตอนเช้า และเที่ยวชมสถานที่ในตอนบ่าย การเรียนภาษาอังกฤษในลักษณะดังกล่าวได้มีการจัด ทั้งในประเทศ และในต่างประเทศ ซึ่งเป็นที่นิยมจากผู้ปกครองที่ฐานะเศรษฐกิจดีส่งบุตร ธิดา ไปพัฒนาความรู้ทางภาษา และประสบการณ์ในต่างประเทศ

(1.7) การท่องเที่ยวทางศาสนา (religion) การท่องเที่ยวชนิดนี้นับได้ว่า เป็น การท่องเที่ยวที่เก่าแก่ชนิดหนึ่ง ถึงแม้ในระยะเวลาที่ชวายุคหมากแพง การเดินทางไม่ปลอดภัย ผู้ แสวงบุญที่เดินทางด้วยความศรัทธาก็ยังเดินทางไป เช่น ในยุคมืด (dark age) ประชาชนนิยม เดินทางเพื่อแสวงบุญ (pilgrim) ไปยังสถานที่ที่เป็นความเชื่อในศาสนาของตน จึงกล่าวได้ว่า ศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว สำหรับในประเทศไทย ประชาชนนิยมการเดินทางไปทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ถวายพระพุทธรูป ถวายภัตตาหาร นมัสการสถานที่ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ การเดินทางของพุทธศาสนิกชน เพื่อนมัสการ สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ในประเทศอินเดีย เนปาล และ ศรีลังกา ส่วนชาวไทยมุสลิม ก็นิยมเดินทางไปเพื่อร่วมพิธีสัการะหินอันศักดิ์สิทธิ์ ในเมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย และชาวคริสต์ ก็เดินทางไปกรุงโรม ประเทศอิตาลี เพื่อนมัสการพระ สันตะปาปา เป็นต้น

(1.8) การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (business) การเดินทางชนิดนี้นับเป็นการ เดินทางที่เก่าแก่ที่สุดของมนุษย์ เมื่อมนุษย์ได้ตั้งถิ่นฐานถาวรแล้ว มีสิ่งของที่ผลิตเหลือบริโภค อุปโภคจะเดินทางเพื่อนำสินค้าไปขายในชุมชนอื่น และพัฒนามาเป็นธุรกิจอย่างมีระบบในทุก วันนี้ร่องรอยที่ปรากฏให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินธุรกิจในสมัยโบราณก็คือ ซากของ เมืองปอมเปอี ประเทศอิตาลีที่ถูกภูเขาไฟเวซุเวียส (vesuvius) ถล่มในปี ค.ศ. 79 เป็นต้น

ในปัจจุบันการเดินทางเพื่อธุรกิจจำแนกได้หลายประการ ได้แก่ การ เดินทางเพื่อให้การปรึกษา (consulting) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการขายสินค้า (sales) การดำเนินการ (operations) การจัดการ (management) และการบำรุงรักษากิจการ (maintenance) อย่างไรก็ตาม จำแนกเป็นลักษณะใหญ่ ๆ จะได้ดังนี้ คือ การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม (meeting) การท่องเที่ยวเพื่อ เป็นรางวัล (incentive) การประชุมประจำเวลา (conventions) และการแสดงนิทรรศการ (exhibitions) ซึ่งรวมเรียกว่า การท่องเที่ยวแบบ MICE ซึ่งในวงการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวใน ปัจจุบันถือว่า การท่องเที่ยวชนิด MICE จะมีนักท่องเที่ยวประเภทคุณภาพสูง เนื่องจากมีอำนาจใน การซื้อสูง และยังมีผู้ติดตามอีกไม่น้อยกว่าหนึ่งคน ซึ่งอาจเป็นสามีหรือภรรยา

(1.9) การท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมมิตร และญาติ (visiting friends and relatives หรือ VFR) การท่องเที่ยวชนิดนี้เป็นการท่องเที่ยวที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งที่มวลมนุษย์จะเดินทางไป เยี่ยมบิดา มารดา ญาติ ในถิ่นเกิด หรือที่อยู่อาศัยของครอบครัว เช่น ชาวตะวันตกเดินทางไปเยี่ยม ญาติในเทศกาลคริสต์มาส ชาวไทยนิยมเดินทางกลับถิ่นเกิดเพื่อเยี่ยมบิดา มารดา และญาติใน เทศกาลสงกรานต์ ชาวจีนนิยมเดินทางไปเยี่ยมครอบครัวในเทศกาลตรุษจีน ชาวตะวันตกนิยม

เดินทางเยี่ยมญาติในประเทศต่าง ๆ ที่สมาชิกในครอบครัวแยกไปอยู่อาศัยในประเทศอื่น เช่น ไปอยู่ในประเทศออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ แคนาดา และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

(1.10) การท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์ขององค์กร (mission) การท่องเที่ยวชนิดนี้เป็นการเดินทางของบุคคลหรือคณะบุคคล เพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ขององค์กรของตน เช่น การเดินทางของคณะรัฐบาลเพื่อไปเยือน ไปประชุม ไปเจรจาในต่างประเทศ การเดินทางของคณะทูต เพื่อดำเนินงานตามที่ได้รับมอบหมาย การเดินทางของผู้สอนศาสนาไปยังเมืองต่าง ๆ และประเทศต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ศาสนา เช่น การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ของนิกายมอร์มอนด์ เป็นต้น

(2) การท่องเที่ยวตามมาตรฐานสากล การท่องเที่ยวชนิดนี้มีลักษณะดังต่อไปนี้

(2.1) การท่องเที่ยวภายในประเทศ เป็นการท่องเที่ยวไปตามสถานที่ต่าง ๆ ภายในประเทศ การท่องเที่ยวชนิดนี้จะต้องมีสิ่งจูงใจหลายประการ เช่น ความสวยงามของภูมิประเทศ ความสะดวกสบายในการเดินทาง ความปลอดภัย ตลอดจนการโฆษณา หรือมีสิ่งจูงใจ โดยเฉพาะของสถานที่นั้น ๆ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม และธรรมชาติอันงดงามในแต่ละท้องถิ่น

(2.2) การท่องเที่ยวต่างประเทศ เป็นการท่องเที่ยวไปตามสถานที่ที่แตกต่างไปจากประเทศของตน ในการท่องเที่ยวไปในต่างประเทศ ต้องผ่านขั้นตอนการเดินทางระหว่างประเทศหลายประการ ได้แก่ กระทรวงต่างประเทศ สถานทูต หรือกงสุลของประเทศที่เป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว สุลกากร และด่านตรวจคนเข้า ออกเมือง ฯลฯ

(2.3) การท่องเที่ยวลักษณะส่วนตัว เป็นการท่องเที่ยวเฉพาะบุคคล หรือเป็นครอบครัวที่เดินทางโดยอิสระ ผู้เดินทางเป็นผู้รับผิดชอบการเดินทาง ที่พัก และการใช้จ่ายของตนเอง นักท่องเที่ยวอาจติดต่อให้บริษัทนำเที่ยวจัดการอำนวยความสะดวกเรื่องต่าง ๆ เช่น ที่พัก การเดินทางและรายการนำเที่ยว แต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงกว่าไปเป็นหมู่คณะ การท่องเที่ยวชนิดนี้อาจเป็นการเดินทางคนเดียว คู่สามีภรรยาหรือครอบครัว หรือเป็นหมู่คณะที่จำนวนต่ำกว่า 15 คน เมื่อเดินทางถึงจุดหมายปลายทางแล้วนักท่องเที่ยวจะติดต่อบริษัทนำเที่ยวในเมืองนั้น ๆ เพื่อซื้อรายการท่องเที่ยวไปในสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งบริษัทนำเที่ยวจะจัดให้ไปพร้อมกับนักท่องเที่ยวอื่น ๆ ทำให้ค่าใช้จ่ายถูกลง แต่ถ้านักท่องเที่ยวต้องการไปเป็นส่วนตัว บริษัทนำเที่ยวจะบริการให้แต่จะเสียค่าใช้จ่ายสูงกว่าการท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม และยังมีนักท่องเที่ยวอิสระที่ท่องเที่ยวเอง โดยศึกษาแหล่งท่องเที่ยวจากหนังสือคู่มือแนะนำเที่ยวเฉพาะประเทศที่ให้รายละเอียดอย่างสมบูรณ์ ในเรื่องที่พัก ร้านอาหาร แหล่งท่องเที่ยว และเส้นทางในการเดินทาง นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางตามลำพังได้

(2.4) การท่องเที่ยวแบบเป็นหมู่คณะ การท่องเที่ยวชนิดนี้โดยส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยวมอบให้บริษัทนำเที่ยวดำเนินการ เป็นการเดินทางท่องเที่ยวเป็นคณะไม่ต่ำกว่า 15 คน

บริษัทจัดดำเนินการนำเที่ยวในสถานที่ต่าง ๆ ตามรายการที่ตกลงไว้ เช่น การจัดเรื่องคมนาคม ที่พัก อาหาร และแหล่งขายสินค้าที่ระลึก โดยมีมัคคุเทศก์เป็นผู้อำนวยการความสะดวกตลอดการเดินทาง การท่องเที่ยวชนิดนี้จ่ายค่าบริการต่ำกว่าการเดินทางลักษณะส่วนตัวมาก การเดินทางชนิดนี้เป็นที่นิยมกันทั่วโลก นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบายตลอดรายการเดินทาง การท่องเที่ยวชนิดนี้เรียกว่า GIT (group inclusive tour) นักท่องเที่ยวสามารถรู้ค่าใช้จ่ายล่วงหน้าเพื่อการตัดสินใจ การท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะชนิดทัวร์เหมาจ่าย (package tour) มีลักษณะใกล้เคียงกับ GIT แตกต่างในลักษณะที่เส้นทางกำหนดโดยบริษัทนำเที่ยว นักท่องเที่ยวที่ร่วมเดินทางมีหลากหลายอาชีพ และนักท่องเที่ยวในขณะนั้นไม่รู้จกกันมาก่อน

(3) การท่องเที่ยวตามลักษณะการจัดการ การท่องเที่ยวชนิดนี้มีรูปแบบดังนี้

(3.1) กำหนดโดยประเทศ ได้แก่ การท่องเที่ยวภายในประเทศ (domestic tourism) กับการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (international tourism)

(3.2) กำหนดโดยระยะทาง ได้แก่ การท่องเที่ยวระยะไกล (long-haul) กับการท่องเที่ยวระยะใกล้ (short haul)

(3.3) กำหนดโดยวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยว เช่น พักผ่อน ศึกษาดูงาน กีฬา การเยี่ยมชมมิตร การประชุม เพื่อสุขภาพ ฯลฯ

(3.4) กำหนดโดยระยะเวลา ได้แก่ การไปแวะเยี่ยม (visit) หรือทัศนจร (excursion) โดยไม่ค้างคืน กับการเยี่ยม (staying visit) โดยค้างแรม ในปัจจุบันยังมีการท่องเที่ยวแบบ Home stay และ Long stay ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมสูง และเป็นที่น่าสนใจของผู้จัด

(3.5) กำหนดโดยนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวเป็นผู้กำหนดแหล่งท่องเที่ยว และเส้นทาง ซึ่งอาจจะเป็นการท่องเที่ยวคนเดียว หรือการท่องเที่ยวเป็นกลุ่ม

(3.6) กำหนดโดยวิธีการจัดการ ได้แก่ การท่องเที่ยวแบบอิสระ (independent travel) กับการท่องเที่ยวแบบเบ็ดเสร็จ (inclusive travel and visits)

(3.7) กำหนดโดยปริมาณและคุณภาพ ได้แก่ การท่องเที่ยวมวลชน (mass tourism) เพราะสามารถไปครั้งละมาก ๆ เป็นการท่องเที่ยวเพื่อประชาชน (popular tourism) เพราะเป็นที่นิยมของประชาชน และการท่องเที่ยวเพื่อสังคม (social tourism)

สายฝน พลพรพิสิทธิ์ (2550, หน้า 17) ได้จำแนกประเภทของการท่องเที่ยวไว้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

(1) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ชุมชนที่เป็นเกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และสัตว์เลี้ยง แหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

(2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติเป็นหลัก เพื่อชื่นชมและเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม การปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การเดินป่า การดำน้ำ การศึกษาวิถีชีวิต เป็นต้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกิดจากความกระตือรือร้น และความตระหนักในคุณค่าความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความต้องการที่จะอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ และความต้องการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่

(3) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต ศิลปะในทุกแขนง และสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง ที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้ทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ฯลฯ

ประเทศไทยมีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากมาย การท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่กำลังเป็นที่นิยมคือ โฮมสเตย์ (home stay) ซึ่งผู้ท่องเที่ยวจะได้เข้าไปพักอาศัยกับชาวบ้านในชุมชน และดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับชาวบ้าน

(4) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ในประเทศไทยมี 2 ประเภท ดังนี้

(4.1) การท่องเที่ยวเชิงบำบัดรักษาสุขภาพ (health healing) เป็นการท่องเที่ยวที่ผนวกโปรแกรมการทำกิจกรรมการบำบัด หรือฟื้นฟูโรค เช่น การผ่าตัดเสริมความงาม

(4.2) การท่องเที่ยวเชิงส่งเสริมสุขภาพ (health promotion) เป็นการท่องเที่ยวไปในแหล่งต่าง ๆ และพักในโรงแรม หรือรีสอร์ท หรือศูนย์สุขภาพ ร่วมทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพที่สถานะนั้น ๆ จัดขึ้น เช่น นวดแผนไทย บริการสุขภาพบำบัด บริการอาบน้ำแร่ ฯลฯ

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวมีหลากหลายประเภท และมีรูปแบบใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นอีกมากมาย ซึ่งแตกกอออกมาจากแนวคิดของนักท่องเที่ยวในปัจจุบันนี้ เช่น การท่องเที่ยวเพื่อต้องการอนุรักษ์ธรรมชาติ หรือการท่องเที่ยวเพื่อร่วมเป็นอาสาสมัครในการทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม เป็นต้น แต่ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวประเภทใดก็ตามนักท่องเที่ยวที่ดีจะต้องมีจิตสำนึกในการช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้ง ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของสถานะนั้น ๆ ด้วย เพราะจะทำให้เรามีสถานที่ท่องเที่ยวที่ยังคงความสวยงาม และน่าท่องเที่ยวตลอดไป

ผลกระทบของการท่องเที่ยว

เมื่อก้าวถึงผลกระทบจากกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยทั่วไปมักจะมองถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยทันที เช่นผลกระทบด้านการเพิ่มรายได้ การสร้างงาน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ฯลฯ ทั้งที่ผลกระทบในด้านอื่น ๆ ก็มีอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลกระทบทางด้านสังคม วัฒนธรรม ซึ่งเป็นผลกระทบการท่องเที่ยว แม้แต่หน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเอง ก็ไม่ได้คาดคิดถึงผลกระทบในด้านนี้มาก่อน จนทำให้แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่เคยมีความสวยงามตามธรรมชาติ เกิดความเสื่อมโทรมลงมาก ขณะเดียวกันการกระจายรายได้จากแหล่งท่องเที่ยวก็ดูเหมือนจะไม่ได้ตกลงถึงมือประชาชนในท้องถิ่นเท่าที่ควร นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นก็เป็นที่คาดกันว่า เป็นผลมาจากธุรกิจการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวนั้นมีทั้งผลกระทบด้านบวกและผลกระทบด้านลบ จากการศึกษาพบว่านักวิชาการส่วนใหญ่มักจำแนกผลกระทบจากการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ด้านด้วยกัน คือ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบด้านสังคมวัฒนธรรม และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม (วารัญญา จันทะแพ, 2553, หน้า 6)

1. ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

จากนโยบายการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เห็นได้อย่างชัดเจนว่ารัฐบาลไทยได้ใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ เนื่องจากการท่องเที่ยวทำให้เกิดเงินตราและสร้างสภาพเศรษฐกิจขยายตัวดีขึ้นทำให้สร้างงานและสร้างรายได้ต่อบุคคลจำนวนมาก ทั้งที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรงและในกิจกรรมเกี่ยวเนื่องอื่น ๆ เช่น การนำเที่ยว การขายของที่ระลึก ร้านถ่ายรูป ฯลฯ แต่ในทางตรงกันข้ามการท่องเที่ยวก็ก่อให้เกิดโทษเช่นกัน กล่าวคือ ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจของพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้เกิดการใช้แรงงานหลักของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปด้วย นอกจากนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวอาจทำให้การกระจายรายได้ไม่เป็นธรรมมากขึ้น เนื่องจากผู้หวังผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวโดยตรงอาจเป็นเฉพาะกลุ่มและอาจจะเป็นกลุ่มคนต่างถิ่นที่มาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินั้น ๆ ประชาชนในพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่สมควรจะได้รับประโยชน์แต่กลับไม่ได้รับประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544, หน้า 10-11) ที่ได้กล่าวถึงผลกระทบด้านบวกว่า เกิดการกระจายรายได้ สร้างงานให้ชุมชน สร้างผู้ประกอบการ สร้างผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน มีการพัฒนาด้านการตลาดการท่องเที่ยว แต่เกิดผลกระทบด้านลบคือ เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพหลัก ค่าครองชีพสูง การว่างงาน ความไม่คุ้มค่าในการลงทุน ยกตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงอาชีพจากชาวไร่ชาวนามาทำงานด้านการท่องเที่ยวจะทำให้เกิดปัญหาผลผลิตทาง

การเกษตรลดลง ในขณะที่ความต้องการเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวมาร่วมกัน ร่วมใช้
ราคาการสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้น ทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น ทำให้เกิดลักษณะความ
เป็นฤดูกาลของการท่องเที่ยว อาจทำให้เกิดปัญหาว่างงาน และความไม่คุ้มค่าในการลงทุนตามมา
(กองวิชาการและฝึกอบรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542 อ้างถึงใน วรรณญา จันทะแพ,
2553, หน้า 7)

จากผลกระทบที่กล่าวมาข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดของบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542,
หน้า 40-41) ที่อธิบายถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวด้านเศรษฐกิจที่มีต่อคนในชุมชน ซึ่งสามารถ
สรุปเป็นประเด็นหลัก ๆ ดังนี้คือ

1.1 ผลกระทบด้านบวกของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นทางด้านการเศรษฐกิจ ได้แก่
การท่องเที่ยวช่วยสร้างอาชีพ (labour intensive) จึงเปิดโอกาสให้เกิดการจ้างงานภายในชุมชนทั้ง
ทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้ยังช่วยกระตุ้นให้เกิดการคิดค้นนำทรัพยากรที่ไร้ค่ามาประดิษฐ์เป็น
สินค้าที่ระลึกจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยว นับเป็นการสร้างอาชีพและการจ้างงานให้แก่ชุมชนเพิ่ม
มากขึ้น เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้าไปจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชน
เนื่องจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจการผลิตของชุมชนแต่ดั้งเดิมจะเป็นเศรษฐกิจการเกษตร ครั้นเมื่อ
ชุมชนท้องถิ่นเกิดการท่องเที่ยวขึ้นมา จึงมีการลงทุนผลิตสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวจึงเป็น
สาเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชน จากเศรษฐกิจการเกษตร ไปสู่
เศรษฐกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ผลของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจดังกล่าวทำให้
เกิดการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้สามารถสนองความ
ต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ เป็นการนำรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ เมื่อชุมชนมีการ
สร้างอาชีพและการจ้างงานจากการท่องเที่ยว ย่อมก่อให้เกิดรายได้สู่ชนบทท้องถิ่นและเกิดการ
กระจายรายได้สู่ภูมิภาค เนื่องจากนักท่องเที่ยวได้นำเงินไปใช้จ่าย ซื้อสินค้าและบริการท่องเที่ยว
จากชุมชนท้องถิ่น จึงก่อให้เกิดการพัฒนาและสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ชุมชนท้องถิ่นใน
ภูมิภาค นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังช่วยเพิ่มรายได้ต่อหัวของคนในชุมชนท้องถิ่นอันเป็นเครื่องชี้
สถานะทางเศรษฐกิจของประชาชนว่า มีความกินดีอยู่ดีขึ้น การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดประโยชน์ใน
การกระตุ้นการผลิตด้านอื่น ๆ ของชุมชนท้องถิ่นเนื่องจากประชาชนในชุมชนท้องถิ่นสามารถนำ
รายได้ที่สูงขึ้นไปใช้จ่ายในเรื่องต่าง ๆ มากขึ้น ก่อให้เกิดการหมุนเวียนของเศรษฐกิจในชุมชน
ท้องถิ่น และนำทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากขึ้น

1.2 ผลกระทบด้านลบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจ ได้แก่
ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว เช่น เกิดปัญหาหารายได้เป็นฤดูกาลของคนในชุมชนท้องถิ่น
ซึ่งเป็นรายได้ที่ไม่สม่ำเสมอ โดยเฉพาะในช่วงฤดูที่มีการท่องเที่ยวน้อย ประชาชนก็จะมิรายได้จาก

การท่องเที่ยวที่ขยับน้อยลงด้วย เป็นเหตุให้ชุมชนไม่สามารถพึ่งพารายได้จากการท่องเที่ยวเป็นหลักได้ เพราะจะมีความเสี่ยงสูง อีกทั้งเกิดปัญหาการว่างงานในช่วงฤดูกาลการท่องเที่ยวน้อยจึงเกิดปัญหาคุณภาพของแรงงานในชุมชน นอกจากนี้เมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ย่อมต้องการสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวมากขึ้น เพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นเหตุให้ผู้ประกอบการธุรกิจถือโอกาสโก่งราคาสินค้าและบริการท่องเที่ยวให้สูงขึ้น และเกิดภาวะเงินเฟ้อสูงขึ้น เพราะแก่งแย่งกันประมูลซื้อที่ดินที่มีทำเลดีเหมาะสมกับการท่องเที่ยว เกิดปัญหาการสั่งซื้อสินค้าจากต่างประเทศเข้ามาในชุมชนเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ปัญหาการแก่งแย่งผลประโยชน์ในหมู่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งอาจมีการตัดราคาและขอมหาทุน ซึ่งเป็นผลเสียต่อเศรษฐกิจโดยรวมและอาจเกิดปัญหาส่วนแบ่งผลประโยชน์อันควรได้ของชุมชนท้องถิ่น เพราะการท่องเที่ยวอาจเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกชุมชนเข้ามาดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชนได้ ทำให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวในอัตราส่วนค่อนข้างน้อย ซึ่งในความถูกต้องแล้วผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ควรตกอยู่กับคนในชุมชนท้องถิ่นนั้น

ผลกระทบด้านลบอีกประการหนึ่ง คือเกิดปัญหาค่าใช้จ่ายในการจัดระเบียบชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากเมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ทำให้มีนักท่องเที่ยวและแรงงานต่างถิ่นหลั่งไหลเข้ามา จึงสร้างปัญหาให้กับชุมชน ที่จะต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้นเพื่อการจัดระเบียบชุมชนให้คงไว้ซึ่งการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต่อไป เช่น ค่าใช้จ่ายในการกำจัดของเสียและขยะมูลฝอย การบูรณะซ่อมแซมความเสียหายของทรัพยากรท่องเที่ยว การจัดหาสาธารณูปโภคต่าง ๆ เพื่อการท่องเที่ยว ทำให้ธุรกิจท่องเที่ยวขยายตัว และจำเป็นต้องใช้ที่ดินในการประกอบการ จึงทำให้ราคาที่ดินในชุมชนท้องถิ่นถีบตัวสูงขึ้น โดยเฉพาะที่ดินที่มีทำเลดี ก่อให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ แม้ว่าภาวะที่ดินราคาสูงอาจเป็นผลดีต่อเจ้าของที่ดินเพราะสามารถขายที่ดินได้ราคาดีแต่ในระยะยาวจะเป็นผลเสียต่อคนในชุมชน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่ต้องการตั้งหลักฐานให้แก่ครอบครัวจำเป็นต้องมีที่ดินสำหรับปลูกบ้านเรือนทำมาหากิน ก็จะไม่มีการลงทุนซื้อได้ ยิ่งบรรพบุรุษไม่มีที่ดินยกให้แก่ลูกหลานก็จะส่งผลให้เกิดการอพยพออกนอกชุมชนหรือทำการบุกรุกป่าสงวนและที่ดินสาธารณะประโยชน์อื่น ๆ ได้

2. ผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

ผลกระทบจากการท่องเที่ยว ทางด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น ได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน บางท่านได้อธิบายถึงผลกระทบทั้งทางด้านสังคมและวัฒนธรรมไปพร้อม ๆ กัน ดังที่ศิริรัตน์ แอดสกุล (2549, หน้า 75 อ้างถึงใน วรรณญา จันทะแพ, 2553, หน้า 9) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมย่อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และในทางกลับกันการ

เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมย่อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนั้นจึงเป็นเรื่องยากที่จะแยกอธิบายเรื่องวัฒนธรรมและสังคมออกจากกัน แต่อย่างไรก็ตามได้มีผู้ศึกษาวิจัยบางกลุ่มที่ศึกษาผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม แยกออกจากกันอย่างชัดเจน ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในรูปแบบใดนั้น องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งสิ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมุมมองและการนำไปใช้ของผู้ศึกษา

2.1 ผลกระทบด้านบวกทางสังคม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542, หน้า 32) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบด้านสังคม วัฒนธรรม สรุปได้ดังนี้

(1) เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการประกอบอาชีพของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือเกิดธุรกิจท่องเที่ยวขึ้นเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นส่วนใหญ่เปลี่ยนจากอาชีพการทำเกษตรเดิมมาสู่อาชีพด้านการท่องเที่ยว อันเป็นอาชีพหลักใหม่หรืออาชีพเสริม การท่องเที่ยวช่วยสร้างสรรค์ความเจริญทางสังคมแก่ชุมชน เช่น สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการลงทุนทั้งภาครัฐบาลและเอกชนในการสร้างสิ่งใหม่ ๆ ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่สังคมชุมชนท้องถิ่นด้วย

(2) ช่วยยกมาตรฐานการครองชีพของชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของชุมชนทำให้ประชาชนในชุมชนมีรายได้และอำนาจซื้อมากขึ้น มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นการช่วยยกมาตรฐานการครองชีพของชุมชนให้ดีขึ้น

(3) เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวของชุมชน คือ เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นจึงก่อให้เกิดการสร้างอาชีพและการจ้างงาน ซึ่งผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวต้องการความมั่นคงของครอบครัวจึงมีแนวโน้มที่จะทำให้นขนาดของครอบครัวเล็กลง

(4) การท่องเที่ยวช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่นเพราะ การท่องเที่ยวจะช่วยเปิดโอกาสให้มีการสังสรรค์สมาคมขึ้นระหว่างนักท่องเที่ยวกับประชาชนในท้องถิ่น ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนการรับรู้ซึ่งกันและกัน

(5) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสร้างสามัคคีให้แก่สังคมชุมชน ทำให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ ตระหนักในคุณค่า เกิดความรัก และความหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน ยังผลให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งเดียวกัน ในการร่วมมือพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนร่วมกันเพื่อให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และมีส่วนกระตุ้นการมีส่วนร่วม ความภาคภูมิใจ ความรักถิ่นฐานของคนในชุมชนท้องถิ่น

(6) การท่องเที่ยวช่วยป้องกันการอพยพย้ายถิ่นของคนในชุมชน กล่าวคือ เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมก่อให้เกิดการสร้างอาชีพและจ้างงานในชุมชน ซึ่งโดยธรรมชาติ

มนุษย์มักจะรักถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง เมื่อมีโอกาสประกอบอาชีพที่เหมาะสมในชุมชนของตน ก็ไม่อยากย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่น

(7) การท่องเที่ยวช่วยเสริมสร้างการศึกษาแก่ชุมชน กล่าวคือ เมื่อมีการท่องเที่ยวทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นมีความต้องการด้านการศึกษามากขึ้น เพื่อพัฒนาตัวเอง ให้มีความรู้ ความสามารถและมีโลกทัศน์กว้างขวาง เพื่อนำไปใช้ประกอบอาชีพด้านการท่องเที่ยว และพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนให้ดีขึ้นต่อไป

(8) การท่องเที่ยวช่วยเสริมสร้างความปลอดภัยให้แก่ชุมชนท้องถิ่น เพราะการท่องเที่ยวมีความอ่อนไหวมาก นักท่องเที่ยวจะเลือกเดินทางท่องเที่ยวในชุมชนที่มีความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ดังนั้นชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงต้องเสริมสร้างความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ

2.2 ผลกระทบด้านลบทางด้านสังคม

ผลกระทบของการท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมของคนในชุมชน กล่าวคือ ชุมชนเคยมีความเป็นอยู่ในสังคมชนบทที่เรียบง่าย เมื่อการท่องเที่ยวเข้าไปย้อมเป็นเหตุให้คนในชุมชนเกิดความชื่นชมและเลียนแบบ นักท่องเที่ยว จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมที่มีมาแต่ครั้งเดิม เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านการแต่งกายพื้นเมืองมาเป็นแบบสมัยใหม่ เกิดค่านิยมในการบริโภคสินค้าต่าง ๆ ใช้เครื่องจักรกลมาผลิตสินค้าพื้นเมือง แทนการใช้มือ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นการทำลายเอกลักษณ์ของชุมชนอันเป็นเสน่ห์ที่เคยดึงดูดนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังเป็นการใช้ชีวิตอย่างฟุ้งเฟ้อ ไม่ประหยัด และสร้างปัญหาแก่สังคมในระยะยาว

ส่วนอีกปัญหาหนึ่งคือ ความผูกพันทางครอบครัว กล่าวคือ เมื่อกลุ่มหนุ่มสาวมีงานทำในธุรกิจท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการทำงานที่มีวันหยุดไม่แน่นอน เป็นเหตุให้ห่างเหินจากครอบครัว นอกจากเมื่อมีรายได้ดีก็มักปลีกตัวหนีจากความเข้มงวดทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น ทำให้ความผูกพันทางครอบครัวลดน้อยลง

นอกจากนี้ยังมีปัญหาการอพยพย้ายถิ่นเข้ามา เมื่อชุมชนมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ย่อมทำให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นอื่นเข้ามาหางานทำ จึงสร้างปัญหาต่าง ๆ มากมายให้แก่ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ปัญหาที่อยู่อาศัย ปัญหาสาธารณสุข ปัญหาการกำจัดขยะมูลฝอย รวมทั้งปัญหาการหลอกลวงเอาเปรียบนักท่องเที่ยว เนื่องจากผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในชุมชนบางรายเกิดความโลภ โดยเล็งเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม คิดกำไรเกินควร เกิดการหลอกลวงหรือโกงนักท่องเที่ยว ด้วยการขายสินค้าและบริการที่มีคุณภาพต่ำกว่าราคา ทำให้ภาพการท่องเที่ยวของชุมชนติดลบ นักท่องเที่ยวจึงไม่อยากเข้ามาท่องเที่ยว

3. ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม

3.1 ผลกระทบด้านบวกทางด้านวัฒนธรรม

นอกจากการท่องเที่ยวจะเป็นทรัพยากรท่องเที่ยว และสามารถให้ผลตอบแทนเป็นรายได้จากการท่องเที่ยวในรูปค่าเข้าชม เช่น รายได้จากการเก็บค่าเข้าชมโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศาสนสถานแล้ว ยังก่อให้เกิดประโยชน์ในการใช้วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น เนื่องจาก การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว เกี่ยวกับ วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ทำให้ยอมรับในคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมของชุมชน ส่งผลให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน มีการแลกเปลี่ยนการรับรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของกันและกันอีกด้วย การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดประโยชน์ ในการสร้างความรัก ความหวงแหน และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมแก่ชุมชน เนื่องมาจาก วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวดึงดูดใจที่สำคัญ ย่อมทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีที่ตนมีอยู่ เป็นเหตุให้เกิดความรัก ความหวงแหน ความภาคภูมิใจในสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นและก่อให้เกิดประโยชน์ในการร่วมมือ ร่วมใจช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดประโยชน์ในการท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการส่งเสริมการผลิต และนางานศิลปวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น มาจำหน่ายให้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น

3.2 ผลกระทบด้านลบทางด้านวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวนำมาซึ่งปัญหาการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางวัฒนธรรมของชุมชน กล่าวคือ เมื่อการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมนำความเจริญทางวัตถุเข้ามาสู่ชุมชน จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่โบราณ ถ้ามองในระยะยาวแล้วนับเป็นการทำลายเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเสน่ห์ที่ใช้ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชม การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการทำลายศิลปวัตถุ เนื่องจากบางคนต้องการทำศิลปวัตถุมาเป็นสมบัติส่วนตัวจึงเกิดการขโมยศิลปวัตถุไปขายให้นักท่องเที่ยว เช่นการตัดเศียรพระพุทธรูปไปขายให้นักท่องเที่ยว

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าการศึกษาร่องผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้นค่อนข้างเป็นเรื่องที่ซับซ้อน มีความเกี่ยวพันกันอย่างต่อเนื่อง ต้องมองอย่างลึกซึ้งและ ต้องใช้ระยะเวลาในการศึกษา เนื่องจากเป็นเรื่องของวิถีชีวิตความสัมพันธ์ของคนในสังคม ความนึกคิดและทัศนคติที่สั่งสมของคนในสังคมนั้น

นอกจากนี้ยังมีผู้อธิบายถึงผลกระทบทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรมไปด้วยกัน เช่น

มนัส สุวรรณ (2539, หน้า 25 อ้างถึงใน วรรณญา จันทะแพ, 2553, หน้า 9) ได้ศึกษาถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมไปพร้อม ๆ กัน โดยใช้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบด้านลบทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ ผลกระทบทางตรงของการท่องเที่ยวทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของวัฒนธรรมดั้งเดิม วัฒนธรรมเดิมถูกนำมาดัดแปลงเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในลักษณะที่เรียกกันว่า “การขายวัฒนธรรม” ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544, หน้า 40) ที่อธิบายเพิ่มเติมว่า การท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของวัฒนธรรม ประเพณี เนื่องจากมีการนำวิถีชีวิตของสังคมนั้นออกมาเป็นสินค้า นอกจากนี้ยังมีการนำวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมและประเพณีของสังคมไทยมาเป็นสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวมากขึ้น ซึ่งหากไม่มีการระมัดระวังแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นคือการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ เนื้อหาดั้งเดิมของประเพณีวัฒนธรรมที่นำมาเป็นจุดขาย มุ่งเน้นในด้านการค้าความสวยงาม อลังการ ลดความประณีต ตัดขั้นตอนที่เป็นเนื้อหาเดิม สิ่งที่น่าเสียดายคือการแสดงที่ตื้นตื้นใจ ละเลยประเด็นทางด้านวิถีชีวิตและคุณค่าที่แท้จริงของสังคมท้องถิ่นนั้น ๆ ไป (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544, หน้า 45)

สำหรับผลกระทบโดยทางอ้อม พบว่า การท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดกิจกรรมเกี่ยวเนื่องอื่น ๆ ตามมา ได้มีส่วนทำให้สายสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม ของประชาชนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องหย่อนยาน คนรุ่นใหม่ต่างมุ่งหวังจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกิดขึ้นมากกว่าการสืบทอดอาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษ ยิ่งไปกว่านั้นการไปมีส่วนร่วมในโอกาสของงานภาคบริการนี้ทำให้ผู้มีส่วนร่วมเริ่มเห็นห่างจากญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง และกิจกรรมในชุมชนก็มีส่วนร่วมงานน้อยลง ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นเริ่มจางหายไป คนรุ่นใหม่จะชื่นชมกับความก้าวหน้าของสังคมสมัยใหม่มากกว่าการผูกติดกับวิถีชีวิตแบบเดิม นอกจากนี้ อาจเกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวอย่างรุนแรงเนื่องจากความอ่อนแอของสภาพสังคมและเศรษฐกิจ ในแหล่งท่องเที่ยวเอง ที่มุ่งจะปรับตัวเองให้ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นมากกว่าความพยายามที่จะคงวัฒนธรรมเดิมของตนให้เป็นลักษณะเด่นเฉพาะ

อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวก็มีผลดีต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นหรือประเทศเอาไว้ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว หากไม่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว วัฒนธรรมอันเป็นมรดกและเอกลักษณ์ของสถานที่ต่าง ๆ อาจเสื่อมหรือสูญไปก็เป็นได้

4. ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมเป็นทั้งแหล่งดึงดูดใจและเป็นปัจจัยสำคัญของการท่องเที่ยว และในขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งรองรับมลภาวะจากการท่องเที่ยวเช่นกัน ในเกือบทุกประเทศ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งดึงดูดใจหลักในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยว และเมื่อการ

ท่องเที่ยวเจริญเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ ความสนใจที่จะลงทุนเพื่อเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวก็เพิ่มมากขึ้น โดยละเอียดที่จะลงทุนเพื่อดูแลสิ่งแวดล้อม ทำให้สิ่งแวดล้อมถูกทำลายลงอย่างช้า ๆ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สวยงามนี้ เมื่อได้สูญสิ้นไปแล้วก็ยากที่จะฟื้นฟูมาให้เหมือนเดิม ยกตัวอย่าง เช่น หาดบางแสน หรือหาดพัทยา เป็นต้น

4.1 ผลกระทบด้านบวกทางด้านสิ่งแวดล้อม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542, หน้า 46, อ้างถึงใน วรรณญา จันทะแพ, 2553, หน้า 13) ได้ให้แนวคิดถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อมในแง่ผลประโยชน์และความกลมกลืนที่เกิดขึ้นต่อชุมชนท้องถิ่น ดังนี้

(1) การท่องเที่ยว ช่วยสร้างความตระหนักถึงคุณค่าสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น ก่อให้เกิดการกระตุ้นให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยี่ยมชมมากยิ่งขึ้น

(2) การท่องเที่ยวช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนแหล่งท่องเที่ยวเพราะชุมชนเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่เป็นทรัพยากรท่องเที่ยว จึงช่วยกันรักษาสภาพภูมิทัศน์ของสิ่งแวดล้อมในชุมชนและสามารถอาศัยรายได้จากการท่องเที่ยว มาใช้สนับสนุนในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนอีกด้วย

(3) การท่องเที่ยวช่วยฟื้นฟูและเสริมคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่น ทำให้ชุมชนท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าสิ่งแวดล้อม และเกิดการนำทรัพยากรท่องเที่ยวหรือวัดดูดิบในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า

(4) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของชุมชน การท่องเที่ยวทำให้ประชาชนในชุมชนเกิดการร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อม เช่น ช่วยกันรักษาความสะอาด ช่วยกันปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่นสวยงาม

4.2 ผลกระทบด้านลบทางด้านสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อการท่องเที่ยว หากมีความแออัด เกิดมลภาวะ และมีการรุกรานของสิ่งปลูกสร้างโดยผลประโยชน์เชิงพาณิชย์หรือแม้แต่การทำลายโดยน้ำมือมนุษย์เพื่อความสนุกหรือไม่ตั้งใจ ก็จะทำให้เกิดผลกระทบทางลบเช่นเดียวกัน ดังนี้

(1) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวและมลภาวะในชุมชน เช่น ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหาอากาศเป็นพิษ ปัญหามลภาวะทางเสียง ปัญหาเหล่านี้ล้วนมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนทั้งสิ้น

(2) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาทรัพยากรน้ำของชุมชน กล่าวคือ เมื่อชุมชนท้องถิ่นมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมต้องการน้ำดื่ม น้ำใช้มากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลน

น้ำดื่ม น้ำใช้ เป็นเหตุให้มีภาระน้ำบาดาลเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้สถานบริการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นยังมีระบบบำบัดน้ำทิ้งไม่ได้มาตรฐาน ทำให้น้ำเสียไหลลงสู่แหล่งน้ำใกล้เคียง ทำให้คุณภาพน้ำของชุมชนท้องถิ่นเสื่อมโทรม สิ่งมีชีวิตอาจตายได้

(3) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาการทรุดตัวของทรัพยากรดินในชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแบบเดินป่า ย่อมมีผลทำให้เกิดการพังทลายของดิน นอกจากนี้ธุรกิจท่องเที่ยวหันมาใช้ น้ำบาดาลมากขึ้น ทำให้ง่ายต่อการทรุดตัวของผิวดิน

(4) การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาทำลายภูมิทัศน์ของชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือ จำต้องมีการสร้างอาคารและสิ่งปลูกสร้างขึ้นในชุมชน ซึ่งอาคารและสิ่งก่อสร้างบางแห่งก่อให้เกิดปัญหาทำลายทัศนียภาพอันสวยงามของชุมชน บางแห่งก็มีลักษณะไม่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาความไม่เป็นระเบียบในการก่อสร้างอาคาร ก่อให้เกิดความอูจาดตาขึ้นในชุมชน

จากแนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนท้องถิ่นดังที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่า พัฒนาการของการท่องเที่ยวทำให้เกิดปรากฏการณ์ทั้งที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อชุมชนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแต่ละแห่งก็จะได้รับผลกระทบในด้านต่าง ๆ มากน้อยไม่เท่ากัน โดยผู้ศึกษาเชื่อว่าในแต่ละชุมชนก็จะมีรูปแบบและปรากฏการณ์ที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาแตกต่างกันออกไป ซึ่งความแตกต่างกันนั้นย่อมขึ้นอยู่กับหลาย ๆ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอยู่ภายในบริบทของชุมชนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. ความเป็นมาและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เริ่มต้นมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาระดับโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของโลกมีมากขึ้นแต่กลับทำให้สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวด้วยคุณค่าหรือเสื่อมโทรมลง ช่วงปี พ.ศ. 2528-2529 นักวิชาการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวของโลก ทั้งจากองค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก (Pacific Area Travel Association: PATA) มีความตระหนักในผลกระทบที่เกิดขึ้น จึงได้ช่วยกันเสนอความคิดต่อการจัดการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ เพื่อยังคงรักษาระบบนิเวศต่อไปอย่างยั่งยืนได้ จึงเกิดกระแสความคิดที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน 3 ด้านคือ

- (1) ความสะดวกความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- (2) ความสะดวกความต้องการของนักท่องเที่ยวในการศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น
- (3) ความสะดวกความต้องการให้ประชาชนในท้องถิ่น เจ้าของแหล่งท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการจัดการ

จากกระแสการพัฒนาทั้ง 3 ประการดังกล่าวทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และเพื่อรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติ นั่นคือ green tourism หรือ ecotourism ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีกรอบและโครงสร้างเล็กๆ รวมกัน แล้วสามารถนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ (all tourism should be sustainable tourism: Dowling, 1995) สำหรับคำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Eco-tourism” ซึ่งเป็นคำที่ผสมกันระหว่างคำว่า ecology หรือนิเวศวิทยา กับคำว่า tourism หรือการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ในวงการท่องเที่ยวยังมีการใช้คำภาษาอังกฤษอื่น ๆ ที่สำคัญได้แก่ “Nature Tourism” หรือ “Bio-Tourism” หรือ “Green Tourism” แทน “Eco-Tourism” ได้เช่นกันเพื่อบ่งบอกให้เห็นว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) แต่จะเรียกอย่างไรก็ตามนิยามและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก็ได้รับการกำหนดขึ้นจากบุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ ไว้มากมาย ที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับถึงเสมอคือ Hector Ceballos-Lascurin (1990) แห่งสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources-IUCN) เป็นบุคคลแรกที่กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า “การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น” ส่วน Elizabeth Boo (1990) ซึ่งคลุกคลีกับงานวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในลาตินอเมริกา และหมู่เกาะคาริบเบียนพร้อมทั้งเขียนรายงานเรื่อง “ecotourism: the potentials and pitfalls” ได้ให้คำนิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า “การท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับดูแลรักษาพื้นที่ การสร้างชุมชน หรือท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม” และในขณะเดียวกันนั้น the ecotourism society (1991) ซึ่งเป็นองค์กรภาคเอกชนที่มีบทบาทโดยตรงเกี่ยวกับการศึกษาวางแผน และเผยแพร่ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในช่วงแรกว่า “การเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ธรรมชาติด้วยความระมัดระวัง ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ และในขณะเดียวกันก็ช่วย

สร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น” ต่อมากำนิยามข้างต้นของ The Ecotourism Society ก็ได้รับการปรับปรุงโดย Western (1993) ให้สั้นและกะทัดรัด แต่มีความหมายสมบูรณ์มากขึ้นว่า “เป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนท้องถิ่นดีขึ้น” ส่วน Ralf Buckley (1994) International Centre for Ecotourism Research of Griffith University ประเทศออสเตรเลีย ได้นิยามว่า “การท่องเที่ยวที่ถูกจัดการดูแลอย่างยั่งยืน อยู่บนพื้นฐานของธรรมชาติ มีการศึกษา เรียนรู้ด้านวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว”

อลิซาเบท บู (Elizabeth Boo, 1991, p. 4) อธิบายว่า เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ให้ประโยชน์ต่อการอนุรักษ์อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่ การสร้างงานให้ชนบทหรือท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกของคนในด้านสิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540, หน้า 5) ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวไปในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น แหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ทางสิ่งแวดล้อม ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมกับท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

กองวางแผนโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (2540, หน้า 15) กล่าวว่า เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ขนิษฐา พอนอ่อม และสาทิศ สุขพ่องศรี (2543 อ้างถึงใน งานวิจัยเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาชุมชนคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช) “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” คือการจัดการเรื่องท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพ ชุมชนที่มีทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เป็นเอกลักษณ์ มีการพัฒนาควบคุมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ประกอบกับกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่นักท่องเที่ยวได้มีการเรียนรู้และพึงพอใจ ชุมชนมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยว และมีรายได้อันเกิดจากการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างทั่วถึง

สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการ

สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษา ระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

Webster Dictionary ได้ให้ความหมายของ “การท่องเที่ยว” ไว้ว่า “Tourism (n), (1) The practice of traveling for recreation (2) The guidance or management of tourist (3) A : the promotion of encouragement of touring, B : the accommodation of tourists” ซึ่งจะเห็นได้ว่า “การท่องเที่ยว” เป็นคำที่ครอบคลุมทั่วทั้งกระบวนการการท่องเที่ยว

จารุวรรณ อ่องเอี่ยม อ้างถึงใน ชันย์นิชา เลิศนรเศรษฐ์ (2551, หน้า 40) ได้กล่าวว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (eco-tourism)” หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและ ทรัพยากรต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

จากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ได้รับรวบรวมมานั้นสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทางวัฒนธรรม โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น ชุมชนท้องถิ่น องค์กรท้องถิ่น หรือ นักท่องเที่ยว ร่วมกันรับผิดชอบโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบหรือมีผลกระทบต่อทรัพยากรทางธรรมชาติ ทางสังคม และวัฒนธรรม ซึ่งจากการจัดการการท่องเที่ยวดังกล่าว ชุมชนท้องถิ่นจะได้รับประโยชน์ จากการดูแลพื้นที่ทำให้เกิดการสร้างงานภายในท้องถิ่น มีลักษณะของการสร้างจิตสำนึกโดยการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมแก่นักท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวลักษณะดังกล่าวนี้มุ่งเน้น การบริหารจัดการ ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าเน้นเรื่องความลำบากในการเดินทาง

2. ความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

มีผู้อธิบายความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

สุธีร์ รัตนาคินทร์ (ค้นเมื่อ 22 กรกฎาคม 2552, จาก www.trat.go.th) กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

- (1) เป็นเครื่องมือสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน inter relation, understanding
- (2) เป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้ให้แก่ระบบเศรษฐกิจของเรา
- (3) เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมและการศึกษาคนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเรียนในห้องเรียนเท่านั้น
- (4) เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไว้ให้ยั่งยืน และด้วยความภาคภูมิใจ product ของการท่องเที่ยว ให้ใส่ความรู้สึกเข้าไป

นอกจากนี้ โกลด์เนอร์ ริทชี และแม็คอินทอช (Goeldner, Ritchie and McIntosh, 2000 อ้างถึงใน กฤษณ์ โครตสมบัติ, 2553, หน้า 11) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ดังนี้

(1) สร้างงานและรายได้แก่ประชาชนในท้องถิ่น ทำให้เกิดการจัดหาทุนเพื่อปรับปรุงป้องกันพื้นที่ธรรมชาติและทำให้พื้นที่ที่มีความประทับใจมากขึ้นในอนาคต

(2) ให้การศึกษาแก่ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว

(3) ส่งเสริมสนับสนุนและขยายพื้นที่ให้เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากขึ้น

สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความสำคัญ ในฐานะเป็นเครื่องมือสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน ช่วยในการสร้างรายได้ให้แก่ระบบเศรษฐกิจของเรา เพื่อพัฒนาสังคมและการศึกษาค้นในชุมชน เกิดการเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเรียนในห้องเรียนเท่านั้น พร้อมทั้งช่วยในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไว้ให้ยั่งยืน และด้วยความภาคภูมิใจของการท่องเที่ยว ให้ได้ความรู้ลึกเข้าไป

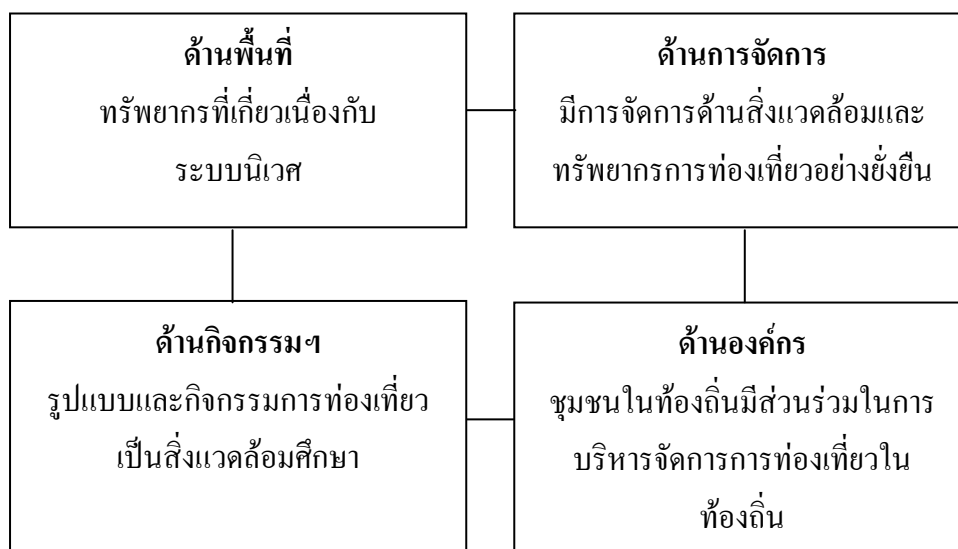
3. องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

องค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545 อ้างถึงใน กฤษณ์ โครตสมบัติ, 2550, หน้า 22)

(1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นลักษณะเฉพาะประการหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การมุ่งเน้นในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ประสานการท่องเที่ยวกับความพอใจของนักท่องเที่ยวในการเรียนรู้และสัมผัสกับระบบนิเวศ (eco-system) อาจมีบางแห่งที่รวมเอาลักษณะวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติ หรือเป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว (nature-based tourism) นั้น ๆ ไว้ โดยเฉพาะ แม้ว่าจะมีความคาบเกี่ยวกันในพื้นที่ก็ตาม ในทำนองเดียวกัน การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (natural tourism) ก็ไม่ใช่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดการการท่องเที่ยว นั้น ๆ ด้วย อาจเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (identity or authentic or endemic or unique) แหล่งธรรมชาตินั้นอาจรวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (eco-system) ในพื้นที่ด้วย ตัวอย่างเช่น จุดหมายปลายทางที่คอบายกาหลวง อุทยานแห่งชาติคอบยอินทนนท์ เราจะต้องผ่านหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้งขุนกลาง ซึ่งมีวิถีชีวิตอยู่กับป่าผืนนั้นด้วย

(2) องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (responsible travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งมีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการ

อย่างยั่งยืน (sustainably managed tourism) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม (responsibly travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น

ภาพที่ 2.2 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545 อ้างถึงใน กฤษฎา กักดีอุทธรณ์, 2550, หน้า 22

(3) องค์ประกอบด้านองค์กร เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชนท้องถิ่น (involvement of local community or people participation) ที่มีบทบาทในการร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมวางแผนร่วมปฏิบัติตามแผนและร่วมได้รับประโยชน์อย่างเสมอภาคคอยติดตามตรวจสอบรวมถึงร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวอันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่นทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนเพื่อนำกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ

ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับฐานราก (grass root) คือ องค์กรชุมชนจนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (community participation-based tourism)

(4) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างจิตสำนึก

ที่ถูกต้องกับผู้เกี่ยวข้อง นักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่น และผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว จึงเป็นการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อม (environmental education-based tourism)

เอกสาร Ecotourism in the National Park of Thailand (อ้างถึงใน กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2542, หน้า 2-22) จำแนกรายละเอียดขององค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) ไว้ดังนี้

(1) “ecotourism” คือ “การท่องเที่ยวธรรมชาติ (nature tourism) ที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์” บางท่านให้คำจำกัดความว่าเป็น “รูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวผจญภัย (adventure travel)” บางท่านก็ว่า “เป็นแขนงหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development)” ส่วนท่านอื่นๆ ก็ว่า “เป็นปรัชญาสำหรับการท่องเที่ยว ซึ่งควรสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและผู้คนในท้องถิ่น”

(2) ความต้องการของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (need of ecotourists) ที่เป็นแรงกระตุ้นทางสังคมที่สำคัญที่สุดสำหรับ ecotourism คือ ภาพถ่ายภูมิทัศน์และสัตว์ป่า การเรียนรู้เรื่องธรรมชาติ สัมผัสรูปแบบชีวิตที่แปลกใหม่เห็นสิ่งต่างๆ มากมาย เยี่ยมชมสถานที่สำคัญในประวัติศาสตร์

(3) พื้นที่เป้าหมายสำคัญที่สุดสำหรับ ecotourism ได้แก่ อุทยานแห่งชาติป่าเขตร้อนและป่าอนุรักษ์ พงไพร ดันไม้ ดอกไม้ สัตว์ป่าและนก ฯลฯ

กล่าวโดยสรุป จะเห็นว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบไปด้วย 4 ด้าน คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านองค์กร หรือด้านการมีส่วนร่วม และด้านกิจกรรมและกระบวนการ หรืออีกนัยหนึ่งอาจพิจารณาองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้จากลักษณะการท่องเที่ยว ความต้องการของนักท่องเที่ยว และพื้นที่เป้าหมายของการท่องเที่ยว

4. หลักเกณฑ์ในการกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สำหรับหลักเกณฑ์การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีนักวิชาการเสนอไว้ ดังนี้

อิทธิพล ไทยกมล (2545, หน้า 9) ทำการวิจัยเรื่อง “ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาชุมชนตำบลบางหญ้าแพรก จังหวัดสมุทรสาคร” (อ้างถึงใน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร่วมกับสมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

(1) เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์

(2) มีความพร้อมในการบริหารจัดการ มีศูนย์ศึกษาธรรมชาติ ภายในศูนย์มีบริการอำนวยความสะดวกเบื้องต้น มีเคาน์เตอร์บริการข่าวสาร มุมนิทรรศการ ห้องสุขา มุมจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม

(3) มีการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ทั้งเส้นทางไปและกลับทางเดิม เส้นทางแบบวงรอบหรือวงกลม ระยะทางตั้งแต่ 1 กิโลเมตร ขึ้นไป

(4) มีป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางศึกษาธรรมชาติเป็นระยะๆ เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

(5) มีแผนที่และคู่มือแนะนำเที่ยวประกอบป้ายสื่อความหมาย เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

(6) มีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ จำนวนนักท่องเที่ยวต่อครั้งต่อวัน

(7) มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

(8) มีการบริหารจัดการพื้นที่และมีบริการร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น องค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน องค์กรบริหารท้องถิ่น (เทศบาล และ องค์กรบริหารส่วนตำบล)

(9) มีนโยบายในการรักษาสภาพแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่นชัดเจน เช่น การจัดการขยะ การจัดการน้ำเสีย และการจัดการมลพิษต่างๆ เป็นต้น

(10) มีแผนพัฒนาบุคลากรและกรบริการสู่ระดับมาตรฐานสากล

(11) หากแหล่งท่องเที่ยวมีที่พักแรมจะต้องเป็นที่พักแรมระดับการรักษาสิ่งแวดล้อม

สรุปหลักเกณฑ์ในการกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ประกอบด้วยเกณฑ์ต่าง ๆ เช่น ต้องเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีระบบนิเวศน์สมบูรณ์ มีความพร้อมในการบริการจัดการ มีศูนย์ศึกษาธรรมชาติ มีการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ มีป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางศึกษาธรรมชาติ มีแผนที่และคู่มือแนะนำเที่ยวประกอบป้ายสื่อความหมาย เป็นต้น

5. เกณฑ์มาตรฐานสำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เกณฑ์สำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่พัฒนาขึ้นโดย The Partnership for Global Sustainable Tourism Criteria มีการจัดแบ่งออกเป็น 4 เกณฑ์มาตรฐาน โดยยึดหลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นสำคัญ และแต่ละเกณฑ์มาตรฐานนั้นประกอบด้วยรายละเอียดที่บ่งบอกว่าควรจะดำเนินการหรือปฏิบัติในเรื่องใดบ้าง จึงสามารถนำไปสู่ความเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ (<http://www.etatjournal.com>, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2552)

เกณฑ์ที่ 1: สาธิตให้เห็นถึงการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ

(1) องค์กรหรือบริษัท มีใช้ระบบการบริหารจัดการที่ตระหนักถึงความยั่งยืนในระยะยาว เหมาะสมสอดคล้องกับความเป็นจริงและขนาดขององค์กรหรือบริษัท และให้ความสำคัญในเรื่องสิ่งแวดล้อม สังคม - วัฒนธรรม คุณภาพ สุขภาพ และความปลอดภัย

(2) องค์กรหรือบริษัท ปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายในประเทศที่เกี่ยวข้องทุกฉบับ รวมทั้งระเบียบปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ เช่น สุขภาพ ความปลอดภัยของแรงงาน สิ่งแวดล้อม ฯลฯ

(3) บุคลากรหรือทีมงานทุกคน ได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ และวิธีปฏิบัติในเรื่องการจัดการและรักษาสิ่งแวดล้อมสังคม-วัฒนธรรม สุขภาพ และความปลอดภัย

(4) มีการประเมินและตรวจวัดความพึงพอใจของลูกค้า หรือผู้รับบริการอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีการแก้ไข ปรับปรุงสิ่งที่จำเป็นตามความเหมาะสม

(5) สื่อที่ใช้ในการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์มีความสมบูรณ์และถูกต้องตรงกับความ เป็นจริง และไม่สัญญาเสนอสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้แก่ผู้รับบริการมากไปกว่าที่องค์กรหรือบริษัทสามารถทำได้

(6) การออกแบบและการก่อสร้างอาคารและระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ มีลักษณะของการ:

(6.1) ปฏิบัติตามประกาศของผังเมืองหรือเขตการใช้ที่ดิน และปฏิบัติตามกฎระเบียบของพื้นที่คุ้มครอง/พื้นที่อนุรักษ์ เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ฯลฯ โบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือพื้นที่หวงห้ามอื่น ๆ

(6.2) เคารพต่อธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ตั้งอยู่โดยรอบ โดยสะท้อนให้เห็นจากการวางผังบริเวณ การออกแบบ การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และการได้มาซึ่งสิทธิในที่ดิน

(6.3) ยึดหลักของการก่อสร้างอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น

(6.4) อำนวยความสะดวกให้มีการเข้าถึงสำหรับผู้ให้บริการที่มีความต้องการพิเศษ เช่น เด็กเล็ก ผู้สูงอายุ คนพิการ ฯลฯ

(7) มีข้อมูลและการสื่อความหมายเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น แก่ผู้ให้บริการ พร้อมทั้งคำอธิบายขอความร่วมมือให้ประพฤติกฎปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมด้วยความระมัดระวังและเหมาะสม

เกณฑ์ที่ 2: ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางสังคมและเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่นและสร้างผลกระทบทางลบน้อยที่สุด

(1) องค์กรหรือบริษัทให้การสนับสนุนการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและสาธารณูปโภคสาธารณูปการ อาทิกการศึกษา สุขอนามัย ความสะอาด ฯลฯ

(2) องค์กรหรือบริษัท มีการจ้างงานคนท้องถิ่นในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ รวมทั้งตำแหน่งบริหาร และจัดให้มีการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้และทักษะหากจำเป็น

(3) รับซื้อสินค้าและบริการจากท้องถิ่นเท่าที่สามารถจะกระทำได้

(4) องค์กรหรือบริษัท เสนอให้ความช่วยเหลือแก่ร้านค้ารายย่อยในชุมชนเพื่อพัฒนาและขายผลิตภัณฑ์ที่ยั่งยืน ซึ่งทำมาจากวัตถุดิบหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น อาหารและเครื่องดื่ม เครื่องหัตถกรรม ศิลปะการแสดง ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ฯลฯ

(5) องค์กรหรือบริษัท ให้การสนับสนุนจัดทำกฎ กติกา หรือจรรยาบรรณสำหรับการปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ ของชุมชน แต่ทั้งนี้ต้องได้รับการยินยอมและความร่วมมือของชุมชน

(6) องค์กรหรือบริษัท มีการดำเนินนโยบายที่เป็นการต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบเชิงพาณิชย์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเอารัดเอาเปรียบต่อเด็กและเยาวชน เช่น การใช้แรงงาน การค้าประเวณี ฯลฯ

(7) องค์กรหรือบริษัท ให้ความเท่าเทียมเสมอภาคในเรื่องการจ้างงานสำหรับผู้หญิงและชนกลุ่มน้อยที่อยู่ในท้องถิ่น แต่หลีกเลี่ยงการจ้างงานเด็กที่ยังไม่ถึงวัย

(8) องค์กรหรือบริษัท ให้ความเคารพต่อกฎหมายแรงงาน กฎหมายคุ้มครองแรงงานของประเทศและระหว่างประเทศ และจ่ายอัตราค่าจ้างขั้นต่ำให้เพียงพอกับการดำรงชีวิต

(9) การบริการพื้นฐานขององค์กรหรือบริษัท ได้แก่การให้บริการเกี่ยวกับน้ำ อุปโภคพลังงาน และสุขอนามัย ต้องไม่เป็นการสร้างปัญหาหรือเป็นข้อพิพาทกับชุมชนใกล้เคียง

เกณฑ์ที่ 3: ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่มรดกทางวัฒนธรรม และสร้างผลกระทบทางลบน้อยที่สุด

(1) องค์กรหรือบริษัท ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ หรือกรอบกติกาของการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือทางประวัติศาสตร์อันเปราะบาง เพื่อให้การท่องเที่ยวสร้างผลกระทบทางลบน้อยที่สุด แต่ให้นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลินมากที่สุด

(2) ไม่มีการซื้อขาย แลกเปลี่ยน หรือจัดแสดงโบราณวัตถุทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ยกเว้นสิ่งที่ได้รับอนุญาตหรือถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น

(3) องค์กรหรือบริษัท ช่วยสนับสนุนการปกป้องรักษาสถานที่และทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม และสิ่งที่เป็นความเชื่อของท้องถิ่น รวมทั้งเปิดเส้นทางให้คนในท้องถิ่นเข้าถึงสถานที่และทรัพย์สินดังกล่าวได้

(4) องค์กรหรือบริษัท ใช้องค์ประกอบที่เป็นศิลปะและสถาปัตยกรรมท้องถิ่น หรือมรดกทางวัฒนธรรม ในการออกแบบ การตกแต่ง การจัดทำอาหาร และอื่น ๆ แต่ต้องแสดงออกถึงความเคารพต่อทรัพย์สินทางปัญญาของชุมชนท้องถิ่น

เกณฑ์ที่ 4: ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สิ่งแวดล้อมและสร้างผลกระทบทางลบน้อยที่สุด

(1) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติประกอบด้วย:

(1.1) มีนโยบายการจัดซื้อจัดจ้างที่เน้นผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทั้งวัสดุก่อสร้าง สินค้าทุน อาหาร และสินค้าอุปโภค-บริโภค

(1.2) มีการตรวจนับ การซื้อผลิตภัณฑ์ที่ไม่สามารถย่อยสลายได้หรือย่อยสลายยาก และสินค้าที่ใช้ครั้งเดียวแล้วทิ้ง โดยองค์กรหรือบริษัทพยายามหาวิธีการใช้ผลิตภัณฑ์ดังกล่าว

(1.3) มีการตรวจวัดการใช้พลังงาน ทราบแหล่งที่มาและมีมาตรการลดปริมาณการใช้พลังงานโดยรวม พร้อมทั้งพยายามใช้พลังงานทดแทน

(1.4) มีการตรวจวัดการใช้ น้ำ ทราบแหล่งที่มา และมีมาตรการลดปริมาณการใช้น้ำโดยรวม

(2) การลดมลภาวะสิ่งแวดล้อมและลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก

(2.1) มีการตรวจวัดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากแหล่งที่มาต่างๆ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบขององค์กรหรือบริษัท พร้อมมีกระบวนการและวิธีการลดและสร้างสมดุลการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ที่จะไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

(2.2) มีการบำบัดน้ำเสีย และน้ำทิ้งอย่างมีประสิทธิภาพและหากกระทำได้อีก ให้นำกลับมาใช้ใหม่

(2.3) การจัดการของเสียและขยะอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ โดยมีเป้าหมายให้มีของเสียและขยะเป็นปริมาณน้อยที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งของเสียและขยะที่ไม่สามารถนำมาใช้ได้

(2.4) ลดการใช้สารที่มีอันตราย ได้แก่ ยากำจัดวัชพืช สีทาบ้าน น้ำยาฆ่าเชื้อโรคในสระว่ายน้ำ และน้ำยาทำความสะอาด ให้เหลือน้อยที่สุด และพยายามทดแทนโดยการใช้สารที่ไม่มีพิษมีภัยต่อสุขภาพ นอกจากนี้การใช้สารเคมีทุกชนิดต้องใช้ด้วยความระมัดระวังเป็นพิเศษ

(2.5) องค์กรหรือบริษัท มีวิธีปฏิบัติที่ช่วยลดมลภาวะทางเสียงและแสง มลภาวะอันเกิดจากน้ำไหลบ่าหน้าดิน การกัดชะพังทลายของดิน การใช้สารประกอบที่ทำลาย โอโซน และสารพิษตกค้างในอากาศ และดิน

(3) การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ระบบนิเวศ และภูมิทัศน์

(3.1) ชนิดพันธุ์สัตว์ที่นำมาใช้เพื่อการบริโภค ขาย ส่งออก หรือนำมาแสดง กระทำได้ก็ต่อเมื่อกิจกรรมเหล่านั้นถูกต้องตามกฎหมาย และเชื่อมั่นได้ว่า การใช้ประโยชน์ดังกล่าว มีลักษณะที่ยั่งยืน

(3.2) ไม่มีการกักขังสัตว์ป่า ยกเว้นกฎหมายจะอนุญาตและต้องกระทำอย่าง เหมาะสม และสัตว์ป่าชนิดหวงห้ามหรือชนิดคุ้มครองที่ยังมีชีวิตอยู่ ควรมอบให้พนักงานเจ้าหน้าที่ ตามกฎหมายเป็นผู้ดูแล โดยจัดให้อยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมและมีการเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง

(3.3) องค์กรหรือบริษัท มีการใช้ชนิดพันธุ์พืชท้องถิ่น ในการตกแต่งและ พื้นฟูภูมิทัศน์และหลีกเลี่ยงการนำชนิดพันธุ์ต่างถิ่นเข้ามาปลูกในพื้นที่

(3.4) องค์กรหรือบริษัท ให้การสนับสนุนการอนุรักษ์ความหลากหลายทาง ชีวภาพและพื้นที่คุ้มครอง/พื้นที่อนุรักษ์ หรือพื้นที่ธรรมชาติอื่น ๆ ที่มีคุณค่าของความหลากหลาย ทางชีวภาพสูง

(3.5) การปฏิสัมพันธ์กับสัตว์ป่า ต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความอยู่รอด ของสัตว์ป่าในสภาพธรรมชาติ และการดำเนินการใด ๆ ขององค์กรหรือบริษัทต้องไม่รบกวน หรือ รบกวนระบบนิเวศธรรมชาติให้น้อยที่สุด รวมทั้งอาจช่วยดำเนินการฟื้นฟูหรือบริหารจัดการเพื่อ กิจกรรมการอนุรักษ์ต่าง ๆ ด้วย

สรุปเกณฑ์มาตรฐานสำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่พัฒนาขึ้นโดย The Partnership for Global Sustainable Tourism Criteria มีการจัดแบ่งออกเป็น 4 เกณฑ์มาตรฐาน ได้แก่ เกณฑ์ที่ 1: สาธิตให้เห็นถึงการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเกณฑ์ที่ 2: ก่อให้เกิด ประโยชน์สูงสุดทางสังคมและเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่นและสร้างผลกระทบทางลบน้อยที่สุด เกณฑ์ที่ 3: ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่มรดกทางวัฒนธรรม และสร้างผลกระทบทางลบน้อยที่สุด และเกณฑ์ที่ 4: ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สิ่งแวดล้อมและสร้างผลกระทบทางลบน้อยที่สุด

6. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้กล่าวถึง กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า เป็นกิจกรรมที่เน้นการศึกษาหาความรู้ในระบบนิเวศและ วัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่ไปกับการได้รับความสนุกเพลิดเพลิน ทั้งนี้ ต้องเป็นกิจกรรมที่มีผลกระทบ

ด้านลบน้อยที่สุด หรือเป็นผลกระทบที่อยู่ในวิสัยที่สามารถป้องกันหรือแก้ไขได้ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องที่จัดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มี 19 กิจกรรม ประกอบด้วย

(1) กิจกรรมเชิงนิเวศในแหล่งธรรมชาติ มี 9 กิจกรรม ได้แก่ เดินป่า (hiking, trekking walking) ศึกษาธรรมชาติ (nature education) ส่องสัตว์หรือดูนก (animal, bird watching) เทียวถ้ำหรือน้ำตก (cave, waterfall exploring) พายเรือแคนู (canoeing) หรือคายัค (kayak) หรือเรือใบ (sail boating) กระดานโต้ลม (wind surfing) ดำน้ำ ดูปะการังน้ำตื้น (snorkeling) และดูปะการังน้ำลึก (scuba diving) ตั้งแคมป์ (tent camping) ล่องแพ (rafting) และขี่ม้าหรือนั่งช้าง (horse, elephant riding)

(2) กิจกรรมเชิงนิเวศ มี 5 กิจกรรม ได้แก่ การถ่ายรูป บันทึกภาพ เสียง (photograph) ศึกษาท้องฟ้า (sky interpretation) ขี่จักรยานท่องเที่ยว (เสือภูเขา) (terrain, mountain biking) ปีน หรือไต่เขา (rock, mountain climbing) ตกปลา (fishing)

(3) กิจกรรมทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ มี 5 กิจกรรม ได้แก่

- (3.1) ชมความงาม ความเก่าแก่ ลักษณะเฉพาะตัวของแหล่งประวัติศาสตร์
- (3.2) ศึกษาเรียนรู้ประวัติ ความเป็นมาของแหล่งโบราณคดี และประวัติศาสตร์
- (3.3) ศึกษาชื่นชมงานศิลปกรรมและวัฒนธรรม
- (3.4) ร่วมกิจกรรมเรียนรู้พฤติกรรมของผู้คน
- (3.5) ศึกษาเรียนรู้การผลิตของที่ระลึก และสินค้าพื้นเมือง

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถกระทำได้หลายรูปแบบในพื้นที่ธรรมชาติที่มีระบบนิเวศต่าง ๆ กัน เช่น กลุ่มระบบนิเวศป่าเขาจะเน้นกิจกรรมที่อาศัยทรัพยากรนั้นทนทานการประเภทป่าไม้ สัตว์ป่า แหล่งน้ำ เช่น อ่างเก็บน้ำ ทะเลสาบ น้ำตกต่าง ๆ สภาพภูมิทัศน์ของลักษณะสัณฐานที่ดิน (land forms) และสัณฐานทางธรณีที่เป็นลักษณะเด่นแปลกตา หรือลักษณะเด่นที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และวัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิมในพื้นที่เป็นหลักสำคัญ ส่วนระบบนิเวศแบบเกาะแก่งชายฝั่งมักจะได้รับความสนใจในด้านทรัพยากรทางทะเล (marine resources) ที่ยังคงสภาพธรรมชาติสมบูรณ์สวยงาม เช่น ปะการัง ปลาสวยงาม ชายหาดที่สวยงาม ส่วนสภาพป่า - เขาหรือแหล่งน้ำต่าง ๆ จะได้รับความสนใจเป็นอันดับรองลงมา ดังนั้นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะเน้นไปในพื้นที่เป็นชายฝั่ง (wetland) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ได้รับความนิยมมากคือการดูนกต่าง ๆ โดยเฉพาะ นกต่างถิ่นที่หาดูได้ยากการพิจารณาว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวใด ควรที่จะพัฒนาส่งเสริมให้เกิดขึ้นในพื้นที่ธรรมชาติ ภายใต้นโยบายความคิดในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ควรพิจารณาปัจจัยหลัก 2 ประการ กล่าวคือ (<http://www.phrae.mju.ac.th/faculty/Eco-tourism/02eco.html> เข้าถึงเมื่อ วันที่ 14 มิถุนายน 2555)

(1) ปัจจัยเกี่ยวกับพื้นที่และทรัพยากรนั้นหนาแน่นในพื้นที่ที่จะรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism site) ทั้งนี้สภาพดั้งเดิมและคุณค่าที่มีอยู่ในตัวธรรมชาติเป็นหัวใจของกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนั้นในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่แม้จะมีความงดงาม แต่ถ้าหากมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมอย่างมาก จนกระทั่งรูปลักษณ์เดิมสูญเสียนั้นจะไม่มีอยู่ในเกณฑ์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนั้นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องไม่ทำให้พื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่เสื่อมโทรมลงไปจนไม่สามารถฟื้นตัวได้อีก พื้นที่ธรรมชาติที่มีแนวโน้มที่จะเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเมื่อจัดให้มีกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น แหล่งพืช สัตว์ป่าหายาก บริเวณที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของสัตว์ป่า ฯลฯ ควรที่จะละเว้นการส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวในบริเวณดังกล่าว

(2) ปัจจัยเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ควรส่งเสริมนอกจากมุ่งให้นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลิน พึงพอใจและใกล้ชิดกับธรรมชาติแล้ว ควรเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเรียนรู้กับธรรมชาติไม่มากนักน้อย โดยผ่านทางโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติรูปแบบต่าง ๆ ใด ๆ ไรก็ตามการจัดการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ธรรมชาติอาจจำเป็นต้องพิจารณากิจกรรมการท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่ไม่ได้เน้นเรื่องของการเรียนรู้ธรรมชาติ / สิ่งแวดล้อมประกอบกันไป เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวและทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลินมากขึ้น ซึ่งอาจเรียกว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กล่าวคือ เป็นกิจกรรมที่กระทำในพื้นที่ธรรมชาติ มีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวต่อกลุ่มกิจกรรมเพื่อไม่สร้างผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ กิจกรรมเสริมดังกล่าวอาจจัดกลุ่มได้เป็น กลุ่มกิจกรรมท่องเที่ยวที่เน้นการใกล้ชิดชื่นชมธรรมชาติ (appreciative recreational activities) และกลุ่มกิจกรรมท่องเที่ยวที่เน้นการผจญภัยตื่นเต้นท้าทายกับธรรมชาติ (adventurous recreational activities) สำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (กิจกรรมหลัก) กิจกรรมการท่องเที่ยวแบบชื่นชมธรรมชาติ (กิจกรรมเสริม) และกิจกรรมผจญภัยตื่นเต้น (กิจกรรมเสริม) พอที่จะสรุปได้ดังนี้

(1) กิจกรรมการเดินป่า (hiking / trekking) ลักษณะของกิจกรรม : เป็นการเดินป่าระยะใกล้ (2 กิโลเมตรขึ้นไป) เป็นกิจกรรมที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิดโดยการนำตัวเองไปสู่ธรรมชาติด้วยเส้นทางเดินเท้าที่ตัดผ่านเข้าไปในป่าที่มีจุดสวยงามดึงดูดความสนใจตามธรรมชาติรายทาง นอกจากนักท่องเที่ยวจะได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติแล้ว ยังมีโอกาสได้เรียนรู้สรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติจากไกด์นำทางที่มีความรู้ด้านนิเวศวิทยาและชำนาญพื้นที่เป็นอย่างดี กิจกรรมเดินป่ายังแบ่งเป็นสองลักษณะคือ 1) การเดินป่าที่สมบุกสมบัน มีจุดมุ่งหมายสร้างความตื่นเต้นให้แก่นักท่องเที่ยว เป็นการเดินป่าในเส้นทางที่ค่อนข้างยากลำบาก ทำ

ทายความสามารถของนักท่องเที่ยว เช่นการปีนป่าย หรือเดินขึ้นลงเขาที่สูงชัน ฯลฯ 2) กิจกรรมเดินป่าปกติ ควรมึนักท่องเที่ยวมากที่สุดต่อกลุ่มไม่เกิน 15 คน และมีไกด์ท้องถิ่นที่คุ้นเคยกับท้องถิ่นตลอดจนมีความรู้ด้านนิเวศวิทยาที่จะให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวระหว่างทางได้เป็นอย่างดี กิจกรรมเดินป่าอาจมีการพักแรมในป่า สิ่งของอุปโภคบริโภคทั้งหลายจะต้องนำออกจากป่าทั้งหมด รวมทั้งเศษขยะต่าง ๆ จากการอุปโภคบริโภคโดยเฉพาะของที่ไม่สามารถย่อยสลายได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีถุงหรือภาชนะที่จะเก็บขยะเหล่านั้นออกจากป่าให้หมดทุกครั้งไป การจัดเส้นทางเดินเท้าในป่าควรมีความกว้างขนาดหนึ่งหรือสองคนเดิน และคงสภาพเดิมไว้มากที่สุด ไม่ควรตัดต้นไม้กิ่งไม้ ออกโดยไม่จำเป็น ไม่ควรตัดเส้นทางเดินเท้าผ่านจุดที่มีระบบนิเวศเปราะบาง หรือเป็นแหล่งพืช / สัตว์ป่าหายาก โดยเฉพาะบริเวณที่จำเป็นสำหรับสัตว์ป่าในการดำรงชีพและสืบพันธุ์ ซึ่งถ้ามนุษย์ผ่านเข้าไปแล้วจะรบกวนกิจกรรมทางธรรมชาติของสัตว์ป่าเหล่านั้น ควรกำหนดเส้นทางผ่านหรือมีมุมมองเกี่ยวกับสภาพธรรมชาติที่น่าสนใจ สภาพภูมิทัศน์ที่งดงามและแหล่งน้ำ เพื่อกท่องเที่ยวจะได้เพลิดเพลิน ไม่เบื่อหน่ายเส้นทาง เดินป่าไม่ควรตัดผ่านจุดที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่นักท่องเที่ยว จุดเริ่มต้นและสิ้นสุดของเส้นทางเดินป่าควรมีสัญลัษณ์อำนวยความสะดวกพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ห้องสุขาที่นั่งพักผ่อน และป้ายสื่อความหมายต่าง ๆ หน่วยงานเจ้าของพื้นที่ควรเป็นผู้กำหนดเส้นทางเดินป่าที่เหมาะสม และดูแลสภาพของเส้นทางเดินป่าให้ใช้การได้ ผู้ที่ควรมีบทบาทสำคัญในการรักษาเส้นทางเดินป่า คือ ไกด์นำเดินป่าและนักท่องเที่ยวที่จะต้องช่วยรักษาความสะอาดและไม่ทำลายสภาพธรรมชาติต่าง ๆ และเข้าใจถึงการปฏิบัติตนเมื่อท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติเหล่านั้น

(2) กิจกรรมศึกษาธรรมชาติ (nature education) ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่สนับสนุนให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติในเรื่องต่าง ๆ โดยนอกจากจะได้รับความเพลิดเพลินจากการได้มาเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ โดยผ่านทางโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติรูปแบบต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นในพื้นที่ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยวประเภทนี้ คือ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (visitor center) ป้ายสื่อความหมายธรรมชาติ ณ จุดต่าง ๆ ที่น่าสนใจ (wayside exhibit) นิทรรศการกลางแจ้ง (outdoor exhibit) ตลอดจนเส้นทางเดินเท้าที่จัดทำเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปสัมผัสและเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติในพื้นที่ (nature interpretive trail) ลักษณะเส้นทางเดินเท้าดังกล่าวควรเดินได้อย่างไม่ลำบากมากนัก ตัดผ่านสถานที่ที่น่าสนใจและสามารถให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติแก่นักท่องเที่ยวได้ อาจจัดให้มีป้ายสื่อความหมายธรรมชาติเพื่ออธิบายและ / หรือให้ความรู้ที่ไม่ยากแก่การเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวทั่วไปตลอดเส้นทาง หรือจัดทำเป็นเอกสารแผ่นพับให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาด้วยตนเอง (self - guided trail) เส้นทางเดินเท้าดังกล่าวไม่ควรมีระยะทางไกลนัก (ประมาณ 1-2 กิโลเมตร) ควรจัดเส้นทางเป็น loop (เข้า - ออกทางเดียว) การดูแลบำรุงรักษาศูนย์บริการนักท่องเที่ยวและนิทรรศการ

กลางแจ้งเป็นหน้าที่ของหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ ทั้งนี้การจัดโปรแกรมสื่อความหมายประเภทต่าง ๆ ในศูนย์บริการนักท่องเที่ยวอาจได้รับการสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และภาคเอกชน การดูแลรักษาเส้นทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติควรเป็นหน้าที่ของหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ ร่วมกับนักท่องเที่ยวตลอดจนไกด์นำเที่ยว (ถ้ามี) หน่วยงานเจ้าของพื้นที่มีหน้าที่รับผิดชอบให้เส้นทางเดินเท้าดังกล่าวอยู่ในสภาพที่ใช้การได้ดีไม่ทรุดโทรม ดูแลเรื่องความสะดวก เช่น จัดเตรียมถังขยะไว้ตามจุดที่เหมาะสมและมีการกำจัดขยะอย่างสม่ำเสมอ นักท่องเที่ยวมีหน้าที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของพื้นที่ รักษาความสะดวก และไม่กระทำพฤติกรรมเชิงทำลายต่าง ๆ เช่น ถอนป้ายกิ่งกิ่งชำ / เขียนสิ่งต่าง ๆ ลงบนป้าย หิน หรือต้นไม้ รวมทั้งไม่ส่งเสียงดังหรือนำเครื่องเสียง เครื่องดนตรี ไปเปิดรบกวนความสงบตามธรรมชาติ ไกด์นำเที่ยวมีหน้าที่ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวก่อนที่จะเข้าไปทำกิจกรรมเกิดผลกระทบต่อพื้นที่ การควบคุมดูแลความเป็นระเบียบของนักท่องเที่ยวขึ้นกับหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ที่ต้องดูแลรับผิดชอบ

(3) กิจกรรมถ่ายรูปธรรมชาติและ บันทึกเทปวิดีโอ เทปเสียงธรรมชาติ(nature photography, video taping and sound of nature audio taping) ลักษณะกิจกรรม เป็นการถ่ายรูปและการบันทึกเทปวิดีโอธรรมชาติ และสิ่งที่น่าสนใจอันเป็นรายละเอียดอยู่ในธรรมชาติ เช่น ดอกไม้ป่า พืชหายาก และรอยเท้าสัตว์ป่า เป็นต้น การบันทึกเสียงธรรมชาตินิยมทั้งเสียงน้ำตก น้ำไหล เสียงนก แมลง และสัตว์ป่าต่าง ๆ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ควรจัดเตรียมสำหรับกิจกรรมประเภทนี้คือ เส้นทางที่จะนำนักท่องเที่ยวเข้าไปถ่ายรูปธรรมชาติและบันทึกเสียงข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งหรือจุดที่บันทึกได้ดี และ / หรือสามารถจะถ่ายรูปได้สวยงาม ช่วงระยะเวลาที่ควรถ่ายรูปตลอดจนรายละเอียดหรือประวัติที่น่าสนใจของสิ่งที่ควรบันทึกภาพ / เสียงไว้ แนวทางในการดูแลรักษาเส้นทางเดินเท้าเพื่อกิจกรรมประเภทนี้เป็นไปในลักษณะเดียวกับการดูแลรักษาเส้นทางเดินเท้าเพื่อการศึกษาธรรมชาติ

(4) กิจกรรมส่อง / ดูนก (bird watching) ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมเฉพาะสำหรับผู้มีความสนใจในเรื่องนก สิ่งดึงดูดที่สำคัญ คือนกชนิดต่าง ๆ ทั้งที่เป็นนกประจำถิ่น นกอพยพ และนกหายาก เส้นทางเดินเท้าที่รองรับกิจกรรมประเภทนี้ควรมีขนาดกว้าง 2 คนเดิน ไม่ควรมีการพัฒนาใด ๆ นอกจากจุดหยุดพักบางจุด เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้จดบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับนกต่าง ๆ ที่ได้พบเห็น กลุ่มนักดูนกไม่ควรมีขนาดใหญ่มากนัก ทั้งนี้ไม่ควรเกิน 5 คน ต่อกลุ่ม ควรมีมัคคุเทศก์นำทางที่มีความรู้เกี่ยวกับนกและธรรมชาติของนกที่มีในพื้นที่ สำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ไม่มีความชำนาญในกิจกรรมประเภทนี้มาก่อน ตลอดจนมีกล้องสองตาดูนก และคู่มือดูนก (bird guides) เตรียมไว้ให้กลุ่ม และเก็บเงินค่าธรรมเนียมในการยืมเพื่อใช้ในกิจการด้านการอนุรักษ์นก และถิ่นที่อยู่อาศัยของนก ประการสำคัญ การกำหนดเส้นทางเดินเท้าไม่ควรผ่านบริเวณทำรังหรือ

วางไข่ของนก ตลอดจนควรมีการควบคุมเข้มงวดไม่ให้มีการท่องเที่ยวในช่วงเวลาที่רבבונนก เช่น ฤดูวางไข่ ผสมพันธุ์ เป็นต้น

(5) **กิจกรรมศึกษา / เที่ยวถ้ำ** (cave exploring / visiting) ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องของถ้ำ เช่น กระบวนการเกิดถ้ำ ลักษณะของหิน / แร่ และสัณฐานธรณี ประเภทของถ้ำ สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในถ้ำ การดูแลรักษาถ้ำ ฯลฯ นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังได้รับความเพลิดเพลินและตื่นตากับความงามแปลกเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของถ้ำอีกด้วย การเที่ยวถ้ำ โดยเฉพาะถ้ำที่มีแสงสว่างไม่เพียงพอและเป็นถ้ำที่ลึกและวถวน จำเป็นต้องมีมัคคุเทศก์นำทางเพื่อความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว การจัดการถ้ำเพื่อรองรับการท่องเที่ยวควรจัดสิ่งอำนวยความสะดวกที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวและช่วยในการดูแลรักษาถ้ำ เช่น การทำทางเดินเท้ายกระดับในกรณีที่มีน้ำท่วมขัง เป็นต้น มีโปรแกรมสื่อความหมายให้คำแนะนำเรื่องการเดินทางถ้ำ และให้ความรู้เกี่ยวกับถ้ำแก่นักท่องเที่ยวในบริเวณนอกถ้ำ การสำรวจถ้ำ จัดทำแผนโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติ ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นหน้าที่ของหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ ซึ่งอาจประสานขอความร่วมมือจากนักวิชาการ หน่วยงานอื่น ๆ และภาคเอกชน นอกจากนี้หน่วยงานเจ้าของพื้นที่ยังมีหน้าที่ควบคุมดูแลให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎระเบียบ รักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอีกด้วย

(6) **กิจกรรมศึกษาท้องฟ้าและดาราศาสตร์** (sky interpretation) ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องของท้องฟ้าและดาราศาสตร์ ชนิดของดาวและกลุ่มดาว รูปร่าง ตำแหน่ง และวงโคจร ตลอดจนประวัติและตำนานพื้นบ้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง พื้นที่ธรรมชาติที่จัดกิจกรรมประเภทนี้ได้ดี ได้แก่ บริเวณที่โล่ง และ / หรือบนที่สูง เช่น เกาะแก่ง ชายหาดที่โล่ง ทุ่งหญ้าที่อยู่บนเขาที่ไม่มีต้นไม้บังท้องฟ้า เป็นต้น ฤดูที่เหมาะสมต่อกิจกรรมประเภทนี้คือฤดูหนาว ท้องฟ้าไม่มีเมฆหมอกบัง กิจกรรมประเภทนี้จำเป็นต้องอาศัยผู้ชำนาญในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวตลอดจนมีอุปกรณ์ เช่น กล้องดูดาว และแผนที่ดูดาวประกอบด้วย

(7) **กิจกรรมล่องเรือศึกษาธรรมชาติ** (boat sightseeing) ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้ธรรมชาติ จำเป็นจะต้องมีมัคคุเทศก์ในการให้ความรู้ ความเพลิดเพลิน การล่องเรือทำได้ทั้งในลำน้ำ ในแหล่งน้ำธรรมชาติ ทะเล หรืออ่างเก็บน้ำที่ยังคงมีสภาพธรรมชาติแวดล้อมอยู่ สิ่งที่ควรระมัดระวังจากการกระทำกิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ น้ำมันปนเปื้อนลงในแหล่งน้ำ ขยะ เสียบบกวนจากเครื่องยนต์ การรบกวนบริเวณวางไข่ / ผสมพันธุ์ของสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวที่จะต้องระมัดระวัง และช่วยกันดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ในการควบคุมการท่องเที่ยวไม่ให้

เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจนกระทั่งสภาพธรรมชาติเสื่อมโทรมลง นอกจากนั้นการพัฒนาพื้นที่ที่จำเป็น เช่น จุดขึ้น - ลงเรือ จะต้องออกแบบให้ผสมผสานกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ

(8) กิจกรรมพายเรือแคนู (canoeing) / เรือคายัค (kayak) / เรือใบ (browbeating) / เรือใบ (sailing) ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้ธรรมชาติ ทั้งยังให้นักท่องเที่ยวได้ใช้ความสามารถในการบังคับเรือและได้ออกกำลังกาย เป็นกิจกรรมที่ทำได้ทั้งในลำน้ำ ในแหล่งน้ำธรรมชาติ ทะเล หรืออ่างเก็บน้ำที่ยังคงมีสภาพธรรมชาติแวดล้อมอยู่ สิ่งที่ต้องระมัดระวังจากการกระทำกิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ จำนวนเรือต่อหน่วยพื้นที่ ขยะ และการรบกวนบริเวณวางไข่ / ผสมพันธุ์ของสัตว์น้ำ ซึ่งเป็นหน้าที่ของนักท่องเที่ยวที่จะต้องระมัดระวัง และช่วยกันดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนความเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ในการควบคุมไม่ให้นักท่องเที่ยวเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจนกระทั่งสภาพธรรมชาติเสื่อมโทรมลง สำหรับกิจกรรมการพายเรือ ควรมีสัดส่วนในการใช้พื้นที่เพื่อไม่ให้เกิดความแออัด ดังนี้

- เรือแคนู คายัค เรือใบ 1 ลำ ต่อความยาวลำน้ำ 2.4 กิโลเมตร
- เรือใบ 1 ลำ ต่อความกว้าง 0.004 ตารางกิโลเมตร

(9) กิจกรรมดำน้ำชมปะการังน้ำตื้น (snorkel skin diving) ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมที่ให้ความเพลิดเพลินและใกล้ชิดกับธรรมชาติได้ทะเลที่มีสีสันสวยงาม นักท่องเที่ยวมีโอกาสที่จะได้เรียนรู้เกี่ยวกับพืชและสัตว์ใต้น้ำโดยไม่ต้องใช้เครื่องช่วยหายใจเพียงหน้ากาก (snorkel) บริเวณที่ควรจัดกิจกรรมประเภทนี้จะต้องเป็นน้ำตื้นที่มีความลึกไม่เกิน 0.9 เมตร เป็นแหล่งของปะการังหลายชนิดที่ยังอุดมสมบูรณ์และสวยงามมีพืชและสัตว์ใต้น้ำประเภทอื่น ๆ ประกอบกับกระแสน้ำไม่รุนแรง และน้ำใสสะอาด ควรจัดให้มีการทำเส้นทางดำน้ำใต้ทะเล (undersea self-guided trail) และมีคู่มือศึกษาทรัพยากรใต้ทะเลให้แก่นักท่องเที่ยว สิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึงในการจัดกิจกรรมประเภทนี้คือ เรือที่นำนักท่องเที่ยวไปดำน้ำอาจทำลายปะการังใต้น้ำเมื่อน้ำลดหรือเมื่อทอดสมอเรือลงไป จึงควรทำเครื่องหมายแนวเขตที่มีปะการัง ความลึกต่ำสุดและสูงสุดของน้ำ พร้อมทั้งควรจัดทุ่นจอดเรือให้เป็นระเบียบ และควรควบคุมไม่ให้เรือปล่อยน้ำมันเรือ และทิ้งขยะลงน้ำ นอกจากนั้นปะการังอาจถูกทำลายจากการประมง เช่น การระเบิดปลา และอวนลากได้ จึงควรมีการห้ามการประมงหรือระเบิดปลาในบริเวณแนวปะการัง กิจกรรมดำน้ำนี้อาจเสนอแนะให้มีกิจกรรมในการอนุรักษ์ / ฟื้นฟูทรัพยากรใต้ทะเลไปด้วยกันได้ เช่น ให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสช่วยดำน้ำเก็บขยะ และปลูกปะการัง เป็นต้น ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวมีความรู้สึกว่าคุณมีส่วนร่วมในการช่วยรักษาทรัพยากรธรรมชาติใต้น้ำ และเกิดความรู้สึภาคภูมิใจที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม

(10) กิจกรรมดำน้ำลึก (scuba diving) ลักษณะของกิจกรรม : เป็นกิจกรรมที่ให้ความเพลิดเพลินและใกล้ชิดกับธรรมชาติใต้ทะเลที่มีสีสันสวยงามเช่นเดียวกับกิจกรรมดำน้ำตื้น กิจกรรมดำน้ำลึกนี้นักดำน้ำต้องใช้เครื่องช่วยหายใจ บริเวณที่ควรจัดกิจกรรมดำน้ำเพื่อนันทนาการควรมีความลึกประมาณไม่เกิน 30 เมตร เป็นแหล่งของปะการังหลายชนิดที่ยังอุดมสมบูรณ์และสวยงาม โดยมีพืชและสัตว์ใต้ทะเลประเภทอื่น ๆ เป็นส่วนประกอบ กระแสน้ำไม่รุนแรงและน้ำใสสะอาด ควรจัดให้มีการทำเส้นทางดำน้ำใต้ทะเล (undersea self - guided trail) และมีคู่มือศึกษาทรัพยากรใต้ทะเลให้แก่นักท่องเที่ยว สิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึงคือ การจัดกิจกรรมลักษณะเดียวกันกับกิจกรรมดำน้ำตื้น แต่ควรเอาใจใส่เกี่ยวกับความปลอดภัยมากกว่ากิจกรรมท่องเที่ยวประเภทชื่นชมธรรมชาติ (appreciative recreational activities) และกิจกรรมท่องเที่ยวประเภทตื่นเต้นผจญภัย (adventurous recreational activities)

สรุปได้ว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกิจกรรมที่เน้นการศึกษาหาความรู้ในระบบนิเวศ และวัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่ไปกับการได้รับความสนุกเพลิดเพลิน ทั้งนี้ ต้องเป็นกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อด้านลบน้อยที่สุด หรือเป็นผลกระทบที่อยู่ในวิสัยที่สามารถแก้ไขได้ ซึ่งประกอบด้วย 3 ประเภท คือ 1) กิจกรรมเชิงนิเวศในแหล่งธรรมชาติ 2) กิจกรรมกึ่งนิเวศ และ 3) กิจกรรมทางวัฒนธรรม

แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1. ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ สามารถดึงดูดให้กลุ่มคนต่างถิ่นเดินทางมาเยือนเพื่อสัมผัสและชื่นชมกับสิ่งที่ไม่เคยมีในท้องถิ่นของตน จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์ และเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน การท่องเที่ยวได้ใช้ประโยชน์ของวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นทรัพยากรในการดำเนินกิจการ ในขณะที่เดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้ การจ้างงาน นำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (cultural tourism) ได้แก่ การท่องเที่ยวตามชนบทนอกเมือง เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นให้สัมผัสทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม ในสภาพแวดล้อมที่ท้องถิ่นนั้นคงอยู่ โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวอาจเป็นธรรมชาติ ในเมืองหรือในหมู่บ้านชนบทก็ได้ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยว และกิจกรรมจากการท่องเที่ยวจะเกี่ยวพันให้เกิดการกระจายรายได้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น แต่ต้องไม่ทำให้เกิด

การซื้อขายวัฒนธรรม โดยคนในท้องถิ่นผลิตวัฒนธรรมขายให้นักท่องเที่ยว (สุรพล พะยอมเข้ม 2545, หน้า 33)

ราณี อธิชัยกุล (2546, หน้า 83) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า หมายถึงการท่องเที่ยวเพื่อชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ได้แก่ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์และดนตรี รวมทั้งงานเทศกาล ประเพณี

รสีกา อังกูร (2549, หน้า 80) ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและความงดงามของศิลปวัฒนธรรมไทยที่มีความวิจิตรอลังการและแตกต่างจากชาติอื่น เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมในหมู่ของนักท่องเที่ยว

Swarbrooke (2000, pp. 306 – 308 อ้างถึงใน ชีรนุช มีอยู่เต็ม, 2547, หน้า 57) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการเดินทางเพื่อศึกษาและเรียนรู้ถึงวิถีทางการดำเนินชีวิต ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และเทศกาลงานประเพณีต่าง ๆ ทั้งที่มีมานานแล้วและที่จัดขึ้นเป็นการเฉพาะ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548, หน้า 5) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการให้ความรู้ และความภาคภูมิใจที่มุ่งเน้นเสนออัตลักษณ์วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม

ปิ่นเพชร จำปา (อ้างถึงใน ประหยัด ตะคอนรัมย์, 2544, หน้า 27) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมเป็นการแสดงรูปแบบของการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม และได้ประยุกต์ปฏิบัติยึดถือสืบเนื่องมา ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว เช่น สถาปัตยกรรมแม่น้ำลำคลอง ตลาดน้ำ เรือนแพ หมู่บ้านชาวเขา ศูนย์วัฒนธรรม สวนสนุก งานเทศกาล ประเพณี ศิลปะการแสดง

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ สามารถดึงดูดให้กลุ่มคนต่างถิ่นเดินทางมาเยือนเพื่อสัมผัสและชื่นชมกับสิ่งที่ไม่พบในท้องถิ่นของตน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงหมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การท่องเที่ยวตามชนบท นอกเมือง เน้นสัมผัสทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมแขนงต่างๆ ได้แก่ ความงดงามทางสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม หัตถกรรม นาฏศิลป์ และดนตรี รวมทั้งงานเทศกาล ประเพณี วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม และได้ประยุกต์ปฏิบัติยึดถือสืบเนื่องมา ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ที่ดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว เช่น สถาปัตยกรรมแม่น้ำลำคลอง ตลาดน้ำ เรือนแพ หมู่บ้านชาวเขา ศูนย์วัฒนธรรม สวนสนุก ฯลฯ

2. องค์ประกอบของเอกลักษณ์เชิงวัฒนธรรม

ในความเห็นของพระยาอนุมานราชชนน อดีตอธิบดีกรมศิลปากรกล่าวว่า คนทุกเผ่าพันธุ์ ทุกสังคมย่อมมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง โดยคนในสังคมมีส่วนร่วมกันในการชี้และกำหนดว่า เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองนั้นมีลักษณะอย่างไร เอกลักษณ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในอดีตสืบต่อกันถึงปัจจุบันและถ่ายทอดไปสู่อนาคต วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลสมัย เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบอันสำคัญในการทำให้สมาชิกในสังคมอยู่รวมกันเป็นปึกแผ่น สร้างสรรค์ให้เจริญก้าวหน้า ด้วยเหตุนี้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงเป็นฐานอันสำคัญ ในการพัฒนาประเทศ โดยแยกเป็นอนุภาคต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (นิคม มูติกะคามะ, 2546, หน้า 46)

- (1) วัฒนธรรมประเภทเผ่าพันธุ์และการดำรงชีวิต
- (2) วัฒนธรรมประเภทภาษาและวรรณกรรม
- (3) วัฒนธรรมประเภทศาสนา จริยธรรม – คุณธรรม
- (4) วัฒนธรรมประเภทสุนทรียศาสตร์ ศิลปะ และ กีฬา การละเล่น
- (5) วัฒนธรรมประเภทครอบครัว เศรษฐกิจ และการเมือง

สมบัติ กาญจนกิจ (อ้างถึงใน ปิยนุช พุทธิรัตน์, 2545, หน้า 19) อธิบายว่า เอกลักษณ์เชิงวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดการแสดงออกทางวัฒนธรรม และอารยธรรมของมวลมนุษยกลุ่มต่าง ๆ แบ่งออกได้ดังนี้

- (1) เทศกาล นักท่องเที่ยวสนใจเทศกาลต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนาน ตื่นเต้น เล่นเกม เช่น เทศกาลสงกรานต์ ลอยกระทง แห่บั้งไฟ ปีใหม่ เทศกาลไหว้พระจันทร์ของชาวจีน เป็นต้น
- (2) ศิลปะ นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมศิลปะ เช่น ภาพวาด รูปแกะสลัก ภาพเขียน สถาปัตยกรรม หรือแหล่งผลิตทางศิลปหัตถกรรม โดยจัดเป็นเทศกาล เพื่อดึงดูดความสนใจ เช่น เทศกาลดนตรีในนครเวียนนา สัปดาห์แห่งศิลปหัตถกรรมศิลปะ ชิพ ฯลฯ

- (3) งานหัตถกรรม เช่น งานหัตถกรรมของชาวเขา ชาวเกาะ เครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญ งานแกะสลัก เครื่องเฟอร์นิเจอร์ เครื่องเงิน เครื่องประดับ อัญมณี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้ประเทศไทยมีชื่อเสียงไปทั่วโลก เพราะมีช่างหัตถกรรมที่มีความละเอียดอ่อนวิจิตรพิสดาร ดังนั้นงานด้านหัตถกรรมจึงเป็นกิจกรรมวัฒนธรรมที่เป็นจุดดึงดูดใจนักท่องเที่ยวนานาชาติได้เป็นอย่างดี เป็นต้น

(4) ประเพณีและวิถีชีวิตพื้นบ้าน นักท่องเที่ยวต่างชาติและในประเทศมีความสนใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับวิถีชีวิตและการแต่งกายของชาวบ้านในท้องถิ่น หรืออาจเรียกว่า “ประเพณีและชีวิตพื้นบ้าน” เช่น วิถีชีวิตริมคลอง การแต่งกายของชาวเขา การเลี้ยงช้างของชาวกูย เป็นต้น

Inskip (1991, p. 80 อ้างถึงใน กานต์พิชชา สุริคุณาพงษ์, 2545, หน้า 22) กล่าวว่า องค์ประกอบของเอกลักษณ์เชิงวัฒนธรรมมีหลายประเภทได้แก่ แหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่มีรูปแบบเฉพาะ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต การแต่งกาย ศิลปะ หัตถกรรม กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่น่าสนใจ เป็นต้นว่า การปลูกชาหรือยางพารา ความแตกต่างระหว่างในเมืองกับชนบท พิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ รวมถึงความบันเทิงและกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจด้วย

สรุปได้ว่า เอกลักษณ์เชิงวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นมีความต่างกันไป แต่ละท้องถิ่นต่างมีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง เอกลักษณ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในอดีตสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน เป็นองค์ประกอบอันสำคัญ ที่ทำให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันเป็นปึกแผ่นและเป็นฐานอันสำคัญในการพัฒนาประเทศ นอกจากนี้ยังเป็นมูลเหตุจูงใจให้เกิดการท่องเที่ยว ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็น นาฏศิลป์ ดุริยางศิลป์ ประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม เผ่าพันธุ์ การดำรงชีวิต ศาสนา การละเล่น ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต การแต่งกาย ศิลปะ หัตถกรรม กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่น่าสนใจ เช่น การปลูกชาหรือยางพารา ความแตกต่างระหว่างในเมืองกับชนบท พิพิธภัณฑสถาน แหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ประเพณีและหัตถกรรม เทศกาลต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยผลักดันให้บุคคลเกิดแรงจูงใจในการเดินทางท่องเที่ยว

3. ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การนำมรดกทางวัฒนธรรมมาจัดรูปแบบการท่องเที่ยว ในศตวรรษที่ 21 นั้น นักพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการจัดการอย่างยั่งยืนและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม จึงเป็นการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ในการนำมรดกทางวัฒนธรรมมาใช้ในการท่องเที่ยว ดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2553, หน้า 74)

(1) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (historical tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทาง โบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว ได้ความรู้ มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์ และ โบราณคดีของท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อาจเป็นการจัดรายการการท่องเที่ยวตามเส้นทางที่สำคัญ ๆ ได้แก่ ตามรอยพ่อขุนเม็งรายจากหริภุญไชยถึงเขลางค์นคร ท่องแดนหิรัญนครเงินยางเชียงแสนสู่เมืองภูมามยาว เป็นต้น

(2) การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี (cultural and traditional tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ จัดขึ้น ได้รับความเพลิดเพลิน และตื่นตาตื่นใจในสุนทรียภาพ เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพ พิธีกรรมต่าง ๆ และได้รับความรู้ ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น บนพื้นฐานของการจัดการอย่างมีความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษา สภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม โดยประชาคมในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กิจกรรมการท่องเที่ยวงานประเพณี ได้แก่ งานเทศกาลงานบุญขึ้นปี๋ งานเทศกาลสงกรานต์ล้านนา งานประเพณีจองพารา พิธีทำบุญสืบชะตา เป็นต้น

(3) การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (rural tourism / village tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษ มีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ คุุผลงานสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อการรักษา มรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

แหล่งท่องเที่ยวเพื่อชมวิถีชีวิตในชนบท เช่น หมู่บ้านทอผ้า หมู่บ้านแกะสลักไม้ หมู่บ้านผลิตเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

(4) การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมกลุ่มน้อย (ethnic tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ของชาวบ้านกลุ่ม ชาติพันธุ์ หรือ ชนเผ่าต่าง ๆ อย่างละเอียดลึกซึ้ง เช่น หมู่บ้านไทยลื้อ หมู่บ้านไทยพวน หมู่บ้านกะเหรี่ยง หมู่บ้านชาวจีนฮ่อ ฯลฯ เพื่อให้มีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ปัจจุบัน นักมานุษยวิทยาสังคมวิทยาได้ค้นคว้ากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมกลุ่มน้อยในประเทศไทย พบว่า มีอยู่ประมาณ ๖๐ กลุ่มชาติพันธุ์

(5) การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (edu - meditation tourism) หมายถึง การเดินทางเพื่อทัศนศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากปรัชญาทางศาสนา หากความรู้ สัจธรรมแห่งชีวิต มี

การฝึกทำสมาธิ เพื่อให้มีประสบการณ์และความรู้ใหม่เพิ่มขึ้น อันเป็นผลให้มีคุณค่าและคุณภาพชีวิตที่ดีเพิ่มขึ้น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

(6) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ และฟาร์มสเตย์ (home stay and farm stay tourism) หมายถึงการจัดการเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจอยากรู้ อยากพักผ่อนในหมู่บ้านชนบท ในสวนเกษตรหรือฟาร์ม เพื่อความเพลิดเพลินและได้มีโอกาสสัมผัสชีวิตในหมู่บ้านนั้น ๆ โดยมีระบบการจัดการที่มีความรับผิดชอบต่อความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวและรักษาสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น

หากพิจารณารูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้ง 6 ประเภทข้างต้นจะพบว่ามีลักษณะสำคัญ ดังนี้

- (1) เป็นการท่องเที่ยวยังแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมท้องถิ่น
- (2) เป็นการจัดการการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมศึกษา (edu-cultural based tourism) และการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา (environmental education-based tourism) และมีความปลอดภัย
- (3) เป็นการจัดการโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม (community based participation) กับ พหุภาคีที่เป็นพันธมิตรหรือหุ้นส่วน (partnerships) ในการร่วมกันจัดบริการการท่องเที่ยวและพัฒนาการบริการให้มีระดับมาตรฐานขององค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) อีกทั้งได้รับผลประโยชน์จากการบริการอย่างยุติธรรม
- (4) เป็นการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อ คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ มีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น
- (5) เป็นการจัดการอย่างมีส่วนร่วม กำหนดกิจกรรม นโยบาย แผนงาน และแผนปฏิบัติการ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะสั้นและระยะยาว
- (6) มีวิทยากรท้องถิ่นหรือนักสื่อความหมายของท้องถิ่นหรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ซึ่งต้องเป็นผู้รอบรู้ สามารถถ่ายทอดและนำนักท่องเที่ยวชมได้อย่างประทับใจ
- (7) นักท่องเที่ยวได้รับความเพลิดเพลิน ความปลอดภัย ความรู้และประสบการณ์ใหม่เพิ่มขึ้น
- (8) มีการเก็บข้อมูลสถิติ การประเมินผล เพื่อการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีอยู่หลายประเภทโดยมีการนำมรดกทางวัฒนธรรมมาจัดรูปแบบของการท่องเที่ยว และนำมาเป็นปัจจัยผลักดันและเป็นสิ่งดึงดูดใจ ซึ่งอาจ

เป็นสาเหตุที่ทำให้บุคคลเกิดความต้องการและตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวยังแหล่งวัฒนธรรมนั้น ๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมกลุ่มน้อย การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ฟาร์มสเตย์ เป็นต้น การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้ง 6 ประเภทข้างต้น เป็นการจัดการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมศึกษาและการให้บริการอย่างยุติธรรม เป็นการจัดการโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น รวมทั้งมีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรม นโยบาย แผนงานและแผนปฏิบัติการ เพื่อส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวทั้งในระยะสั้นและระยะยาว มีการเก็บข้อมูลสถิติ การประเมินผล เพื่อการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืน

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

1. ความหมายและความสำคัญของการพัฒนา

คำว่า การพัฒนา (development) มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 37) อธิบายความหมายของ การพัฒนา ไว้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเติบโต ความเจริญ ความก้าวหน้า ความรุ่งเรือง กล่าว คือ การแสวงหาชีวิตที่ดีกว่าอย่างเหมาะสมกลมกลืนกับธรรมชาติการพัฒนาเป็นสิทธิและหน้าที่ของทุกคน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2546, หน้า 7) ได้ให้ความหมายของการพัฒนา ว่าหมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (directed change) หรือ การเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า (planned change)

ชาติรี โต้ะมีนา (2551, หน้า 6) องค์การสหประชาชาติได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้เป็น 2 ระยะ คือ ระยะก่อน ปี พ.ศ. 1914 การพัฒนาหมายถึง การสร้างรัฐสมัยใหม่ที่มีพื้นฐานอยู่บนวัฒนธรรมเครื่องจักร การแบ่งงานกันทำ ซึ่งรวมถึงการแบ่งแยกโครงสร้างและภารกิจที่เฉพาะเจาะจง มีการตั้งบริษัท โรงงาน ระบบราชการ มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในการเพิ่มรายได้ประชาชาติต่อหัว การมีทุนนิยมภายใต้ระบบเศรษฐกิจเสรี มีการปกครอง การบริหารแบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ และการมีผู้นำไปสู่ปัจเจกชนนิยม ส่วนระยะหลังปี ค.ศ. 1914 การพัฒนา หมายถึง การพัฒนาเทคโนโลยีทางด้านเทคนิค เทคโนโลยีการจัดการสมัยใหม่ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบบสังคมนิยมในสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1949 อิทธิพลของความรู้สึกเกี่ยวกับความเสมอภาคในการแจกจ่ายความมั่งคั่งและรายได้ และอิทธิพลของแนวความคิดรัฐสวัสดิการ เป็นต้น

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2546, หน้า 17) ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง การกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า

ทัศพร นาคเขียว (2545, หน้า 32) กล่าวว่า การพัฒนาเป็นแนวคิดเชิงปรัชญา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า มีค่านิยมสอดคล้องกันอยู่เป็นเหตุผลหลักของคำว่าพัฒนา ซึ่งมีความหมายที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ในการกำหนดเป้าหมาย รวมทั้งแนวทางในการวัดผลของการพัฒนานั้น ขึ้นอยู่กับค่านิยมของผู้ที่กำหนด และค่านิยมดังกล่าวนี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับเป้าประสงค์ ซึ่งโดยทั่วไปแสดงถึงสถานะอันพึงปรารถนาของสังคม ไม่ว่าจะไปในทางสังคม การเมือง และ/หรือเศรษฐกิจ ซึ่งจะเป็นเช่นไรนั้นขึ้นอยู่กับค่านิยมของผู้กำหนดเป้าประสงค์หรือสถานะอันพึงปรารถนานั้น ในที่นี้บ้างก็มองว่าการพัฒนาคือ สภาพะของการพัฒนาแล้ว (development as state) ในขณะที่อีกหลายคนมองการพัฒนาในความหมายของกระบวนการ (process) ของความก้าวหน้าหรือการปรับเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นตามเกณฑ์หรือเป้าหมายของการพัฒนาตามที่กำหนดคุณค่าไว้

พจนา สวนศรี (2546, หน้า 37) สรุปว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้าและการเปลี่ยนแปลงนี้จะมีสองส่วนที่เกี่ยวข้อง คือ การเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งจะต้องมีทิศทางที่ดีขึ้นเท่านั้น

สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเติบโต ความเจริญ ความก้าวหน้า ความรุ่งเรือง การพัฒนาเป็นสิทธิและหน้าที่ของทุกคน และเป็น การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้าจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า เป็นต้นว่า การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย มีการกินคืออยู่ดี มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นของคุณภาพชีวิต ทั้งด้าน การศึกษา สิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีความเจริญทางด้านศิลปวัฒนธรรม และมีสภาพจิตใจที่เป็นสุข และสงบสันติ

2. แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ธวัชชัย มานิตย์ (2550, หน้า 16-17) กล่าวว่า แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน เกิดจากการถกเถียงกันในระดับสากลระหว่างการประชุมของสหประชาชาติด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (the united nations conference on environment and development-UNCED) ในปี ค.ศ.1992 คณะกรรมาธิการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ได้มีการเรียกร้องให้ประเทศสมาชิกให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ส่งเสริมความยั่งยืนและไม่เป็นอันตรายแก่สิ่งแวดล้อม จึงได้ข้อสรุปซึ่งเป็นที่ยอมรับว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแนวทางที่ประเทศต่าง ๆ ควรใช้เป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของประเทศตนเอง และได้มีการกำหนดค่านิยมของการ

พัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable development) เอาไว้ว่า การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการในปัจจุบัน โดยไม่ไปขัดขวางการบรรลุความต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต

จากกรอบของแนวคิดดังกล่าว จะพบว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ ซึ่ง ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2538, อ้างถึงใน ธวัชชัย มานิตย์, 2550, หน้า 17) ได้อธิบายไว้ดังนี้

(1) ปัจจัยด้านประเมินค่าสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะให้ความสำคัญสูงมากแก่การประเมินค่าของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

(2) ปัจจัยด้านขยายมิติของกาลเวลา การพัฒนาอย่างยั่งยืนเกี่ยวพันกับเรื่องพัฒนาการเศรษฐกิจสังคมในระยะสั้นที่ฝ่ายการเมืองสามารถวางนโยบายได้ มองไปให้ไกลถึงอนาคตของชนรุ่นหลัง หรือไปไกลกว่านั้น

(3) ปัจจัยด้านความเสมอภาคและความยุติธรรม การพัฒนาอย่างยั่งยืนเน้นการสนองความต้องการของกลุ่มชนผู้ยากไร้ที่สุดในสังคม และการปฏิบัติอย่างยุติธรรมต่อชนรุ่นอนาคต

ตามที่นักพัฒนาการท่องเที่ยวจากองค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO.) และสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association : PATA) ได้คิดรูปแบบการบริการที่สอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในแต่ละท้องถิ่น โดยใช้หลักการของแผนแม่บทของโลกหรือ Agenda 12 เป็นกรอบการจัดการ ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (sustainable tourism development) แนวคิดต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนมุ่งเน้นในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยรวม ปรับเปลี่ยนแนวทางการจัดการเข้ากับกระแสโลกที่เปลี่ยนไปจากสังคมบริโภคนิยมเข้าสู่สังคมที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ การพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งหมดจะต้องมุ่งสู่ความยั่งยืนโดยคำนึง ถึงหลักการปฏิบัติ 4 ประการคือ

(1) การดำเนินกิจการการท่องเที่ยวในขอบเขตความสามารถรองรับของธรรมชาติชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว

(2) การตระหนักในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อชุมชน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน

(3) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้เกี่ยวข้องทั้งผู้เป็นพันธมิตรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องประสานการจัดการร่วมกัน เพื่อลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว

(4) การประสานความต้องการและกำหนดแผนงาน ทางเศรษฐกิจ การดำรงอยู่ของสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ นักวิชาการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวได้กำหนดหลักการในการจัดการการท่องเที่ยวทุกรูปแบบที่ยั่งยืนตามหลักการการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของโลก ไว้ดังนี้ (ราโพนพรณ แก้วสุริยะ, 2545 อ้างถึงใน ธวัชชัย มานิตย์, 2550, หน้า 18-19)

(1) อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (using resource sustainable) หมายถึง ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีวิธีการจัดการการใช้ทรัพยากร ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ดั้งเดิมอย่างเพียงพอหรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

(2) ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น กับการลดการก่อของเสีย (reducing over-consumption and waste) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องร่วมกันวางแผนกับผู้เกี่ยวข้องจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ

(3) รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติสังคม และวัฒนธรรม (maintain diversity) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องวางแผนขยายฐานการท่องเที่ยว โดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลาย

(4) ประสานแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว (integrating tourism into planning) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่ทำงานตามแผนที่วางไว้ แต่ต้องประสานแผนการพัฒนา กับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

(5) ต้องนำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (supporting local economy) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องประสานงานกับองค์กรปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

(6) การมีส่วนร่วมการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (involving local communities) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวควรร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบองค์รวม (participation approach)

(7) หน้ันประชุม และปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (consulting stakeholders and the public) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานกับพหุภาคี

(8) การพัฒนาบุคลากร (training staff) การให้ความรู้ การฝึกอบรม การส่งพนักงานดูงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้พนักงานมีความรู้ มีแนวคิด และวิธปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

(9) การจัดเตรียมข้อมูลคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม (marketing tourism responsibly) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องร่วมกับผู้เกี่ยวข้องจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวข่าวสารบริการการขาย ให้พร้อมมีเพียงพอต่อการเผยแพร่

(10) ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (undertaking research) ความจำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มคุณค่า รวมถึงคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว การลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการจะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ

สรุปแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของโลก ได้ว่า จะต้องมีการดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ หลายประการ ได้แก่ อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ลดการบริโภคและการใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ประสานแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องนำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น มีส่วนร่วมสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น ปกป้องหรือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน พัฒนาบุคลากร จัดเตรียมข้อมูลคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยว และประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย

3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

คำว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” มาจากภาษาอังกฤษว่า “public participation” ดังนั้น คำว่า “ประชาชน” ในความหมายที่แท้จริงของประเทศที่พัฒนาแล้ว ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น แคนาดา และออสเตรเลีย จะหมายถึงหน่วยงานของภาครัฐบาล ภาคเอกชน องค์กรเอกชน กลุ่มคน และประชาชนทั่วไป ที่อาจได้รับประโยชน์หรือเสียประโยชน์จากการมีโครงการหรือกิจการ ซึ่งได้มีการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม สำหรับในประเทศที่พัฒนาแล้ว ต่างก็มีวิธีการ ปฏิบัติในเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชน” แตกต่างกัน แต่โดยหลักการแล้วจะเหมือนกัน คือให้ประชาชนมีสิทธิที่จะเข้าร่วมแสดงความคิดเห็น คัดค้านหรือเห็นด้วย กับโครงการหรือกิจการ โดยเริ่มจากช่วงระหว่างการทำกรวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะมีการให้หน่วยงาน องค์กร หรือกลุ่มคนที่มีความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ เข้ามาพิจารณาวิธีการดำเนินโครงการด้านเทคนิค ซึ่งในขั้นตอนนี้ โดยทั่วไปจะเรียกว่า การรับฟังความคิดเห็นทางด้านเทคนิค (technical hearing) ในช่วงพิจารณานี้จะมีการเสนอ สนับสนุน หรือโต้แย้งถึงผลดี และผลกระทบของระบบดำเนินงาน หรือขั้นตอนทางเทคนิคต่าง ๆ ซึ่งเจ้าของโครงการจะต้องพยายามชี้แจงถึงข้อดีต่าง ๆ หรือมาตรการในการลดความเสียหายจากผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เห็นที่ยอมรับ รวมทั้งมาตรการในการติดตามตรวจสอบ เพื่อเป็นการยืนยันว่าโครงการนั้นๆ จะไม่ก่อให้เกิด

ปัญหาต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมไม่ว่าด้านใด (<http://temp.nesdb.go.th/econSocial/naturalResource/attachedment/06.doc>, ค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2550)

ณัฐกานต์ วิงวอน (2547, หน้า 11) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนไม่ว่าปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มคนเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงาน โดยร่วมกันคิด ร่วมลงมือปฏิบัติการ ร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมในการติดตามและประเมินผล

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2548, หน้า 42) ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุม การใช้และกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม

Goodman (อ้างใน ชีร์พัฒน์ ตี๋ตัน, 2554, หน้า 37) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง

(1) กระบวนการซึ่งมวลชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่าง ๆ ของกิจกรรมของส่วนรวม

(2) มวลชนที่เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงาน ตลอดจนทรัพยากรของตนต่อกิจกรรมนั้น ๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การเกี่ยวข้องในกิจกรรมต่าง ๆ ของมวลชน

จงกลพัชร เจตนะจิตร (2546, หน้า 16) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน สร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งรูปแบบส่วนบุคคล กลุ่มชน สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2546, หน้า 288) อธิบายไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ พฤติกรรมอันประกอบด้วยการร่วมและสมยอมตามพฤติกรรมที่คาดหวังของกลุ่มทางการและไม่ใช่ทางการ หรือในอีกความหมายหนึ่งก็คือ การที่ประชาชนก่อให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ร่วมกันนั่นเอง

จากความหมายต่าง ๆ ของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีขั้นตอนตั้งแต่เริ่มคิดวางแผน ร่วมปฏิบัติการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมตรวจสอบประเมินผล ซึ่งเมื่อนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมาใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแล้ว จึงกล่าวได้ว่าควรรีให้หน่วยงาน องค์กร หรือกลุ่มคนที่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ใน

ด้านต่าง ๆ เข้าร่วมพิจารณาวางแผนวิธีการดำเนินโครงการ ในด้านเทคนิคการมีส่วนร่วมนั้น ควร มีการเสนอ สนับสนุน หรือโต้แย้งถึงผลดี และผลกระทบของการดำเนินงานเพื่อเป็นการยืนยันว่า โครงการ นั้น ๆ จะไม่ก่อให้เกิดปัญหา หรือผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือคุณภาพชีวิตของ ประชาชนไม่ว่าในด้านใด ๆ

3.2 ประชาชนกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

แนวคิดในการพัฒนา (2549 อ้างถึงใน อารีรัตน์ แดงบุญมา, 2551, หน้า 25-26) กล่าวถึงการพัฒนาว่า เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง (continuing process) การพัฒนาจึงจำเป็นต้องให้ ความสำคัญกับลำดับขั้นตอน (stage) และความเชื่อมโยง (relation or linkage) เพราะฉะนั้นแนวคิด และทฤษฎีในการพัฒนาจึงปรากฏชัดเป็น 2 กลุ่ม ๆ หนึ่งมองการพัฒนาว่าดำเนินการไปตามลำดับ หรือขั้นตอนจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง โดยต้องสร้างความพร้อมด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม อีกกลุ่มหนึ่งมองการพัฒนาว่า จะเกิดขึ้นได้โดยการกระตุ้นหรือชักนำโดยปัจจัยในการพัฒนา เช่น การสะสมทุน การค้าต่างประเทศ เป็นต้น โดยมีความเชื่อว่า ความพร้อมนั้นสร้างได้ เพื่อให้ สอดคล้องกับการสะสมทุนหรือการค้าระหว่างประเทศ บนความเชื่อดังกล่าวมักเกิดการ พัฒนา แบบ “ก้าวกระโดด” เพราะประชาชนไม่สามารถสร้างความพร้อมตามแบบอย่างของนักพัฒนา และ นักพัฒนาที่ไม่สามารถปรับตนเองให้มีความพร้อมที่จะสอดคล้องกับความพร้อมของประชาชน ทำให้เกิดช่องว่างและปัญหาได้

สุพรรณรัตน์ ดวงวิมล (2548 อ้างถึงใน วัชรพล อินันต์, 2553, หน้า 21) กล่าว ว่า การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทางหรือการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้ ล่วงหน้า ซึ่งทิศทางที่กำหนดขึ้นจะต้องเป็นสิ่งที่ดีสำหรับกลุ่มหรือชุมชนที่สร้างขึ้น แต่การพัฒนาที่ ผ่านมานั้นการกำหนดแนวทางการพัฒนามักจะมาจากส่วนบนหรือส่วนกลาง เป็นการวางแผนจาก บนสู่ล่าง ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ทำให้การพัฒนาที่ผ่านมาประสบปัญหาไม่ สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะในชนบทให้ดีขึ้น ดังนั้นจึงมีแนวคิดใหม่ใน การพัฒนา ดังนี้

(1) การพัฒนาที่จะทรงพลังมีประสิทธิภาพและได้ผลสูงสุดต้องเป็นการรวมพลังสร้างสรรค์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง บนพื้นฐานของความสามัคคี

(2) การพัฒนาที่พึงปรารถนาของทุกฝ่าย คือการพัฒนาที่เป็นบูรณาการ นำมาซึ่งคุณภาพชีวิตและสังคมที่ดี มีองค์ประกอบที่ครบถ้วน สมดุล และสามารถดำเนินไปอย่าง ยั่งยืน

(3) การพัฒนาที่เป็นบูรณาการได้ต้องมีประชาชนและชุมชนเป็นแกนหลัก โดยเป็นผู้กำหนดความต้องการในการพัฒนาเป็นผู้ดำเนินการให้เกิดการพัฒนาและเป็นผู้รับผลของการพัฒนา

(4) องค์กรชุมชน และการศึกษาเรียนรู้ของชุมชน คือกลไกและกระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาที่เหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์ มีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีการปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

(5) กระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและคุณภาพ ถูกต้อง สอดคล้องกับความเป็นจริงตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสมตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้แก่ “การเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งกันและกัน และการปฏิบัติจริง”

สรุปได้ว่า ประชาชนกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน เพราะเป็นการรวมพลังสร้างสรรค์ของประชาชนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง บนพื้นฐานของความสามัคคี เป็นการพัฒนาที่เป็นบูรณาการ คือต้องมีประชาชนและชุมชนเป็นแกนหลักของการพัฒนา ซึ่งจะนำมาซึ่งคุณภาพชีวิตและสังคมที่ดี โดยมีการปรับปรุงพัฒนาทั้งแหล่งท่องเที่ยวและตนเอง อย่างต่อเนื่อง ถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

ข้อมูลการท่องเที่ยว และนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศไทย

1. ข้อมูลสถานการณ์การท่องเที่ยวไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งด้านแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ โบราณคดี และแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และส่งผลต่อความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และการปรับปรุงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาพบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว จากเดิมที่มีชาวต่างชาติเพียง 336,000 ราย และทหารที่เข้ามาพัก 54,000 นายในปี พ.ศ. 2510 กลายเป็นชาวต่างชาติมากกว่า 14 ล้านคนในปี พ.ศ. 2550 โดยระยะเวลาเฉลี่ยที่อยู่ในประเทศไทยใน พ.ศ. 2550 อยู่ที่ประมาณ 9.19 วัน ทำให้มีรายได้เข้าประเทศมากถึง 547,782 ล้านบาท และใน พ.ศ. 2550 ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีผู้ไปท่องเที่ยวมากที่สุดเป็นอันดับที่ 18 ของโลก ด้วยจำนวน

นักท่องเที่ยว 14.5 ล้านคน ขณะที่ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งมีขนาดใกล้เคียงกับประเทศไทยนั้นเป็นประเทศที่มีนักท่องเที่ยวมากที่สุดในโลก โดยมีมากถึง 82 ล้านคนเลยทีเดียว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ระบุว่า 55% ของนักท่องเที่ยวใน พ.ศ. 2550 มาจากภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ได้แก่ ญี่ปุ่น และมาเลเซีย เป็นส่วนใหญ่ ส่วนนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกส่วนใหญ่มาจากสหราชอาณาจักร ออสเตรเลีย เยอรมนี สหรัฐอเมริกา และสแกนดิเนเวีย ส่วนจำนวนนักท่องเที่ยวจากตะวันออกกลางและรัสเซียก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน ประมาณ 55% ของนักท่องเที่ยวชาวไทยเป็นผู้ที่กลับมาเพื่อเยี่ยมบ้านเกิด ซึ่งมีจำนวนมากที่สุดในช่วงเทศกาลคริสต์มาสถึงปีใหม่ เนื่องจากนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกหนีสภาพอากาศที่หนาวเย็น

การแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยกับประเทศต่าง ๆ มีมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศลาว กัมพูชา และเวียดนาม ที่เปิดให้มีการท่องเที่ยวระหว่างประเทศขึ้นในช่วง พ.ศ. 2523 และ พ.ศ. 2533 สถานที่ท่องเที่ยวอย่างนครวัด เมืองหลวงพระบาง และอ่าวฮาลอง สามารถแข่งขันกับประเทศไทยซึ่งเคยผูกขาดด้านการท่องเที่ยวในแถบอินโดจีน ทำให้ประเทศไทยต้องมีการกำหนดเป้าหมายต่าง ๆ มากขึ้น เช่น การดีคอล์ฟในวันหยุด นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีแผนที่จะเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภูมิภาคอีกด้วย จากข้อมูลของโลนลี่แพลนเน็ต ประเทศไทยเป็นอันดับ 2 ใน "จุดหมายคัมค่าสุดสำหรับ พ.ศ. 2553" รองจากไอซ์แลนด์ ซึ่งได้รับผลกระทบอย่างหนักจากวิกฤตซับไพรม์ (<http://th.wikipedia.org/> เข้าถึงเมื่อ 9 มิถุนายน 2555)

ตารางที่ 2.1 สถิตินักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2548 ถึงพ.ศ. 2554

ปี (พ.ศ.)	จำนวนนักท่องเที่ยว (คน)	เปลี่ยนแปลงจากปีก่อน (ร้อยละ)
2554	19,230,470	+20.67 %
2553	15,936,400	+12.63 %
2552	14,149,841	-2.98 %
2551	14,584,220	+0.83 %
2550	14,464,228	+4.65 %
2549	13,821,802	+20.01 %
2548	11,516,936	-1.15%

ที่มา : กรมการท่องเที่ยว <http://tourism.go.th/2010/th/statistic/tourism.php>

จากข้อมูลในตารางที่ 2.1 พบว่า สถานการณ์นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เดินทางเข้าประเทศไทยรายถิ่นพำนัก ในปี 2553 มีจำนวนทั้งสิ้น 15.93 ล้านคน อัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้น ร้อยละ 12.63 ซึ่งเป็นการกลับมาเติบโตได้ดีอีกครั้งหลังสิ้นสุดเหตุการณ์วิกฤติการเมืองไทย ภูมิภาคที่มีการขยายตัวเข้าสู่ภาวะปกติและต่อจากปี 2551 คือ เอเชีย ยุโรป เอเชียใต้ โอเชียเนีย ตะวันออกกลาง แอฟริกา และในท้ายที่สุดเป็นภูมิภาคเอเชียตะวันออก ที่สามารถเร่งอัตราการเติบโตได้ดีในช่วงครึ่งปีหลัง ทำให้กลับมาอยู่ในระดับเดียวกันกับปี 2551 โดยมีเพียงภูมิภาคอเมริกาเท่านั้นที่ยังต้องรอเวลาฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2555)

สถานการณ์นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เดินทางเข้าประเทศไทย ปี 2554 มีจำนวน 19.23 ล้านคน ขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 20.67 ทั้งนี้ในช่วง 10 เดือนแรกของปี จำนวนนักท่องเที่ยวมีอัตราเติบโตเพิ่มสูงขึ้นมาโดยตลอด โดยได้รับปัจจัยบวกจากการเมืองที่มีเสถียรภาพ สายการบินที่เพิ่มขึ้น และความคุ้มค่าเงินในการเดินทางมาท่องเที่ยวในไทย อย่างไรก็ตาม วิกฤติอุทกภัยที่เกิดขึ้นในไตรมาสที่ 4 ได้ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวในเดือนตุลาคมชะลอตัวลงและในเดือนพฤศจิกายนหดตัวร้อยละ 18 แต่การลดลงดังกล่าว ไม่สามารถจะฉุดอัตราการเติบโตในภาพรวมได้ จึงทำให้ทุกกลุ่มตลาดยังคงมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นในระดับที่ดี คือ เอเชียตะวันออก เพิ่มขึ้นร้อยละ 32.24 เอเชียเพิ่มขึ้นร้อยละ 21.96 เอเชียใต้ เพิ่มขึ้นร้อยละ 16.54 โอเชียเนีย เพิ่มขึ้นร้อยละ 21.61 อเมริกา เพิ่มขึ้นร้อยละ 12.85 ยุโรป เพิ่มขึ้นร้อยละ 11.40 แอฟริกา เพิ่มขึ้นร้อยละ 6.73 และตะวันออกกลาง เพิ่มขึ้นร้อยละ 5.95 ตามลำดับ (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2555)

นโยบายของรัฐ

1) นโยบายและแผนงานด้านการท่องเที่ยว

กรอบนโยบายด้านการท่องเที่ยวของคณะกรรมการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2550 – 2554 (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2555)

(1) ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาคของไทย และเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ

(2) ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยเติบโตอย่างยั่งยืน โดยเน้นการขยายฐานตลาดนักท่องเที่ยวคุณภาพ ทั้งในพื้นที่ใหม่และในตลาดเฉพาะกลุ่ม ภายใต้การสร้างความเข้มแข็งของตราสินค้า (brand) ประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง

(3) ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย โดยเน้นการประสานงานระหว่างเครือข่ายภาครัฐกับภาคเอกชน กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ประโยชน์ทั้งต่อสถาบันครอบครัวและต่อสังคมโดยรวม อัน

จะนำไปสู่การสร้างและกระตุ้นจิตสำนึกรักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย

(4) ส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กระจายตัวสู่แหล่งท่องเที่ยวรองมากขึ้น เพื่อสร้างสมดุล ระหว่างพื้นที่ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดและข้ามภูมิภาค

(5) ส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้านโดยการทำ การตลาดร่วมกัน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวทั้งภายในภูมิภาคและภายนอกภูมิภาค อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานร่วมกันอย่างเป็นระบบ และช่วยเพิ่มความสามารถทางการแข่งขันของภูมิภาคนี้ในตลาดท่องเที่ยวโลก

(6) มุ่งพัฒนาองค์กร ระบบบริหารจัดการ และเสริมสร้างบุคลากรให้มีทักษะ และขีดความสามารถทางการตลาดท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งการขับเคลื่อน (driving force) ที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และมีศักยภาพทางการแข่งขันระดับนานาชาติภายใต้หลัก ธรรมาภิบาล รวมทั้งพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรในบทบาทเชิงวิชาการและองค์ความรู้ที่ เกี่ยวข้องกับเรื่องการตลาด

(7) พัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว (e-tourism) เพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ประเทศไทย และเสริมสร้างศักยภาพในการส่งเสริม การตลาดผ่านสื่อสารสนเทศ

(8) ส่งเสริมการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว โดย ประสานความร่วมมือและแก้ไขปัญหาก็ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว กับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน ปัจจุบันที่สนับสนุนการเติบโตของตลาดต่างประเทศ มีดังต่อไปนี้

(1) ศักยภาพอันแข็งแกร่งของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ทำให้สามารถฟื้น ตัวกลับมาเป็นปกติได้อย่างรวดเร็วเมื่อสิ้นเหตุการณ์วิกฤติ

(2) การฟื้นตัวของภาพรวมเศรษฐกิจโลก แม้ว่า ภาวะเศรษฐกิจในบางภูมิภาค การฟื้นตัวจะเป็นไปอย่างเชื่องช้าและค่อนข้างเปราะบาง

(3) การดำเนินงานฟื้นฟูตลาด อาทิ การจัด Road Show ในพื้นที่ตลาด ต่างประเทศ เพื่อเร่งสร้างความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยวให้กลับคืนมาโดยเร็ว การดำเนินการตลาด แบบ Hard Sale การส่งเสริมการตลาดร่วมกับสายการบินและบริษัทนำเที่ยวในลักษณะ Hand in Hand Partnership รวมทั้งมาตรการขยายเวลายกเว้นค่าธรรมเนียมในการตรวจลงตราเข้าประเทศ ไทย และการลดหย่อนค่าธรรมเนียมในการ Parking and Landing สำหรับเที่ยวบินเช่าเหมาลำ เป็นต้น

(4) การท่องเที่ยวเป็นที่มาของรายได้อันดับหนึ่งของประเทศ ดังนั้น ภาครัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงต้องทำการวางแผนนโยบายเพื่อวางรากฐานและส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพและได้มาตรฐาน โดยมีเป้าหมายเพื่อความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญ โดยมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยมากที่สุด เพื่อให้ได้รายได้จากการท่องเที่ยวมากที่สุด

2) นโยบายด้านการท่องเที่ยวของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬากล่าวถึงนโยบายด้านการท่องเที่ยว ดังนี้ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2555)

(1) เร่งฟื้นฟูระดับความสัมพันธ์และร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อให้ไทยเป็นประตูทางผ่านหลักของการท่องเที่ยวในภูมิภาคทั้งด้านการตลาด การขนส่ง การลงทุน การบริหารจัดการ รวมถึงการจัดปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยว

(2) บริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุกโดยสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวทั้งระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศและยกระดับประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการประชุม การสัมมนา และการแสดงสินค้าของภูมิภาคเอเชีย

(3) เร่งพัฒนา บูรณะ ฟื้นฟูมรดกและสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมทั้งในเขตเมืองและนอกเมืองเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจำหน่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยจะส่งเสริมบทบาทเอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้ยั่งยืนสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง

(4) เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดสหกรณ์การท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

(5) เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัยและป้องกันการเอาเปรียบนักท่องเที่ยว รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

สรุปนโยบายและแผนงานด้านการท่องเที่ยวได้ว่า ภาครัฐได้ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน อีกทั้งให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยเติบโตอย่างยั่งยืน โดยให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย รวมถึงส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กระจายตัวสู่แหล่งท่องเที่ยวรองมากขึ้น มีการส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน มุ่งพัฒนาองค์กร ระบบบริหารจัดการ และเสริมสร้างบุคลากรให้มีทักษะและขีดความสามารถทางการตลาดท่องเที่ยว ตลอดจนพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว

และส่งเสริมการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ส่วนกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาที่มีนโยบายเร่งฟื้นฟูระดับความสัมพันธ์และร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน บริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก เร่งพัฒนา บุรณะ ฟื้นฟูมรดกและสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ และเพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัยและป้องกันการเอาเปรียบนักท่องเที่ยว

2. แผนแม่บทอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2544 - 2553

แผนแม่บทอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแห่งชาติ (พ.ศ. 2544-2553) จัดทำโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ถือเป็นกรอบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ โดยได้เสนอแนวนโยบายเชิงรุกในการบริหารอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยในภาพรวมและเสนอแนวทางในการสร้างเอกภาพในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว โดยระบบความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชน รวมถึงกำหนดความรับผิดชอบของภาคเอกชน เพื่อให้เกิดพื้นฐานความร่วมมือที่มั่นคงสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป โดยได้กำหนดนโยบายเชิงรุกของแผนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไว้ดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544 อ้างถึงใน วาทีต อธิศิริ เวทย์, 2551, หน้า 26-28)

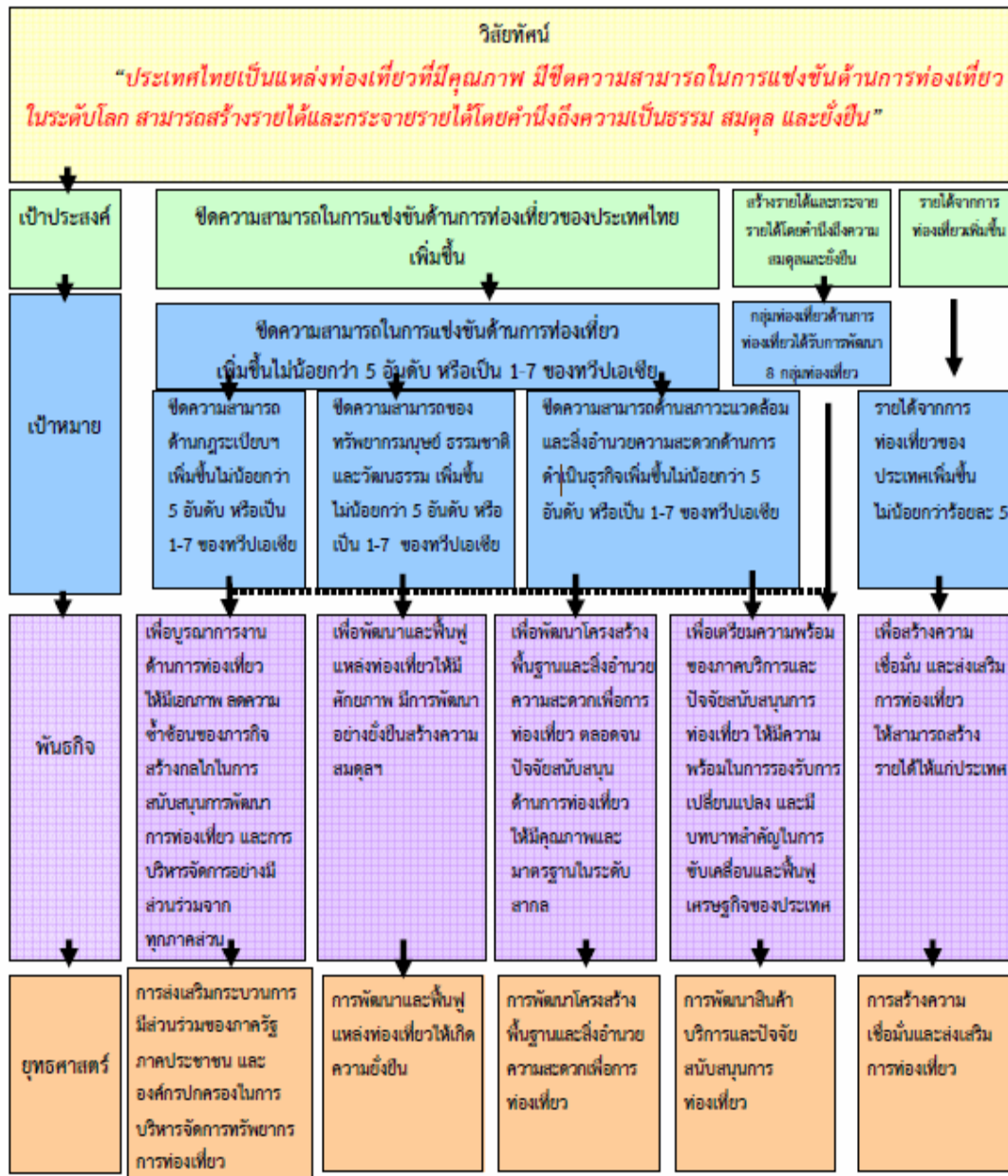
- (1) พัฒนาให้ประเทศไทยคงความเป็นผู้นำด้านการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียอย่างต่อเนื่อง เพื่อก้าวสู่ความเป็นจุดหมายปลายทางระดับโลก (world class destination)
- (2) พัฒนาการท่องเที่ยวของไทยให้เป็นสาขาหลักทางเศรษฐกิจที่มีความสำคัญควบคู่กับสาขาเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม
- (3) เร่งรัดให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยว และรายได้จากการท่องเที่ยวออกสู่ภูมิภาคอื่น ๆ นอกเหนือจากเมืองท่องเที่ยวหลักในปัจจุบัน
- (4) ปรับปรุงโครงสร้างของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้ทันสมัย เพื่อให้ผู้ประกอบการไทยมีความพร้อมในการแข่งขันที่จะตามมาจากการเปิดเสรีทางการค้า
- (5) สนับสนุนให้องค์กรการปกครองท้องถิ่น มีความพร้อมและเข้มแข็งในการบริหารจัดการในบริการธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อผลประโยชน์ของท้องถิ่นโดยตรง
- (6) อนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้คงความเป็นธรรมชาติที่สมบูรณ์และสะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์ วัฒนธรรมไทยที่ชัดเจน

แผนแม่บทอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแห่งชาติ ถือเป็นกรอบการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ โดยระบบความร่วมมือของภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เกิดพื้นฐานความ

ร่วมมือที่มั่นคงสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน พัฒนาให้ประเทศไทยคงความเป็นผู้นำด้านการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียอย่างต่อเนื่อง พัฒนาการท่องเที่ยวของไทยให้เป็นสาขาหลักทางเศรษฐกิจ เร่งรัดให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยว และรายได้จากการท่องเที่ยว ปรับปรุงโครงสร้างของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้ทันสมัย สนับสนุนให้องค์กรการปกครองท้องถิ่น มีความพร้อมและเข้มแข็งในการบริหารจัดการด้านบริการธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ อนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้คงความเป็นธรรมชาติที่สมบูรณ์และสะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์

3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวไทย

การแข่งขันในภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีแนวโน้มการแข่งขันที่รุนแรงมากขึ้นในทุกประเทศต่างก็ให้ความสำคัญกับการลงทุนและพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้ประเทศ ประกอบกับบริบทที่เปลี่ยนไป ทั้งสถานการณ์และปัจจัยเสี่ยงด้านการท่องเที่ยว ที่นับวันจะมีความซับซ้อน รุนแรง และเปลี่ยนแปลงเร็วขึ้น จึงมีความจำเป็นต้องแสวงหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย โดยกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าประสงค์ เป้าหมาย พันธกิจ และยุทธศาสตร์การพัฒนา ดังภาพที่ 2.3

ที่มา : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554, หน้า 25-27

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว ประกอบด้วยกลยุทธ์ ดังนี้

- 1.1 พัฒนาและปรับปรุงระบบ โลจิสติกส์ เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยว
- 1.2 พัฒนาและปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว
- 1.3 สร้างโครงข่ายเส้นทางคมนาคมและระบบเชื่อมโยงการเดินทางท่องเที่ยวกับ

ประเทศเพื่อนบ้านและในภูมิภาค

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วย
กลยุทธ์ ดังนี้

- 2.1 พัฒนาระดับคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวใหม่ในเชิงกลุ่มพื้นที่ที่มีศักยภาพ
- 2.2 การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว
- 2.3 การยกระดับคุณภาพและมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาสินค้า บริการ และปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว
ประกอบด้วยกลยุทธ์ ดังนี้

- 3.1 การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กิจกรรม นวัตกรรมและมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว
- 3.2 การเสริมสร้างโอกาสและแรงจูงใจเพื่อพัฒนาการค้า การลงทุนด้านการท่องเที่ยว การพัฒนามาตรฐานสินค้าและบริการท่องเที่ยว
- 3.3 การป้องกันและรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว
- 3.4 การพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการท่องเที่ยวให้มีขีดความสามารถในการแข่งขัน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมการท่องเที่ยว ประกอบด้วยกลยุทธ์ ดังนี้

- 4.1 สร้างและเผยแพร่ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยว
- 4.2 สร้างสภาพแวดล้อมและพัฒนาระบบสนับสนุนการตลาดท่องเที่ยว
- 4.3 ส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อสร้างรายได้เข้าประเทศจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ
- 4.4 สร้างกระแสการรับรู้ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าการท่องเที่ยว
- 4.5 สร้างกระแสการเดินทางของนักท่องเที่ยวชาวไทย

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ประกอบด้วยกลยุทธ์ ดังนี้

- 5.1 การสร้างและพัฒนากลไกในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
- 5.2 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาท่องเที่ยว

สรุปยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวไทยได้ว่า รัฐบาล ได้มีการกำหนดด้วยกัน 5 ข้อ ได้แก่ 1) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว 2) การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน 3) การพัฒนาสินค้า บริการ และปัจจัยสนับสนุน

การท่องเที่ยว 4) การสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมการท่องเที่ยว 5) การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

5. บทบาทของรัฐบาลในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

ในเรื่องของบทบาทของรัฐบาลที่มีต่อการท่องเที่ยวนั้น ก่อนอื่นรัฐบาลจะต้องทำความเข้าใจเสียก่อนว่า การที่จะปล่อยให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศต้องดำเนินไปตามยถากรรมโดยปราศจากนโยบายและการวางแผนที่ดี หรือขาดการจัดระเบียบและการควบคุมอย่างเหมาะสม ย่อมก่อให้เกิดผลเสียต่อการท่องเที่ยวมากกว่าผลดี ดังนั้นจึงควรจัดให้มีองค์กรที่เหมาะสมเข้ามารับผิดชอบการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างมีระบบที่เรียกว่า องค์กรการท่องเที่ยวแห่งชาติ (national tourist organization) หมายถึง องค์กรที่มีหน้าที่รับผิดชอบการพัฒนาส่งเสริมเผยแพร่การอำนวยความสะดวกหรือเป็นตัวแทนผลประโยชน์ทางการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่แล้วองค์กรนี้จะเป็นหน่วยงานของรัฐบาลหรือรัฐวิสาหกิจ ซึ่งองค์กรการท่องเที่ยวโลก (world tourism organization – WTO) ได้สรุปบทบาทขององค์กรการท่องเที่ยวไว้ดังต่อไปนี้

(1) รัฐบาลของแต่ละประเทศควรมีหน้าที่ชักจูงหรือกระตุ้นกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของประเทศ

(2) กิจกรรมการท่องเที่ยวควรมีการประสานงานภายในองค์กรการท่องเที่ยวแห่งชาติ

(3) องค์กรการท่องเที่ยวแห่งชาติควรสนับสนุนพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในระดับชาติและนานาชาติ

หน้าที่และความรับผิดชอบขององค์กรการท่องเที่ยวแห่งชาติ ที่สำคัญมีอยู่ 9 ข้อ ดังต่อไปนี้

(1) วิจัย (research) เป็นหัวใจสำคัญที่จะต้องกระทำ เพราะเป็นข้อมูลช่วยในการตัดสินใจ พัฒนา ประชาสัมพันธ์ และใช้ศักยภาพอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

(2) ข้อมูลข่าวสารและการส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยว (tourism information and product) จะช่วยให้นักท่องเที่ยวทั้งในและนอกประเทศได้รู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ในเรื่องแหล่งท่องเที่ยว การคมนาคม และสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว

(3) การออกกฎระเบียบข้อบังคับ (regulation) เป็นการจัดระเบียบในการควบคุมมาตรฐานในเรื่องที่พัก อาหาร การคมนาคมขนส่ง และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจและสร้างความเจริญเติบโตในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

(4) การควบคุม (control) ทำหน้าที่ควบคุมธุรกิจนำเที่ยวเพื่อให้มีการบริการแก่นักท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม ทั้งในด้านคุณภาพและมาตรฐาน เพื่อเป็นการแก้ปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาการสร้างโรงแรมมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น ปัญหาบริษัทนำเที่ยวหลอกลวงนักท่องเที่ยว ปัญหาผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้มาตรฐานและประพดคติมิชอบ ปัญหาจำหน่ายสินค้าที่ระลึกขายสินค้าโก่งราคาหรือขายสินค้าปลอม ปัญหาการทำลายสภาพธรรมชาติ เป็นต้น

(5) การพิมพ์เผยแพร่ (publicity) เป็นการโฆษณาประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารทางการไปยังนักท่องเที่ยว

(6) ปัญหาทางเทคนิคและข้อกฎหมาย (technical and juridical problems) รัฐบาลควรออกกฎหมายและปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัย พร้อมทำหน้าที่ประสานงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

(7) ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (international relations) รัฐบาลควรให้ความสำคัญร่วมมือประสานงานในการช่วยแก้ไขปัญหาระหว่างประเทศ มีการจัดการประชุมนานาชาติเพื่อให้เกิดความร่วมมือประสานงานในการช่วยกันแก้ไขปัญหการท่องเที่ยวระหว่างชาติ หรือสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวนานาชาติกับประชาชนท้องถิ่น

(8) การพัฒนาพื้นที่ที่เลือกเพื่อการท่องเที่ยว (development of selected area) รัฐบาลพึงมีการสำรวจศึกษาวิจัยพื้นที่ที่มีศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยวภายในประเทศและให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่

(9) นโยบายการท่องเที่ยวโดยรวม (overall tourism policy) รัฐบาลพึงมุ่งเน้นในเรื่องของการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม และให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปวัฒนธรรม

สำหรับประเทศไทยนั้นองค์การการท่องเที่ยวแห่งชาติมี 2 หน่วยงานหลัก คือ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา อันเป็นหน่วยงานราชการระดับกระทรวงและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจในสังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ซึ่งทั้งสององค์กรนี้ได้ทำหน้าที่ในการส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งยังให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยเติบโตอย่างยั่งยืน เสริมสร้างเอกภาพในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว โดยประสานความร่วมมือจากภาครัฐและเอกชน รวมถึงกำหนดความรับผิดชอบของภาคเอกชน เพื่อให้เกิดพื้นฐานความร่วมมือที่มั่นคงสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป

แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการประเมินโครงการ

ในการศึกษาแนวคิดและหลักการของการประเมินโครงการ ในการวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบในการประเมินผลสำเร็จและผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนบางน้ำผึ้ง รวมถึงนำไปประกอบการพิจารณาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวบางน้ำผึ้ง

1. ความหมายของการประเมิน

มีนักวิชาการ หลายคน ได้กล่าวถึง ความหมายของการประเมิน ไว้ดังต่อไปนี้

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2544, หน้า 20-21) กล่าวว่า การประเมิน หมายถึง กระบวนการใช้ดุลยพินิจ และหรือค่านิยม และข้อจำกัดต่าง ๆ ในการพิจารณาตัดสินคุณค่าของ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยการเปรียบเทียบผลที่วัดได้กับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และ การประเมิน หมายถึง กระบวนการที่ก่อให้เกิดสารสนเทศ (เชิงคุณค่า) เพื่อช่วยให้ผู้มีอำนาจตัดสินใจได้ตัดสินใจเลือก ทางเลือกอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

นิตา แสงชูโต (2550, หน้า 308) อธิบายไว้ว่า การประเมินผล (evaluation) หมายถึง การให้คำตัดสินอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับผลลัพธ์ที่เกิดจากโครงการทั้งทางตรง (direct effect) และ ทางอ้อม (indirect effect) ทั้งที่ตั้งใจ (intended effect) และโดยไม่ตั้งใจ (unintended effect) โดยการ เปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในโครงการว่า เกิดจริงหรือไม่ มีประโยชน์หรือไม่ มี ประโยชน์ เกิดกับคนกลุ่มไหน มีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง รวมทั้งเปรียบเทียบกับก่อนและหลังมี โครงการ ตลอดจนพิจารณาว่าผลงานที่เกิดมีคุณภาพคุ้มค่ากับต้นทุนเพียงใด

Tyler (1950 อ้างถึงใน สุปราณี เวชประสิทธิ์, 2550, หน้า 48) กล่าวว่า การประเมิน เป็นการเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่เป็นอย่างจริง (what is) กับสิ่งที่ควรจะเป็น (what should be) และการใช้ ข้อมูลความไม่สอดคล้องเป็นหลักในการตัดสินใจสรุปผลการดำเนินงาน

Cronbach (1982 อ้างถึงใน สุปราณี เวชประสิทธิ์, 2550, หน้า 48) กล่าวว่า การ ประเมิน คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างได้มาตรฐาน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ

Provus (1971 อ้างถึงใน สุปราณี เวชประสิทธิ์, 2550 หน้า 48) กล่าวว่า การประเมิน เป็นการเปรียบเทียบความสอดคล้องระหว่างการปฏิบัติตามที่วางแผนกับการปฏิบัติตามที่เป็นอย่างจริง และผลลัพธ์ที่คาดหวังตามแผนกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง ความสอดคล้อง ไม่สอดคล้องที่เกิดขึ้น แสดงถึงข้อดีข้อเสียของโครงการ

Alkin (1969 อ้างถึงใน รัชดาภรณ์ แสงศรี, 2552 หน้า 10) ให้คำจำกัดความของการ ประเมินว่า คือ กระบวนการค้นคว้าที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ การคัดเลือกข้อมูลที่เหมาะสม การ

รวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อที่จะรายงานผลสรุปข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ตัดสินใจในการคัดเลือกทางเลือกต่าง ๆ ในการปฏิบัติ

Stufflebeam, (1971 อ้างถึงใน พิชชาวริน ชนะคุ้ม, 2554 หน้า 31) ให้ความหมายของการประเมินว่า เป็นกระบวนการกำหนดปัญหา เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด

ไพศาล หวังพานิช (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2543, หน้า 2) กล่าวว่า การประเมิน หมายถึง กระบวนการในการตรวจสอบหรือการพิจารณาตัดสินคุณลักษณะของสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือของกิจกรรมใด ๆ เพื่อกำหนดคุณค่า คุณภาพ ความถูกต้อง เหมาะสม โดยอาศัยเกณฑ์เป็นหลัก สรุปได้ว่า การประเมิน คือ การพิจารณาหรือกำหนดคุณค่าสิ่งต่าง ๆ ตามเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่ง

การประเมิน หมายถึง กระบวนการแสวงหาข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยนำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ (<http://ac.assumption.ac.th>, เข้าถึงเมื่อ วันที่ 26 กรกฎาคม 2555)

สรุปได้ว่า การประเมิน หมายถึง กระบวนการในการตัดสิน พิจารณา ตีค่า หรือ ลงสรุปว่า สิ่งที่พิจารณาอยู่นั้นมีค่า เหมาะสมสอดคล้องกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้หรือไม่เพียงใด โดยอาศัยข้อมูลหรือรายละเอียดที่ได้จากการวัดเป็นหลัก และใช้วิจรรย์ญาณประกอบการพิจารณา

2. ความสำคัญและประโยชน์ของการประเมิน

การประเมินมีส่วนสำคัญที่ทำให้การดำเนินงาน โครงการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากผู้ปฏิบัติได้ทราบถึงผลการดำเนินงานว่าบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่เพียงใด มีข้อบกพร่องอย่างไรบ้าง และจะต้องดำเนินการปรับปรุงแก้ไขในส่วนใดที่จะเป็นผลให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และสามารถนำผลที่ได้จากการประเมินมาใช้ในการวางแผนงานหรือโครงการที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันให้ประสบความสำเร็จได้ ก่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าจะเห็นได้จากความสัมพันธ์ของการประเมิน โครงการกับกระบวนการดำเนิน โครงการ (สมคิด พรหมจ้อย, 2542, หน้า 31)

ประชุม รอดประเสริฐ (2530, หน้า 39-42) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการประเมินว่า การประเมินอย่างมีระบบ ย่อมจะมีส่วนช่วยให้ผู้บริหาร โครงการได้ตระหนักถึงคุณภาพของโครงการที่ได้จัดทำขึ้นไว้ว่าจะสามารถสนองตอบความต้องการของสังคม หรือสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด และสามารถช่วยให้ผู้บริหารสามารถตัดสินใจดำเนินงาน ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง โครงการให้เหมาะสมถูกต้อง อันจะส่งผลให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุถึงเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้

อนึ่งพึงระลึกเสมอว่าการประเมินโครงการมิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการพิสูจน์หรือตรวจสอบโครงการ แต่เป็นการกระทำเพื่อปรับปรุงแก้ไขส่วนบกพร่องของโครงการเป็นสำคัญ ดังข้อเขียนของสตีฟเฟิลบีม ที่ว่า

“...ความมุ่งหมายที่สำคัญของการประเมินโครงการมิใช่เพื่อการพิสูจน์ แต่เพื่อการปรับปรุง (the most important purpose of program evaluation is not to prove but to improve)”

ประชุม รอดประเสริฐ (อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2530) สรุปความสำคัญของการประเมิน ไว้ดังนี้

(1) การประเมินจะช่วยทำให้การกำหนดวัตถุประสงค์และมาตรฐานของงานดำเนินงานมีความชัดเจนขึ้น กล่าวคือ ก่อนที่โครงการจะได้รับการสนับสนุนให้นำไปใช้ย่อมจะได้รับการตรวจสอบอย่างละเอียดจากผู้บริหารและผู้ประเมินส่วนใดที่ไม่ชัดเจนเช่นวัตถุประสงค์หรือมาตรฐานในการดำเนินงานหากขาดความแน่นอนแจ่มชัดจะต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขให้มีความถูกต้องชัดเจนเสียก่อน ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าการประเมินโครงการมีส่วนช่วยทำให้โครงการมีความชัดเจนและสามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้อย่างได้ผล มากกว่าโครงการที่ไม่ได้รับการประเมิน

(2) การประเมินโครงการช่วยให้การให้ทรัพยากรเป็นไปอย่างคุ้มค่าหรือเกิดประโยชน์เต็มที่ ทั้งนี้เพราะการประเมินโครงการจะต้องวิเคราะห์ทุกส่วนของโครงการ ข้อมูลใดหรือปัจจัยใดที่เป็นปัญหาจะได้รับการจัดสรรให้อยู่ในจำนวนหรือปริมาณที่เหมาะสมเพียงพอแก่การดำเนินงาน ทรัพยากรที่ไม่จำเป็นหรือมีมากเกินไปจะได้รับการตัดทอน และทรัพยากรใดที่ขาดก็จะได้รับการจัดหาเพิ่มเติม ฉะนั้นการประเมินโครงการจึงมีส่วนที่ทำให้การให้ทรัพยากรของโครงการเป็นไปอย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ

(3) การประเมินโครงการช่วยให้แผนงานบรรลุวัตถุประสงค์ ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าโครงการเป็นส่วนหนึ่งของแผน ดังนั้นเมื่อโครงการได้รับการตรวจสอบวิเคราะห์ปรับปรุงแก้ไขให้ดำเนินการไปด้วยดี ย่อมจะทำให้แผนงานดำเนินไปด้วยดีและบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ หากโครงการใดโครงการหนึ่งมีปัญหาในการนำไปปฏิบัติย่อมกระทบกระเทือนต่อแผนงานทั้งหมดโดยส่วนรวม ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้เช่นเดียวกันว่าหากการประเมินโครงการมีส่วนช่วยให้โครงการดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมหมายถึงการประเมินโครงการมีส่วนช่วยให้แผนงานบรรลุถึงวัตถุประสงค์และดำเนินงานไปด้วยดีเช่นเดียวกัน

(4) การประเมินโครงการมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาอันเกิดจากผลกระทบ (impact) ของโครงการและทำให้โครงการมีข้อที่ก่อให้เกิดความเสียหายลดน้อยลงดังตัวอย่างโครงการเขื่อนน้ำโจนซึ่งในการสร้างถนนเพื่อไปสู่สถานที่สร้างเขื่อนนั้นต้องผ่านป่าไม้ธรรมชาติทำให้เกิดการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและสัตว์ป่าหลายชนิดอาจต้องสูญพันธุ์การประเมินโครงการ

จะช่วยให้เกิดโครงการป้องกันรักษาป่า และโครงการอนุรักษ์และอพยพสัตว์ป่าขึ้นเพื่อการแก้ปัญหาเป็นต้นด้วยตัวอย่างและเหตุผลดังกล่าวจึงถือได้ว่าการประเมินโครงการมีส่วนในการช่วยแก้ปัญหาได้

(5) การประเมินโครงการมีส่วนช่วยอย่างสำคัญในการควบคุมคุณภาพของงาน ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าการประเมินโครงการเป็นการตรวจสอบและควบคุมชนิดหนึ่งซึ่งดำเนินงานอย่างมีระบบและมีความเป็นวิทยาศาสตร์อย่างมาก ทุกอย่างของโครงการและปัจจัยทุกชนิดที่ใช้ในการดำเนินงานจะได้รับการวิเคราะห์อย่างละเอียดกล่าวคือทั้งข้อมูลนำเข้า (inputs) กระบวนการ (process) และผลงาน (outputs) จะได้รับการตรวจสอบประเมินผลทุกขั้นตอนส่วนใดที่เป็นปัญหา หรือไม่มีคุณภาพจะได้รับการพิจารณาย้อนกลับ (feedback) เพื่อให้มีการดำเนินงานใหม่จนกว่าจะเป็นไปตามมาตรฐานหรือเป้าหมายที่ต้องการ ดังนั้น จึงถือได้ว่าการประเมินผลเป็นการควบคุมคุณภาพของโครงการ

(6) การประเมินโครงการมีส่วนในการสร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ปฏิบัติตามโครงการ เพราะการประเมินโครงการมิใช่เป็นการควบคุมบังคับบัญชาหรือสั่งการแต่เป็นการศึกษาวิเคราะห์เพื่อการปรับปรุงแก้ไขและเสนอแนะวิธีการใหม่ ๆ เพื่อใช้ในการปฏิบัติโครงการอันย่อมจะนำมาซึ่งผลงานที่ดีเป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องทั้งปวง โดยลักษณะเช่นนี้ย่อมทำให้ผู้ปฏิบัติมีกำลังใจ มีความพึงพอใจ และมีความตั้งใจกระตือรือร้นที่จะปฏิบัติงานต่อไปและมากขึ้นฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าการประเมินโครงการมีส่วนอย่างสำคัญในการสร้างขวัญ กำลังใจและความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน

(7) การประเมินโครงการช่วยในการตัดสินใจในการบริหารโครงการ กล่าวคือ การประเมินโครงการจะทำให้ผู้บริหารได้ทราบถึงอุปสรรคปัญหาข้อดี ข้อเสีย ความเป็นไปได้ และแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการโครงการ โดยข้อมูลดังกล่าวจะช่วยทำให้ผู้บริหารตัดสินใจว่าจะดำเนินโครงการนั้นต่อไป หรือจะยุติโครงการนั้นเสีย นอกจากนั้นผลของการประเมินโครงการอาจเป็นข้อมูลอย่างสำคัญในการวางแผนหรือการกำหนดนโยบายของผู้บริหาร และฝ่ายการเมือง

ศูนย์ทดสอบและประเมินเพื่อการพัฒนาการศึกษาและวิชาชีพ (อ้างถึงใน สมคิด พรหมจ้อย, 2546, หน้า 39) กล่าวว่า รูปแบบการประเมินคือ กรอบความคิดหรือแบบแผนในการประเมินที่แสดงให้เห็นถึงรายการที่ควรประเมินหรือกระบวนการของการประเมินในการประเมินโครงการใดโครงการหนึ่งนั้น เราควรพิจารณาเรื่องใดบ้าง (what) ในขณะเดียวกันบางรูปแบบอาจมีการเสนอแนะด้วยว่า ในการประเมินแต่ละรายการ แต่ละเรื่องควรพิจารณาหรือตรวจสอบอย่างไร ซึ่งเป็นลักษณะการเสนอแนะวิธีการ (how)

ประโยชน์ที่สำคัญของรูปแบบการประเมินมี 4 ประการ คือ

(1) การเลือกใช้รูปแบบการประเมินได้เหมาะสมกับสิ่งที่มุ่งประเมินจะช่วยให้เห็นแนวทางหรือกรอบความคิดในการประเมิน

(2) ช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินชัดเจนและครอบคลุม

(3) ช่วยให้การกำหนดตัวแปรหรือประเด็นสำคัญในการประเมินได้อย่างชัดเจน

(4) ทำให้ผลงานการประเมินมีความเป็นระบบ ครอบคลุม เป็นที่ยอมรับ และสื่อความหมายได้อย่างชัดเจน

สรุปความสำคัญ และประโยชน์ของการประเมินได้ว่า ทำให้การดำเนินโครงการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมีความคุ้มค่า และแผนงานบรรลุวัตถุประสงค์ และตลอดจนมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาอันเกิดจากผลกระทบของโครงการ อีกทั้งยังมีส่วนสำคัญในการควบคุมคุณภาพของงาน และเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินโครงการให้มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยข้อมูลดังกล่าวจะช่วยทำให้ผู้บริหารตัดสินใจว่า จะดำเนินโครงการนั้นต่อไป หรือจะยุติโครงการนั้นเสีย

3. ประเภทของการประเมิน

นักประเมินและนักวิชาการได้แบ่งการประเมินออกเป็นหลายประเภท ตามแต่จะใช้เกณฑ์ในการแบ่ง ผู้วิจัยได้รวบรวมความคิดเห็นจาก สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2544) สมคิด พรหมจ้อย (2542) กมสร วงษ์รักษา (2540) ไพศาล หวังพานิช, สมบูรณ์ ชิตพงศ์ และคณะ (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2543) สรุปประเภทของการประเมินไว้ดังนี้

3.1 แบ่งตามหลักยึดในการประเมินค่า แบ่งเป็น

(1) การประเมินค่าตามอุดมการณ์ของโครงการ หรือการประเมินโดยยึดวัตถุประสงค์เป็นหลัก (goal-based evaluation) เป็นการประเมินผลที่ได้ว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ โดยทราบก่อนการประเมินว่า โครงการนั้นมีวัตถุประสงค์อะไรบ้าง

(2) การประเมินค่าซึ่งอิสระจากอุดมการณ์ของโครงการหรือ การประเมินที่อิสระไม่ยึดวัตถุประสงค์ของโครงการ (goal-free evaluation) เป็นการประเมินผลที่เกิดขึ้นทั้งหมด โดยไม่ทราบว่ วัตถุประสงค์ของโครงการนี้มีอะไรบ้าง

3.2 แบ่งตามลำดับเวลาที่ประเมิน

(1) การประเมินก่อนเริ่มโครงการ (pre-evaluation) ทำขึ้นเพื่อให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ เพื่อศึกษาถึงความพร้อมของบุคคลและทรัพยากรที่เกี่ยวข้อง ความสมเหตุสมผลของการวางแผนดำเนินโครงการ รวมทั้งความเป็นไปได้ของโครงการ มี

จุดมุ่งหมายเพื่อตัดสินใจเลือกโครงการที่เหมาะสม ข้อมูลที่ได้จะนำมาใช้ในการวางแผนการดำเนินงานของโครงการและวางแผนการประเมินขั้นต่อ ๆ ไป

(2) การประเมินในระหว่างดำเนินงาน (formative evaluation) เป็นการประเมินการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ เมื่อนำโครงการที่วางแผนไว้ไปปฏิบัติ เพื่อตรวจสอบการดำเนินงานตามแผน ความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรค เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(3) การประเมินหลังการดำเนินงาน หรือการประเมินผลสรุป (summative evaluation) เป็นการประเมินเพื่อตอบคำถามว่า โครงการประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยให้ความสนใจในผลผลิต (output) และผลที่ได้รับ (effect) เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับผู้รับผิดชอบโครงการว่า จะทำโครงการนั้นต่อไปหรือไม่ อย่างไร

(4) การประเมินผลกระทบ (impact evaluation) เป็นการประเมินโครงการในช่วงที่โครงการดำเนินการสิ้นสุดไปแล้วระยะหนึ่ง เพื่อศึกษาถึงผลกระทบจากโครงการดังกล่าว

3.3 แบ่งตามจุดมุ่งหมายของการประเมิน

(1) การประเมินเพื่อปรับปรุง เรียกว่า การประเมินความก้าวหน้า (formative evaluation) มุ่งตรวจสอบ ควบคุม กำกับดูแลการดำเนินงาน ศึกษาความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรคในระหว่างปฏิบัติโครงการ เพื่อประโยชน์ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

(2) การประเมินเพื่อสรุปผล เรียกว่า การประเมินรวมสรุป (summative evaluation) เป็นการประเมินผลเบ็ดเสร็จเมื่อสิ้นสุดโครงการ เพื่อตรวจสอบคุณภาพ ความคุ้มค่าของโครงการ มุ่งพิจารณาผลตามเป้าหมาย

3.4 แบ่งตามรูปแบบการประเมิน

(1) การประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมายเป็นหลัก (objective-centered evaluation models) เป็นการประเมินที่เน้นการตรวจสอบผลที่ระบุไว้ในจุดมุ่งหมายกับผลที่เกิดจากการปฏิบัติงานโครงการว่าบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ ได้แก่ รูปแบบการประเมินของไทเลอร์ ครอนบาค แฮมมอนด์ และเคิร์กแพตทริก

(2) การประเมินที่เน้นการตัดสินคุณค่า (judgment evaluation models) มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งสารสนเทศสำหรับกำหนดและวินิจฉัยคุณค่าของโครงการ ได้แก่ รูปแบบการประเมินของสคริฟเวน สเติร์ก และ โพรวิส

(3) การประเมินที่เน้นการให้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ (decision-oriented evaluation models) มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล และข่าวสารต่าง ๆ เพื่อช่วยผู้บริหารในการ

ตัดสินใจเลือกทางเลือกต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง ได้แก่ รูปแบบการประเมินของสตัฟเฟิลบีม เวลช์ และอัลคิน

สรุปได้ว่า การประเมินมีหลายประเภทและหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่นำมาใช้ เป็นต้นว่า แบ่งตามหลักยึดในการประเมินค่า ตามลำดับเวลาที่ประเมิน ตามจุดมุ่งหมายของการประเมิน และตามรูปแบบการประเมิน ซึ่งการประเมินแต่ละประเภทต่างก็มีจุดมุ่งหมายและวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป ผู้ที่จะนำรูปแบบหรือประเภทของการประเมินแบบใดไปใช้จะต้องศึกษาและทำความเข้าใจให้ถูกต้องชัดเจน จึงจะได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่

ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบางน้ำผึ้ง

1. สภาพพื้นที่

ตำบลบางน้ำผึ้ง เป็น 1 ใน 6 ตำบลในกิ่งกระเพาะหมู อยู่ในเขตอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เหตุที่เรียกว่ากิ่งกระเพาะหมู เพราะว่าเป็นพื้นที่สีเขียวในกิ่งที่มีรูปร่างคล้ายกับกระเพาะหมูหรือแอกวัว เป็นพื้นที่เกษตรกรรมในเขตปริมณฑลชั้นในท่ามกลางความเจริญเติบโตของกรุงเทพมหานคร โดยมีอาณาเขตรอบคลุมพื้นที่ 6 ตำบล คือ ตำบลทรงคนอง ตำบลบางยอ ตำบลบางกะเจ้า ตำบลบางน้ำผึ้ง ตำบลบางกอบัว และตำบลบางกระสอบ มีเนื้อที่รวม 1,189 ไร่ พื้นที่กว่าร้อยละ 85 ถูกโอบล้อมด้วยแม่น้ำเจ้าพระยาและยังคงความสมบูรณ์ตามรูปแบบสวนเกษตรดั้งเดิม ที่มีอยู่เพียงผืนเดียวและเป็นผืนสุดท้ายที่อยู่ใกล้กรุงเทพมหานครมากที่สุด คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติให้อนุรักษ์พื้นที่สีเขียวในบริเวณ 6 ตำบลนี้ ตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ. 2520 บริเวณนี้จึงเป็นแหล่งผลิตอากาศบริสุทธิ์ให้กับประชาชนในเขตจังหวัดสมุทรปราการ และกรุงเทพมหานคร ช่วยกรองฝุ่นละอองและมลพิษทางอากาศที่เกิดจากโรงงานอุตสาหกรรมที่มีอยู่มากมาย (องค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง, 2550 หน้า 8)

นอกจากประโยชน์ทางด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว บริเวณนี้ยังได้รับการอนุรักษ์ไว้เพื่อคงสภาพของพื้นที่สีเขียว ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน ชุมชนและหน่วยงานราชการท้องถิ่น โดยความร่วมมือจากองค์กรวิชาการอิสระหลายหน่วยงาน จึงมีโครงการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบผสมผสานเชิงอนุรักษ์ (eco-tourism) ระหว่างสวนเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในพื้นที่ และแหล่งศึกษาวิถีชีวิตชุมชนไทย เพื่อให้กิ่งกระเพาะหมูแห่งนี้เป็นสถานที่พักผ่อน ให้ความรู้ ความเพลิดเพลิน เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับความงามตามธรรมชาติที่ไม่ไกลจากเมืองหลวง อาทิตย์ไหนอยากได้อากาศบริสุทธิ์ก็สามารถแวะมาได้ทันที

2. ประวัติความเป็นมาของตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง

องค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ (2550, หน้า 3-5) ได้กล่าวถึง ประวัติความเป็นมาของตลาดน้ำบางน้ำผึ้งว่า มีแนวความคิดเกิดขึ้นมาจากตลาดน้ำแบบเดิม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีมาเมื่อประมาณ 40 กว่าปีมาแล้ว โดยสมัยก่อนการคมนาคมจะใช้การสัญจรทางน้ำเป็นเส้นทางสำคัญ เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีลำคลองอยู่ทั่วไป ซึ่งแต่ละคลองจะเชื่อมต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา ดังนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ในย่านนี้จึงมีอาชีพทำสวนผลไม้ ดินจะมีความอุดมสมบูรณ์มาก น้ำท่าบริบูรณ์ดี ทำให้ผลผลิตออกมาจำนวนมากมาย อาทิ มะม่วง มะพร้าว หนาก กล้วย มะนาว เป็นต้น ชาวบ้านจึงได้รวมตัวกันนำสินค้าใส่เรือมาจำหน่ายที่ปากคลอง ทำให้เกิดเป็นตลาดน้ำขึ้นมา เมื่อการคมนาคมเปลี่ยนเป็นทางบกที่มีความสะดวกรวดเร็วกว่า จึงทำให้การสัญจรทางน้ำลดความสำคัญลงตามลำดับ วิถีชีวิตชุมชนริมน้ำและตลาดน้ำจึงเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยได้ลดความสำคัญลงไป

ต่อมาเมื่อเกิดภาวะน้ำท่วม ซึ่งมีสาเหตุมาจากน้ำเหนือไหลป่าและน้ำทะเลหนุน ทำให้พื้นที่เพาะปลูกของชาวบ้านเสียหาย พื้นที่สวนจึงถูกปล่อยให้รกร้างและบางส่วนเปลี่ยนมือไปอยู่กับนายทุน หน่วยงานราชการจึงยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือโดยสร้างเขื่อนล้อมรอบชุมชนกระเพาะหมูเมื่อน้ำไม่ท่วมชาวบ้านบางส่วนจึงกลับมาประกอบอาชีพเพาะปลูกตามเดิม พื้นที่รกร้างว่างเปล่าได้รับการฟื้นฟูให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง ผลผลิตต่าง ๆ ที่เกิดจากพื้นที่สวนก็กลับเฟื่องฟูขึ้นมาไม่น้อยไปกว่าเดิม ชาวสวนจึงนำผลผลิตใส่เรือมาจำหน่ายในลักษณะตลาดน้ำเช่นเดิม

3. สภาพปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบางน้ำผึ้ง

แหล่งท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวของชุมชนบางน้ำผึ้งในปัจจุบัน มีลักษณะผสมผสานกันหลายส่วน ประกอบด้วย

3.1 ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง เกิดจากแนวความคิดขององค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้งและประชาชนในพื้นที่ มีความเห็นพ้องต้องกันว่าต้องการสร้างตลาดน้ำขึ้นมา โดยในเบื้องต้นต้องการจัดทำเป็นศูนย์จำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรเท่านั้น แต่เมื่อนำเอาแนวความคิดดังกล่าวเข้าสู่ที่ประชุมประชาคมตำบล กลับได้รับการตอบรับและขยายกรอบการดำเนินงานให้กว้างขึ้นในลักษณะศูนย์จำหน่ายสินค้าของชุมชน ซึ่งจำหน่ายผลผลิตของชาวบ้านในตำบลบางน้ำผึ้งและตำบลใกล้เคียง โดยชาวบ้านได้นำเอาพืชผัก ผลไม้ที่มีอยู่ในสวน อาหารหวานคาวพื้นเมือง งานฝีมือ มาจำหน่าย อันเป็นนโยบายหลักของคณะผู้ดำเนินการที่จะเน้นการท่องเที่ยวแบบผสมผสานเชิงอนุรักษ์ เพื่อเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง (องค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง, 2549 หน้า 6-7) ในพื้นที่ของตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ประกอบไปด้วยพื้นที่ 5 ส่วน

(1) ชุมจำหน่ายสินค้าชุมชน
(2) ชุมจำหน่ายสินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ (One Tambon, One Product-OTOP)

- (3) เรือจำหน่ายสินค้า
(4) มุมศิลปะในสวน
(5) เวทีดนตรีในสวน

3.2 พื้นที่สวนป่าชุมชน ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 มีพื้นที่ทั้งหมด 40 ไร่เศษ ดูแลโดยกำนันตำบลบางน้ำผึ้งและประชาชนในพื้นที่ มีการอนุรักษ์ต้นไม้ที่มีอยู่เดิม และปลูกป่าเพิ่มเติมทุกปีในวันต้นไม้แห่งชาติ

3.3 บ้านพักโฮมสเตย์ โฮมสเตย์ของตำบลบางน้ำผึ้ง ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3 โดยนายกองค้ำการบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้งและชาวบ้านหมู่ที่ 3 เป็นแกนนำในการจัดทำบ้านพักโฮมสเตย์ ซึ่งปัจจุบันมีจำนวน 14 หลัง

3.4 วัฒนธรรมประเพณีและสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีวัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาของชุมชนในตำบลบางน้ำผึ้ง รวมถึงมีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยวประกอบไปด้วย

(1) ประเพณีอันดีงามของชุมชน เช่น ประเพณีสงกรานต์ มีการละเล่นต่าง ๆ เป็นต้นว่า การชกมวยดับจาก การก่อเจดีย์ทราย ขบวนแห่พระ ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีประเพณีการไหว้พระ 12 วัด 12 ราศี

(2) วิสาหกิจชุมชนหัตถศาสตร์เพื่อสุขภาพ โดยมีการผสมผสานภูมิปัญญาด้านการนวดแผนไทยและด้านสมุนไพรมาประยุกต์กับรูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้มีความสะดวกต่อการใช้ เช่น เข็มขัดรัดชีพัส หมอนรัดชีพัสคล้องคอ ไหล่ หลัง เอว เป็นต้น ดำเนินการโดยกลุ่มนวดบางน้ำผึ้ง

(3) ศูนย์แพทย์แผนไทย เป็นศูนย์การเรียนรู้แพทย์แผนไทยประจำตำบลบางน้ำผึ้ง เพื่อเป็นการให้บริการแพทย์แผนไทยแบบองค์รวมในด้านการรักษาสุขภาพ การป้องกันและควบคุมโรค รวมทั้งการฟื้นฟูสุขภาพ ร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เริ่มต้นเมื่อปี 2548 โดยองค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้งร่วมกับสำนักงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอพระประแดงจัดอบรม อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และประชาชนที่สนใจในเรื่องของแพทย์แผนไทยให้เกิดความรู้และทักษะโดยในระยะแรกมีการนัดกันแต่เฉพาะกลุ่มเท่านั้น ต่อมาจึงได้ขยายบริการกว้างขวางขึ้น

(4) บ้านรูปสมุนไพรม เป็นสถานที่ศึกษา เรียนรู้การผลิตรูปหอมสมุนไพรมแบบต่าง ๆ สำหรับบุคคลทั่วไปทั้งนักเรียน นักศึกษาและเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชาวไทยและ

ชาวต่างชาติ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้รับการต้อนรับที่อบอุ่น และน้ำใจจริงของเจ้าของบ้าน เมื่อเข้าไปเที่ยวแล้วจะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกเหมือนได้อยู่ในบ้านของตนเอง

(5) กลุ่มขนมไทยของสตรีบางน้ำผึ้ง ในช่วงวันเสาร์กลุ่มสตรีบางน้ำผึ้ง จะมีการทำขนมไทย เช่น ฝอยทอง ฝอยเงิน เม็ดขนุน ทองหยอด ฯลฯ เพื่อนำมาจำหน่ายที่ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง โดยเฉพาะฝอยเงิน เป็นขนมที่หาชม หาชิมได้ยากในปัจจุบัน

(6) วัดบางน้ำผึ้งใน เดิมชื่อ “วัดคูสฤทธาราม” ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดบางน้ำผึ้งใน” และแต่งตั้งพระครูวิบูลย์ธรรมคุต (ต่วน) เป็นเจ้าอาวาสในปี พ.ศ. 2460 ไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครเป็นผู้สร้าง ผู้ที่ไปเที่ยวตลาดน้ำบางน้ำผึ้งสามารถแวะทำบุญที่วัดบางน้ำผึ้งในซึ่งอยู่ติดกับตลาดได้

(7) วัดบางน้ำผึ้งนอก สร้างประมาณ พ.ศ. 2450 ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเจ้าพระยาธัมมาธิกรณ์ (มั่ง) หน้าวัดริมแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นที่ประดิษฐานพระสังกัจจายน์ พระมงคลสมุทราพุทธรณี ให้ประชาชนได้กราบไหว้ เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน พระวิหารเป็นอุโบสถหลังเก่า มีพระประธานในอุโบสถนามว่า “หลวงพ่อใหญ่” เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ มีเสาก่ออิฐขนาดใหญ่มาก มีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่บานประตูหน้าต่างที่งดงามมาก มีภาพสาวมอญในอิริยาบถอันงดงาม เขียนด้วยสีฝุ่น เป็นศิลปะสมัยรัชกาลที่ 4 แต่น่าเสียดายที่ภาพเหล่านี้ถูกลมถูกฝนทำลาย ทำให้เห็นได้เลือนรางเต็มที

นอกจากนี้ในบริเวณใกล้เคียง คือสองข้างทางถนนที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบางน้ำผึ้งยังมีสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและ แหล่งความรู้ที่นักท่องเที่ยวสามารถแวะศึกษาหรือเยี่ยมชมได้อีก เป็นต้นว่า

(1) พิพิธภัณฑ์มอญวัดคันลัด เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวมอญ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวและศึกษาเรียนรู้ เป็นสถานที่รวบรวมความเป็นมาของชาวมอญ รวมทั้งประวัติวัดคันลัด ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ พระเครื่องที่ขุดพบเมื่อร้อยโบสถ์เก่าและป่าช้าร้าง ถ้วยชามสังคโลกเก่าที่ขุดพบ และเครื่องใช้สมัยโบราณ

(2) หมู่บ้านมอญทรงคะนอง เป็นบ้านเรือนทรงไทยตั้งเรียงรายทั้งสองข้างทางมีความเก๋ไก๋สวยงามที่มีสีสันของวัฒนธรรมชาวมอญ บ้านบางหลังมีได้ถูกลง ใช้เป็นที่นั่งเล่นนอนเล่น ทำกิจกรรมส่วนรวมของครอบครัว บางหลังเป็นบ่อนสะบ้าในช่วงเทศกาลสงกรานต์และประเพณีแห่หงส์-ชงตะขาบตามประเพณีของชาวมอญ

(3) พิพิธภัณฑ์คลองลัดโพธิ์ เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการนำเสนอ สร้างขึ้นเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในการสร้างสะพานวง

แหวนอุตสาหกรรม และโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริการปรับปรุงคลองลัดโพธิ์ ตลอดจน วิถีชีวิตวัฒนธรรมของชาวมอญพระประแดง เป็นสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นและงดงาม

สรุปกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนน้ำบางน้ำผึ้งมีมากมายหลายประเภท รวมกัน อยู่ในแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ ประกอบไปด้วย ประเพณีอันดีงามของชุมชน วิสาหกิจชุมชนหัตถ ศาสตร์เพื่อสุขภาพ ศูนย์แพทย์แผนไทย บ้านรูปสมุนไพรมุข กลุ่มขนมไทยของสตรีบางน้ำผึ้ง การพาย เรือชมทัศนียภาพ เวทีดนตรีในสวน มุมศิลปะในสวน วัดบางน้ำผึ้งใน วัดบางน้ำผึ้งนอก พิพิธภัณฑ์ คลองลัดโพธิ์ พิพิธภัณฑ์มอญวัดคันลัด หมู่บ้านมอญทรงคะนอง ศูนย์บริการและถ่ายทอด เทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลบางน้ำผึ้ง

4. การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบางน้ำผึ้ง ดำเนินการดังนี้ (องค์การบริหาร ส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ, 2550)

(1) ชุมชนมีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับภูมิปัญญา และตัวตนของ ท้องถิ่น รวมทั้งสามารถพัฒนาบุคลากรของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะต้องมี การผสมผสานหลักการทางการตลาดอันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการคือ

(1.1) ผลิตภัณฑ์ (product) ต้องเน้นวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติในท้องถิ่นซึ่ง นำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เพิ่มมูลค่าและรูปแบบที่แตกต่าง

(1.2) ราคาสินค้า (price) สินค้าที่จำหน่ายภายในตลาดน้ำบางน้ำผึ้งส่วนใหญ่ เป็นสิ่งที่ชาวบ้านในชุมชน จัดทำขึ้นด้วยตนเองมิได้รับซื้อมาจากข้างนอก จึงมีราคาถูกและ เหมาะสม (ราคาประมาณ 10 – 20 บาท) องค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง ก็ได้มีการกำหนด มาตรฐานกลางไว้อีกชั้นหนึ่งเพื่อควบคุมมิให้มีการฉวยโอกาสขึ้นราคา

(1.3) การส่งเสริมการตลาด (promotion) ทางองค์การบริหารส่วนตำบลบาง น้ำผึ้งได้จัดเจ้าหน้าที่ศูนย์ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวบางน้ำผึ้ง ไว้คอยรองรับ นักท่องเที่ยวตลอดเวลาทำการ นอกจากนี้ยังมีการประชาสัมพันธ์โดยแผ่นพับ การโฆษณาโดยสื่อ ทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์และสื่อโสตทัศนรูปแบบอื่น ๆ รวมถึงเว็บไซต์ นอกจากนี้ยัง มีการจัดทำคู่มือสำหรับซื้อสินค้าในตลาดน้ำบางน้ำผึ้งให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเป็นหมู่คณะ ใหญ่หรือหน่วยงานราชการที่มาศึกษาดูงานด้วย

(1.4) ช่องทางการจำหน่าย (distribution) ตลาดน้ำบางน้ำผึ้งโดยองค์การ บริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง ได้จัดช่องทางการจำหน่ายไว้หลากหลาย ทั้งผ่านการโฆษณาสินค้าและ บริการ ผ่านสื่อรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งจัดทำเว็บไซต์ <http://www.thaiweekender.com/> เพื่อเผยแพร่ ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวสามารถ

ค้นหาข้อมูลและติดต่อแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวก ซึ่งจะทำให้ช่องทางการจำหน่ายจะเจริญเติบโตมากขึ้น

(2) ชุมชนมีการประเมินความสามารถในการรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวและจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพอย่างเหมาะสม

(3) ชุมชนมีระบบรักษาความปลอดภัยและการจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยว โดยจัดให้มีเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกในการจราจร การจอดรถและการดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว รวมทั้งดูแลความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของแหล่งท่องเที่ยว

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนบางน้ำผึ้ง มีการดำเนินการด้านกิจกรรมท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับภูมิปัญญา ซึ่งจะต้องมีการผสมผสานหลักการทางการตลาดที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ ผลิตภัณฑ์ ราคาสินค้า การส่งเสริมการตลาด และช่องทางการจัดจำหน่าย รวมทั้งมีการประเมินความสามารถในการรองรับจำนวนนักท่องเที่ยว และต้องมีระบบรักษาความปลอดภัยและการจัดการผลกระทบจากการท่องเที่ยวด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้างานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “ผลกระทบจากการท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บริเวณชุมชนบางน้ำผึ้ง ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” พบงานวิจัยที่น่าสนใจและเกี่ยวข้อง ดังนี้

ปรียา แสงศิริ (2542) ทำการวิจัยเรื่อง “ผู้นำท้องถิ่นกับบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี” ผลการศึกษาพบว่า ผู้นำท้องถิ่นแสดงบทบาทได้ไม่เด่นชัด ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้วยเหตุผลสำคัญดังนี้

ในส่วนของผู้นำและการทำงาน

- (1) ขาดการประสานงานที่ดีในกลุ่มของผู้นำและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง
- (2) ผู้นำท้องถิ่นขาดความตั้งใจอย่างจริงจังในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- (3) ผู้นำท้องถิ่นขาดอำนาจในการบริหารและการตัดสินใจในการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในส่วนของประชาชน

- (1) ประชาชนขาดผู้นำที่มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

(2) ประชาชนขาดความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

(3) ประชาชนส่วนใหญ่ยากจน มีคุณภาพชีวิตที่ต่ำ และมีลักษณะเนื้อหา ไม่ได้สนใจเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

สรุปผล จากกรณีศึกษาเฉพาะพื้นที่ พบว่า อำเภอสังขละบุรี มีภูมิทัศน์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติเหมาะสมต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ หากแต่ด้วยศักยภาพทางด้านชุมชน ประชากร และผู้นำท้องถิ่น ทำให้ยังไม่สามารถพัฒนาอำเภอสังขละบุรี ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเต็มรูปแบบได้อย่างแท้จริง ผลในการพิสูจน์ข้อสมมุติฐานพบว่า ผู้นำท้องถิ่นในเขตพื้นที่ศึกษา ยังไม่สามารถพัฒนาท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ตรงตามเป้าหมายที่กำหนด

ชนิษฐา พอนอ่อม และสาทิศ สุขผ่องศรี (2543) ทำการวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาชุมชนคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช” ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่คีรีวงมีศักยภาพสูงในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต ประชาชน องค์กรชุมชน และนักท่องเที่ยว มีความพึงพอใจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคีรีวงในระดับหนึ่ง ปัญหาและผลกระทบส่วนใหญ่เกิดจากด้านกายภาพมากกว่าปัญหาในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สุขภาพ และคุณภาพชีวิต โดยมีแนวทางในการพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนด้วยการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีระบบ ชุมชนนี้ได้รับการสนับสนุนและร่วมมือด้วยดีทั้งในชุมชนและภายนอกชุมชนในแบบพหุภาคี และสามารถนำไปขยายผลแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนอื่นๆ ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวและแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเช่นกัน

อิทธิพล ไทยกมล (2545) ทำการวิจัยเรื่อง “ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาชุมชนตำบลบางหญ้าแพรก จังหวัดสมุทรสาคร” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยบ่งชี้เกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วย 4 ปัจจัยหลัก คือ ปัจจัยด้านลักษณะพื้นที่ ปัจจัยด้านการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ ปัจจัยด้านกิจกรรมและกระบวนการที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม จากปัจจัยดังกล่าวเมื่อนำมาประเมินศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า ชุมชนตำบลบางหญ้าแพรก จังหวัดสมุทรสาคร มีศักยภาพในระดับปานกลาง โดยชุมชนตำบลบางหญ้าแพรกมีศักยภาพทางด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว ทั้งนี้ ยังมีข้อจำกัดที่สำคัญ คือ จำเป็นต้องมีการพัฒนาดังอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เช่น ที่พัก ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ทางเดินศึกษาธรรมชาติ และระบบกำจัดของเสีย เพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จะเกิดขึ้นในท้องถิ่น

วิจิตา งามปัญญา (2546) ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเล เขตบางขุนเทียน เพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ผลการวิจัยพบว่า ทั้งภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชน

ไม่ได้มีความร่วมมือกันเพื่อการพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืนแต่อย่างใด ดังนั้น การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลเขตบางขุนเทียนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืนภาครัฐจะต้องเป็นหน่วยงานหลักที่จะนำการพัฒนาไปสู่พื้นที่นี้ ในขณะที่เดียวกันจะต้องมีตัวกลางที่จะเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและอนุรักษ์พื้นที่ไว้ และต้องดึงศักยภาพของปัจจัยทางด้านทุนจากภาคเอกชนเข้ามาเพื่อหล่อเลี้ยงการพัฒนาให้กับภาคประชาชนได้อย่างต่อเนื่องและตลอดไป

กษมา ประจง (2546) ทำการวิจัยเรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านศรีฐาน ตำบลศรีฐาน อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย” ผลการวิจัยพบว่า ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านบวกได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การสร้างงาน การยกมาตรฐานการครองชีพ และลดภาวะการว่างงาน ผลกระทบด้านลบทางเศรษฐกิจได้แก่ ปัญหารายได้ไม่แน่นอน ปัญหาค่าครองชีพ ปัญหาการแบ่งปันผลประโยชน์และปัญหาการถือครองที่ดิน ผลกระทบทางสังคมด้านบวก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการประกอบอาชีพ การสร้างสรรค์ความเจริญทางสังคม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม การสร้างความสามัคคีในชุมชน การป้องกันการอพยพย้ายถิ่นของประชากร และการเสริมสร้างการศึกษา ผลกระทบด้านลบทางสังคม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยม ความไม่เป็นธรรมในสังคม อาชญากรรมและความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน ผลกระทบด้านบวกทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความร่วมมือในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมและความกระตือรือร้นในการประกอบอาชีพ และผลกระทบด้านลบทางวัฒนธรรม ได้แก่ ค่านิยมในการครองชีพ การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อ การแต่งกาย และภาษา ผลกระทบด้านบวกทางการเมือง ได้แก่ การจัดระเบียบสังคมของชุมชน ความเข้าใจในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ความสามัคคี การเห็นความสำคัญทางการศึกษา และการตื่นตัวทางการเมืองท้องถิ่น ผลกระทบด้านบวกทางสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมคุณค่าของสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของชุมชน ผลกระทบด้านลบทางสิ่งแวดล้อมได้แก่ การทำลายทางชีวภาพและการทำลายภูมิทัศน์ของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อมมีดังนี้ คือผลกระทบของการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ ประเพณี ภาษา ความหลากหลายทางชีวภาพ ป่าไม้ และภูมิทัศน์ของสิ่งแวดล้อม จากผลการวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นคุณประโยชน์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน โดยใช้ยุทธศาสตร์การจัดการท่องเที่ยวภายใต้ปัจจัยที่เอื้ออำนวย เพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว ควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาอาชีพ และควรใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการ

บริหารจัดการ ตลอดจนสร้างความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติแก่ชุมชนให้เป็
มรดกสืบทอดให้กับคนรุ่นต่อไป

วิไลลักษณ์ รัตนเพียรชัมมะ (2549) ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการ การท่องเที่ยว
เชิงนิเวศอย่างยั่งยืน: ศึกษากรณี ตลาดน้ำอัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการศึกษา
พบว่า ชุมชนอัมพวาได้มีการฟื้นฟูการท่องเที่ยวให้กลับมาอีกครั้งหนึ่งในปีพ.ศ.2547 ซึ่งส่งผลต่อ
การเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่มาก
โดยเฉพาะการท่องเที่ยวตลาดน้ำอัมพวา ที่มีนักท่องเที่ยวทั้งจากกรุงเทพมหานครและบริเวณ
ใกล้เคียงให้ความสนใจ ส่งผลให้ชุมชนมีการปรับตัวเพื่อรองรับการท่องเที่ยว มีอาชีพใหม่ๆ เกิดขึ้น
มีการฟื้นฟูและรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม มีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากการผลิตเพื่อยัง
ชีพมาสู่การผลิตเพื่อการค้าและกำไรมากขึ้น และส่งผลต่อการขาดความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
และนำไปสู่ความขัดแย้งในชุมชน แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวจึงควรจัดให้เป็นระบบโดยใช้
หลักการประจุมาร่วมกันเชิงพหุภาคีเพื่อให้ทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวที่
เหมาะสมกับชุมชน และมีการกำหนดกรอบการพัฒนาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยว กำหนด
บทบาทและหน้าที่ของทุกฝ่ายให้ชัดเจน ทั้งนี้แต่ละภาคส่วนต้องมีเป้าหมายเพื่อให้การท่องเที่ยว
สามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายและให้ชุมชนได้เข้ามา
มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพื่อให้ชุมชนได้ตระหนักและให้ความสำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยว
และสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญอันจะนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

อรลลยภัทร เลิศหิรัญกิจ (2549) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศเชิงใหม่ในท่าซาฟารี” ผลการศึกษาพบว่า หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการ
นักท่องเที่ยว และประชาชนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการณ์ด้านการท่องเที่ยวของเชียงใหม่ในท่า
ซาฟารี ณ ปัจจุบันนี้ว่า การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม และสภาพพื้นที่ ยังไม่ค่อยมี
ความเป็นธรรมชาติเท่าที่ควร พื้นที่ที่สัตว์อาศัยยังคงคับแคบไม่เป็นธรรมชาติ บุคลากรยังขาดทักษะ
และความเชี่ยวชาญในการทำงาน การบริหารจัดการและการดำเนินงานยังเป็นแบบราชการแยกส่วน
กันทำ เป็นเชิงรับมากกว่าเชิงรุก การสร้างจิตสำนึก กระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรมเกี่ยวกับการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรมีมากกว่านี้ ชุมชนในท้องถิ่นส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับการ
ในท่าซาฟารี การประชาสัมพันธ์ขาดความต่อเนื่อง เน้นประชาสัมพันธ์เฉพาะในช่วงเทศกาล และ
ชุมชนเห็นว่าควรพัฒนาด้านการตลาด การลงทุนของผู้ประกอบการ และการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก
สะดวกภายในให้มีความเป็นสากล รวมทั้งพัฒนาการขนส่งมวลชน ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอแนวทางการ
พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเชียงใหม่ในท่าซาฟารี ไว้ 8 แนวทางคือ 1) การจัดการทรัพยากรการ
ท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม และสภาพพื้นที่ 2) การพัฒนาบุคลากร 3) การบริหารจัดการและการ

ดำเนินงาน 4) การสร้างจิตสำนึก กระบวนการเรียนรู้ และกิจกรรม 5) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น 6) การส่งเสริมการประชาสัมพันธ์และการตลาดการท่องเที่ยว 7) การส่งเสริมการลงทุน และ 8) การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก และการบริการ

พจนา บุญคุ้ม (2550) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลาดน้ำวัดกลางคูเวียง จังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อตลาดน้ำวัดกลางคูเวียงในด้านต่าง ๆ สรุปได้ คือ สภาพโดยทั่วไปของตลาดน้ำวัดกลางคูเวียงทั้งในด้านเป็นแหล่งสร้างงาน เป็นสถานที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว จำนวนวันที่เปิดให้บริการ และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยรวมอยู่ในระดับมาก จุดเด่นของตลาดน้ำวัดกลางคูเวียง ทั้งในด้านความเป็นธรรมชาติ บรรยากาศ ร่มเย็น แม่น้ำใสสะอาด มีสัตว์น้ำหลากหลาย มีความสงบ และมีความเป็นมิตรของคนในพื้นที่ โดยรวมอยู่ในระดับมาก สำหรับปัญหาและอุปสรรคของตลาดน้ำวัดกลางคูเวียงโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาที่พบว่าอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ประชาชนขาดความรู้ในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และขาดการประชาสัมพันธ์ โอกาสในการพัฒนาตลาดน้ำวัดกลางคูเวียงในเรื่องการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และเรื่องสถานที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก ส่วนเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวก สินค้า และบริการ การบริหารจัดการและการตลาด กิจกรรมและการมีส่วนร่วมของประชาชน อยู่ในระดับปานกลาง ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางในการพัฒนาตลาดน้ำวัดกลางคูเวียง ได้แก่ การประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ให้ผู้รู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาเป็นผู้แนะนำในเรื่องการรักษาธรรมชาติให้มากที่สุด ควรจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น การล่องเรือชมแม่น้ำ การเพิ่มจำนวนร้านค้าให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการนำสินค้ามาขายและให้ผู้ขายบริหารจัดการเอง

พรพิมล ปาฐะเดชะ (2550) ทำการศึกษาเรื่อง “การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่หมู่บ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

(1) การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงาม มีความสอดคล้องกับแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้แก่

(1.1) การจัดการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก หากต้องการให้นักท่องเที่ยวเกิดการเรียนรู้ และเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ควรมีการพัฒนาและปรับปรุงในเรื่องของกลุ่มมือและแผ่นพับ เพื่อใช้ประกอบในการเดินป่าและศึกษาสื่อธรรมชาติ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น อันเป็นการช่วยขยายการสื่อความหมายให้มากขึ้นกว่าการได้รับความรู้จากมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพียงอย่างเดียว

(1.2) การจัดการโครงสร้างพื้นฐานและบริการการท่องเที่ยว มีการจัดดำเนินการโดยใช้พลังงานและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ในกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนด้วยความประหยัดและมีคุณภาพ ซึ่งมีการออกแบบที่พัก และสถานที่ภายในแหล่งท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และในขณะเดียวกันชุมชนได้ให้ความสำคัญกับการจัดระบบการเดินทางเชื่อมโยงโครงข่ายการท่องเที่ยว ให้เหมาะสมกับพื้นที่และกิจกรรม ได้ดำเนินงานปรับพื้นที่บางส่วนของถนนที่เข้ามายังค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา ในบริเวณที่เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ ให้มีความสะดวกและปลอดภัยมากยิ่งขึ้น ได้จัดให้มีบริการรถยนต์ขับเคลื่อนสี่ล้อไว้คอยบริการรับนักท่องเที่ยวเพื่อพาชมจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ ภายในชุมชน และเดินทางเข้าไปยังภายในค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา นอกจากนี้การจัดการบริการท่องเที่ยวช่วยเพิ่มโอกาสการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานการท่องเที่ยวของคนในชุมชน และเกิดการกระจายรายได้แก่ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น ทางชุมชนมีการดำเนินการจำหน่ายสินค้าที่ระลึกและผลิตภัณฑ์ของชุมชนแก่นักท่องเที่ยว

(2) การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าสักงามที่ไม่มีความสอดคล้องกับแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้แก่

(2.1) การจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ยังไม่มีการจัดการในประเด็นของการจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยว ให้เหมาะสมกับขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว และการแบ่งเขตพื้นที่เพื่อการกำหนดขนาดและขอบเขตของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เพื่อใช้ควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสม เพื่อป้องกันผลกระทบกับแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมภายในแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงขาดความรู้ในการจัดการขยะและบำบัดน้ำเสียให้ถูกต้องและเหมาะสม เพื่อป้องกันการเกิดผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนและภายในแหล่งท่องเที่ยว

(2.2) การจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ประชาชนในท้องถิ่นยังเข้ามามีส่วนร่วมไม่มากนัก โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการประชุมในการตัดสินใจและในการประเมินผลการจัดการการท่องเที่ยว ประเด็นของการสนับสนุนการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางชุมชนยังไม่ได้ดำเนินการ

(2.3) การจัดการส่งเสริมตลาดและการนำเที่ยว ยังไม่มีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม และในขณะเดียวกันทางชุมชนควรจัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการบริการนักท่องเที่ยวที่สามารถบริการนักท่องเที่ยวได้โดยตรง

วุฒิชชาติ สุนทรสมัย พัทธนี นนทศักดิ์ สมศรี ศิริไหวประพันธ์ ศรีญญา แสงลิ้มสุวรรณ และ เกศริน อิมเล็ก (2550) ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพ ความเข้มแข็ง และความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการประกอบธุรกิจด้านการท่องเที่ยวหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แบบโฮมส

เตย์ กรณีศึกษาตำบลตะพง จังหวัดระยอง” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ในด้านสภาพแวดล้อมชุมชน ตำบลตะพง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง มีผู้ประกอบการธุรกิจเพียง 3 ราย ซึ่งเป็นพี่น้องกัน รูปแบบการจัดการธุรกิจนั้นมีน้องชายคนกลางเป็นแกนหลักรายแรก เมื่อมีนักท่องเที่ยวมาพักเกินกว่าผู้ประกอบการหลักรายแรกจะรับรองได้ น้องชายคนกลางนี้ก็จะทำหน้าที่จัดเจนักท่องเที่ยวไปยังบ้านพี่สาวและน้องสาวของเขาซึ่งเป็นผู้ประกอบการอีก 2 ราย ผู้ประกอบการหลักมีอาชีพหลักคือเป็นข้าราชการและทำธุรกิจโฮมสเตย์เป็นธุรกิจเสริม โดยมีบ้านพักที่สามารถให้บริการนักท่องเที่ยว 2 หลัง และพักได้สูงสุด 40 คนต่อหลังต่อคืน โดยมีการบริการห้องพักร่วมกับการจัดทัวร์ชมผลไม้ (ชมสวนผลไม้) ในช่วงฤดูกาลผลไม้ออกผล ทั้งนี้จุดอ่อนของกิจการ คือ ไม่มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ และขาดเครื่องมือในการสื่อสารการตลาดเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว มีเพียงโบรชัวร์ที่ผลิตโดยองค์การบริหารส่วนตำบลตะพงเท่านั้น แม้ว่าราคาที่พักขั้นต่ำคนละ 70 บาทต่อคืน จะสามารถปรับราคาขึ้นลงได้ หากมีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก โดยราคาดังกล่าวขึ้นอยู่กับขนาดของห้องพัก อำนาจต่อรองของนักท่องเที่ยว ความสนิทสนมคุ้นเคย และความพึงพอใจของเจ้าของโฮมสเตย์

จุดแข็ง คือ ด้านห้องพักที่ให้บริการมีความสะอาดและปลอดภัยพอสมควร และเจ้าของโฮมสเตย์ได้จัดสิ่งอำนวยความสะดวกไว้รองรับนักท่องเที่ยว คือ ห้องน้ำ พัดลม ตู้เสื้อผ้า เตียง ที่นอน และหมอน โดยสมาชิกในครอบครัวเป็นผู้ดูแลและคอยให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างเป็นกันเองตามวิถีชาวบ้าน ซึ่งเป็นวิธีการในด้านลูกค้าสัมพันธ์ กล่าวได้ว่าโฮมสเตย์ตำบลตะพงน้อยมีจุดเด่นในด้านบุคลากรที่เป็นสมาชิกในครอบครัวให้การต้อนรับที่อบอุ่น มีการได้ถามทุกข์สุข และแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเป็นกันเองกับนักท่องเที่ยวเสมือนเป็นครอบครัวเดียวกัน อย่างไรก็ตามด้านจุดอ่อนพบว่า คิวอุปสรรคจากสภาพการแข่งขันด้านการบริการโฮมสเตย์ในพื้นที่ตำบลตะพงน้อย ทำให้ผู้ประกอบการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบโฮมสเตย์ขาดทักษะการจัดการเชิงรุกในแง่การรับรู้ถึงการแข่งขันของธุรกิจ ทั้งด้านการจัดการที่ขาดมาตรฐานการบริการ ด้านการตลาดที่ไม่มีการวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยวแล้วนำมาปรับใช้ในการดำเนินกิจการ และยังขาดกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสม โดยเฉพาะด้านการสื่อสารการตลาด กับตลาดใหม่ๆ ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เพิ่มจำนวนและให้ความสนใจในวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและ วิถีชุมชนของชุมชนตะพง จังหวัดระยองมากขึ้น ซึ่งเป็นโอกาสที่สำคัญของการประกอบธุรกิจ

สุทัศน์ ละอู (2551) ทำการศึกษา เรื่อง “วิถีชีวิตและศักยภาพที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โฮมสเตย์: กรณีศึกษา ชุมชนชาวเลบ้านสังกาอู อำเภอเกาะลันตา จังหวัดกระบี่” ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

(1) วิถีชีวิตด้านอาชีพที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ของชุมชนบ้านสังกาอู่ คือ อาชีพที่เกี่ยวข้องกับการประมงซึ่งนักท่องเที่ยวให้ความสนใจที่จะศึกษาและสัมผัสกับชีวิตจริงของคนในชุมชน เช่น การพักอาศัยร่วมกัน การทำกิจกรรมร่วมกัน ได้แก่ กิจกรรมการลากอวนหาปลา การลากอวนกุ้ง การดำน้ำลึก การจับปลา การงมหอย การนั่งเรือหางยาว เป็นการสร้างความบันเทิงให้แก่กลุ่มนักท่องเที่ยวแล้วยังเป็นการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลได้อีกทางหนึ่ง จากในอดีตที่ชุมชนเน้นการจับสัตว์น้ำให้ได้ครั้งละจำนวนมาก กลับมานั้นรายได้จากการนำนักท่องเที่ยวไปชมวิธีการจับแทน

(2) วิถีชีวิตด้านภูมิปัญญาที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของบ้านสังกาอู่ เช่น การกางหัวสมอเรือโบราณ การทำไชปลา การทำเรือปาจ๊าก การสานตะกร้าหวาย การทำกรงนก การผลิตเครื่องดนตรีรามะนา ฯลฯ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนในชุมชน และสามารถนำมาเป็นจุดพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเป็นทางเลือกที่จะนำรายได้สู่ชุมชน

(3) ประเพณีวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของคนในชุมชนสามารถนำมาพัฒนาเป็นจุดแข็งเพื่อจัดเป็นแหล่งเผยแพร่วัฒนธรรมในชุมชนให้กลุ่มนักท่องเที่ยวได้เข้าชมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การต่อเรือปลาจ๊าก เป็นการทำพิธีก่อนนำเรือไปลอยในทะเล การทำพิธีเช่น ไห้ว แม่ย่านาง การสือ 85 ภาษาลูไม๊ะลาไว ซึ่งเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่มีอยู่ในเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวมีความสนใจที่จะชม และเป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจได้อีกทางหนึ่ง ในด้านศักยภาพที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์เป็นการศึกษาศักยภาพด้านธรรมชาติ และด้านอำนวยความสะดวกที่มีขีดความสามารถรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักและใช้ชีวิตแบบวิถีชาวบ้านในชุมชน พร้อมทั้งได้รับความสะดวก สบาย และปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

แนวทางพัฒนาชุมชนชาวเลบ้านสังกาอู่ สรุปได้ดังนี้

(1) ศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ โดยคนในชุมชนมีความเห็นว่าควรมีการจัดการด้านทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยนำทรัพยากรในชุมชนมาพัฒนาเป็นจุดแข็งเพื่อส่งเสริมรายได้ให้แก่ชุมชนโดยไม่ทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่เสียหาย เช่น ป่าไม้ ชายทะเล น้ำทะเลที่ใสสะอาด หมู่เกาะทิวทัศน์ต่าง ๆ

(2) ศักยภาพด้านสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โฮมสเตย์ ประกอบด้วย การคมนาคมซึ่งมีความสะดวก การเดินทางสามารถทำได้ทั้งการเดินทางโดยรถยนต์ มีแพขนานยนต์ หรือการเดินทางโดยเครื่องบิน จากตัวเมืองกระบี่และนั่งรถเข้าสู่เกาะลันตา ด้านสาธารณูปโภคต่าง ๆ ประกอบด้วย น้ำประปา ไฟฟ้า รถเช่า เรือเช่า ห้องพัก โรงแรมต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีลานแสดงวัฒนธรรม ร้านค้าต่าง ๆ

ธีรวดี จำเดิม (2549) ทำการศึกษาเรื่อง “ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนเวียง
กุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่” ผลจากการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

(1) ด้านเศรษฐกิจ

(1.1) ผลกระทบด้านบวก

- การสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน เช่น กิจกรรมนำเที่ยวรถราง
รถม้า มัคคุเทศก์ท้องถิ่น และร้านค้าต่าง ๆ

- สร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพแก่ชุมชนมากยิ่งขึ้น

(1.2) ผลกระทบด้านลบ

- เกิดความขัดแย้งผลประโยชน์เนื่องมาจากการท่องเที่ยว เช่น ความขัดแย้ง
ระหว่างมัคคุเทศน์ท้องถิ่นด้วยกันเอง ความขัดแย้งในการจัดกิจกรรม ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้าน
กลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์กับชาวบ้านกลุ่มที่ไม่ได้รับผลประโยชน์ ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับ
ผู้ประกอบการนำเที่ยว

- การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง รายได้ยังกระจุกตัวอยู่กับชาวบ้านในพื้นที่
บางกลุ่ม

- เกิดปัญหารายได้จากการท่องเที่ยวที่เป็นฤดูกาล

(2) ด้านสังคม

(2.1) ผลกระทบด้านบวก

- ชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยว

- สร้างพื้นที่ทางสังคมให้แก่กลุ่มเยาวชน ได้แก่ชมรมฝึกสอนดนตรี
พื้นเมือง แห่งปัทม์เยาวชนบ้านช้างค้ำ

- การท่องเที่ยวช่วยเพิ่มบทบาทและสร้างเสริมสุขภาพให้แก่ผู้สูงอายุ
ภายในชุมชนเนื่องมาจากการร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว

(2.2) ผลกระทบด้านลบ

- ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเสื่อมถอย เนื่องมาจากความขัดแย้งด้าน
ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว

- ชาวบ้านกลัวการถูกเวนคืนที่ดิน หรือในกรณีที่ถูกเวนคืนแล้วก็ได้รับ
ค่าชดเชยน้อย

- เกิดความหวาดระแวงในความปลอดภัยของคนในชุมชนเพราะ
บุคคลภายนอกเข้ามาในชุมชนเป็นจำนวนมาก

(3) ด้านวัฒนธรรม

(3.1) ผลกระทบด้านบวก

- ช่วยฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรและวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ การอนุรักษ์โบราณสถาน วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาดั้งเดิม เพื่อเป็นสิ่งดึงดูดแก่นักท่องเที่ยว
- เกิดศูนย์วัฒนธรรมและแหล่งเรียนรู้ทางสังคม

(3.2) ผลกระทบด้านลบ

- ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ทางการท่องเที่ยว ทำให้คนในชุมชนบางกลุ่มเข้าวัดน้อยลง ลดความศรัทธาที่เคยมีต่อวัดของชุมชน เพราะเห็นว่าวัดเป็นที่ตั้งของผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว
- เกิดกฎระเบียบและข้อบังคับในการใช้ที่ดินในชุมชนเนื่องจากการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นเมืองประวัติศาสตร์
- การท่องเที่ยวทำให้เกิดการนำโบราณสถานทางพุทธศาสนาไปใช้ในกิจกรรมทางการท่องเที่ยวอย่างไม่เหมาะสม เช่น การเข้ามาจัดงานรื่นเริงในบริเวณโบราณสถาน โดยบริษัทนำเที่ยว หรือการแสดงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่ไม่เหมาะสม

(4) ด้านสิ่งแวดล้อม

(4.1) ผลกระทบด้านบวก

- การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือช่วยในการสร้างความตระหนักในการดูแลและอนุรักษ์โบราณสถานของชุมชน
- การท่องเที่ยวช่วยพัฒนาและปรับปรุงสาธารณูปโภคให้แก่ชุมชน เช่น พัฒนาคมนาคมและลำเหมืองในชุมชน เป็นต้น

(4.2) ผลกระทบด้านลบ

- ปัญหามลพิษทางเสียงและฝุ่น
- ปัญหาขยะจากการท่องเที่ยว
- การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขาดการวางแผนและไม่ต่อเนื่องของหน่วยงานรัฐ สร้างภาระด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่ชุมชน

ศิริอร บุญโร (2551) ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในตำบลเกาะขอม อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า ตำบลเกาะขอมมีแหล่งทรัพยากรท่องเที่ยวที่หลากหลาย ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยส่วนใหญ่เป็นจุดชมวิวิทิวทัศน์ของทะเลสาบสงขลา และชมทัศนียภาพของตัวเมืองสงขลา และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่สะท้อนให้เห็นถึงมรดกทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาวใต้ และการ

สืบทอดทางภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่าทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากร
ด้านงานประเพณีและงานเทศกาลเป็นทรัพยากรที่มีความโดดเด่น ในส่วนความต้องการไปเที่ยวใน
แหล่งท่องเที่ยวพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความสนใจไปเที่ยวสถาบันทักษิณคดีศึกษามากที่สุด ด้านความ
คาดหวังต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นอันดับแรก คือ ต้องการพัฒนาเกาะยอให้เป็นแหล่ง
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน และประชาชนมีความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว
โดยมีความยินดีต้อนรับให้นักท่องเที่ยวมาเยือนมากที่สุด การศึกษาครั้งนี้จึงเสนอแนวทางเพื่อการ
พัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 5 แนวทาง ได้แก่ 1) ด้านแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านการ
พัฒนาสินค้าและธุรกิจ 3) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว 4) ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญา และ 5) ด้าน
การคมนาคมและสาธารณูปโภค

ธวัชชัย มานิตย์ (2550) ทำการวิจัยเรื่อง “ผลกระทบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวต่อ
ชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาตำบลเวียงใต้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ผลการวิจัยพบว่า การ
ท่องเที่ยวของอำเภอปาย มีพัฒนาการควบคู่มากับการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเข้าสู่อำเภอปาย ตั้งแต่
ปี พ.ศ. 2516 ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงามและวัฒนธรรมที่โดดเด่นทำให้นักท่องเที่ยวเริ่ม
สนใจเข้ามาท่องเที่ยว ต่อมาในปี พ.ศ. 2530 รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้แหล่ง
ท่องเที่ยวอำเภอปายเริ่มเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวที่ชอบธรรมชาติและการผจญภัย ในขณะนั้นยัง
ไม่มีสิ่งบริการ เป็นการดำเนินการกันเอง โดยชาวบ้านในชุมชน จนถึงปี พ.ศ. 2535 จึงเริ่มมี
ผู้ประกอบการจากภายนอกเข้ามาลงทุนบ้างแต่ก็ไม่มากนัก หลังปี พ.ศ. 2540 การท่องเที่ยวอำเภอ
ปายได้เข้าสู่ธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง กระบวนการพัฒนาชุมชนถูกกระตุ้นจากนโยบาย
ส่งเสริมการท่องเที่ยว ในปี พ.ศ. 2545 การท่องเที่ยวปายเติบโตสุดขีดส่งผลให้สถานการณ์การ
ท่องเที่ยวอำเภอปายมีแนวโน้มเริ่มส่งสัญญาณว่าการท่องเที่ยวของอำเภอปายจะเป็นไปในทางลบ
มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชน ก่อนปี พ.ศ. 2539 ชุมชนปายมีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ
ช่วงหลังปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา การเปลี่ยนแปลงส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากนโยบายส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวซึ่งเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ชุมชนมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ระบบ
โครงสร้างพื้นฐานได้รับการพัฒนา ด้านเศรษฐกิจประชาชนมีงานทำและทางเลือกในการประกอบ
อาชีพมากขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้น ด้านสังคมและวัฒนธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจะไม่
เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมของชุมชนโดยตรง แต่กระแสวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามากับการ
ท่องเที่ยวมีส่วนทำให้สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนปายมีการเปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงที่
เกิดขึ้นส่งผลให้ชุมชนได้รับผลกระทบทางด้านกายภาพมากที่สุด การใช้ที่ดิน อาคารและ
สิ่งก่อสร้าง เกิดความแออัด ไม่เป็นระเบียบ ส่งผลต่อสภาพแวดล้อมชุมชนโดยรวม การเพิ่มขึ้นของ
ประชากรอย่างรวดเร็วส่งผลให้ระบบโครงสร้างพื้นฐานที่มีอยู่ไม่สามารถรองรับได้ การเพิ่มขึ้นของ

ขยะมูลฝอย น้ำเสีย มลพิษทางอากาศ เสียงดังรบกวนส่งผลกระทบต่อทางด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน การท่องเที่ยวส่งผลให้เศรษฐกิจโดยรวมของชุมชนดีขึ้น แต่เมื่อพิจารณาถึงการกระจายรายได้ที่ชุมชนได้รับถือว่ายังไม่ทั่วถึง มีเพียงประชากรส่วนหนึ่งเท่านั้นที่ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว ชุมชนต้องแบกรับค่าครองชีพที่สูงขึ้นจากราคาสินค้าอุปโภคบริโภคที่มีราคาแพง การท่องเที่ยวได้กลายเป็นตัวเร่งให้เกิดผลกระทบในเชิงลบต่อความสัมพันธ์ของชาวบ้านภายในชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันน้อยลง การไหลบ่าเข้ามาของวัฒนธรรมต่างถิ่น ส่งผลให้ลักษณะการบริโภค การแต่งกาย ภาษา ค่านิยมและความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนเริ่มเสื่อมถอยลง เกิดปัญหาสังคม ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาหลักทรัพย์ และปัญหาความแตกแยกภายในชุมชน

แนวทางในการลดผลกระทบทางลบสามารถสรุปได้ว่า ปัญหาผลกระทบจากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ผ่านมาจากชุมชนไม่อาจแก้ไขได้ด้วยการสร้างความตระหนักของชุมชนเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องมีการเรียนรู้ในแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวจากชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จในการสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวและการรักษาความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม การสร้างความตระหนักแก่สังคมในการส่งเสริมสิทธิชุมชนในการกำหนดแนวทางในการพัฒนา และการส่งเสริมให้ผู้คนในสังคมมีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้จะต้องให้มีการท่องเที่ยวด้วยความรับผิดชอบ ซึ่งจะเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนต่อไป

อภิชาติ มหาราชเสนา (2551) ทำการวิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดการกลุ่มผู้การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน: กรณีศึกษาบ้านรูปสมุนไพร ตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” ผลการวิจัยพบว่า 1) บริบทชุมชนด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจนกลุ่มสมาชิกการผลิตรูปหอมสมุนไพร พบว่า ด้านสังคมและสภาพแวดล้อมอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้น ประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรม และคนในชุมชนมีความเอื้ออาทรจึงทำให้เกิดการรวมตัวเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้ ในชุมชนมีกิจกรรมการผลิตที่แตกต่างกัน แต่มีการรวมตัวกันจัดตลาดน้ำ เพื่อนำสินค้ามาจัดจำหน่าย ซึ่งทำให้เกิดรายได้ในชุมชน 2) กระบวนการพัฒนากลุ่ม พบว่า มีการจัดรูปแบบการบริหารงานกลุ่มในรูปแบบของคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก และคณะกรรมการ 3) ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ พบว่า การออกแบบผลิตภัณฑ์และการบรรจุภัณฑ์มีการคิดค้นประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ใหม่อยู่เสมอ และสามารถปรับปรุงให้เหมาะสมกับตลาด โดยเน้นความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ และได้รับการคัดสรรมาตรฐานผลิตภัณฑ์จากหน่วยงานภาครัฐ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงภายในเครือข่าย โดยวิธีการฝึกอบรม สัมมนา และการศึกษาดูงานต่าง ๆ การควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ ก็มีคณะกรรมการ ฝ่ายควบคุมผลิตภัณฑ์ โดยมีการ

กำหนดมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ มีการจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนกับกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และผลิตภัณฑ์ยังได้รับการรับรองตามมาตรฐานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ของกระทรวงมหาดไทย และมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ของกระทรวงอุตสาหกรรมมีลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ เน้นการใช้วัตถุดิบหลักจากธรรมชาติ และไม่มีการใช้สารเคมีเป็นส่วนประกอบ และมีกระบวนการจัดการกลุ่มที่นำไปสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน คือ ชุมชนได้เป็นเจ้าของกิจการเอง วัตถุดิบที่นำมาผลิตก็มาจากทรัพยากรในชุมชน อีกทั้งผลิตภัณฑ์ยังได้รับการรับรองมาตรฐาน โดยกระทรวงอุตสาหกรรม และเป็นสินค้า OTOP ระดับ 4 ดาว ดังนั้น กลุ่มจึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนด้วย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และข้อสรุปที่ได้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดของการวิจัยดังนี้

(1) ด้านผลกระทบของการท่องเที่ยว ได้แก่ ผลกระทบด้านบวกและด้านลบที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว ในเรื่องต่อไปนี้

(1.1) ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้นว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพกายภาพของพื้นที่ และมลภาวะของสิ่งแวดล้อม

(1.2) ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ เป็นต้นว่า ผลผลิตจากอาชีพ การมีรายได้ การจัดทำและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

(1.3) ผลกระทบด้านสังคม เป็นต้นว่า ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว การร่วมมือกันในชุมชน

(1.4) ผลกระทบด้านวัฒนธรรม เป็นต้นว่า การเข้าร่วมประเพณีต่าง ๆ ความคิด ความเชื่อ และค่านิยมต่าง ๆ

(2) แนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

(2.1) ด้านสภาพกายภาพของพื้นที่ เป็นต้นว่า ถนนหนทาง สาธารณูปโภคต่าง ๆ สภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(2.2) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เป็นต้นว่า การต้อนรับ และอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว การรักษาความปลอดภัย การบริการข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ

(2.3) ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้นว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

(2.4) ด้านวัฒนธรรมประเพณีและผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นต้นว่า แหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความรู้ทางวัฒนธรรม ประเพณี และศิลปกรรมต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์ที่แสดงเอกลักษณ์ของชุมชน หรือผลิตขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

(2.5) ด้านการสนับสนุนของภาครัฐและเอกชน เป็นต้นว่า การสนับสนุนด้านงบประมาณ การสนับสนุนด้านวิชาการ หรือทรัพยากรต่าง ๆ

ปิยวรรณ คงประเสริฐ (2551) ทำการวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ผลการวิจัยจากรายการตรวจสอบทรัพยากรท่องเที่ยว พบว่า ทรัพยากรทางธรรมชาติ ได้แก่ชายหาด อ่าว น้ำตก เกาะ และป่าไม้ ทรัพยากรวัฒนธรรมและสิ่งที่สร้างขึ้น ได้แก่ วัด ศาล พระเจดีย์และพระพุทธรูปต่าง ๆ จำลอง ทรัพยากรประเพณี วิถีชีวิต และงานเทศกาล ได้แก่ งานฟูลมูนปาร์ตี้ การแข่งขันหาหอยกลม และประเพณีลากพระทางทะเล ทรัพยากรด้านกิจกรรม ได้แก่ การดำน้ำดูปะการัง การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ การพายคายัค แคนู เรือนำเที่ยว และการประมงพื้นบ้าน ทรัพยากรด้านบริการ ได้แก่ โรงแรมที่พักหรือรีสอร์ทที่ได้มาตรฐาน บริการด้านการคมนาคมขนส่งที่สะดวก บริการข้อมูล และศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว โรงพยาบาล และสถานบริการด้านสุขภาพ สถานที่จำหน่ายสินค้าพื้นเมือง บริการด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และการมีป้ายบอกทิศทาง และระบบสื่อความหมายในสถานที่ท่องเที่ยว

แนวทางการวางแผนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้แก่ การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยพัฒนาเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางทะเลที่มีมาตรฐานระดับโลกเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง และสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนโดยยึดหลักการพัฒนาตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน และเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน

นริศนัย อิมสุทธิ (2551) ทำการวิจัยเรื่อง “ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม”

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนอัมพวาในอดีตเป็นศูนย์กลางการค้าขายทางเรือ และเป็นจุดพักระหว่างทาง ชุมชนอัมพวามีการตั้งถิ่นฐานตามแนวสองฝั่งคลอง ต่อมาเมื่อมีการสร้างถนนในปี พ.ศ. 2516 จึงเกิดรูปแบบการตั้งถิ่นฐานริมถนน โดยภาพรวมชุมชนอัมพวามีความเข้มแข็งรักษาสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี วิถีชีวิตของชาวชุมชนอัมพวามีความเรียบง่าย มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับแม่น้ำ

ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านบวก ได้แก่ เศรษฐกิจระดับชุมชนดีขึ้น เกิดการขายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยว เกิดการพัฒนาอาชีพ การหมุนเวียนของเศรษฐกิจในชุมชน พืชผลการเกษตรสินค้าท้องถิ่นมีราคาดี ผลกระทบทางเศรษฐกิจด้านลบ ได้แก่ การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง ราคาสินค้าแพงขึ้น ค่าครองชีพสูง ผลกระทบทางสังคมด้านบวก ได้แก่ การพัฒนาความเจริญต่าง ๆ สามารถสร้างงานสร้างอาชีพและลดอัตราการอพยพประชากรไปหางานทำที่อื่น การสร้างความ

สามัคคีแก่ชุมชน การให้ความรู้แก่ชุมชน ผลกระทบทางสังคมด้านลบ ได้แก่ จากการศึกษาไม่พบ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวในลักษณะที่ไม่รุนแรงมากนัก แต่สิ่งที่พบคือ การโจรกรรมในชุมชน ความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนและความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในชุมชน ปัญหาความแออัด กำลังพลในการดูแลการจัดการด้านการจราจรไม่เพียงพอ ผลกระทบด้านความเป็นอยู่ด้านบวก ได้แก่ สุขภาพจิตที่ดีขึ้น การท่องเที่ยวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวันทำงาน ทำงาน 3 วัน หยุด 4 วัน ทำให้มีวันหยุดพักผ่อนเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งยังเกิดความพยายามในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบด้านความเป็นอยู่ด้านลบ ได้แก่ วิถีชีวิตที่เรียบง่ายหายไป ความเอื้ออาทรน้อยลงชาวบ้านได้รับความรำคาญจากเสียงต่าง ๆ การแย่งชิงเพื่อผลประโยชน์ ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมด้านบวก ได้แก่ การปรับปรุงสิ่งแวดล้อมชุมชน ชาวบ้านมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาบ้านเรือนให้มีความสวยงาม สร้างความตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมด้านลบ ได้แก่ มลพิษจากรถยนต์และเรือ ขยะ สิ่งปฏิกูลต่างๆ ก็มากขึ้น สัตว์ต่าง ๆ ถูกรบกวน จากกิจกรรมการท่องเที่ยว

สมใจ ไช้แก้ว (2548) ทำการวิจัยเรื่อง “การประเมินศักยภาพและความต้องการในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านบางปรู จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ผลการประเมินศักยภาพของชุมชนบ้านบางปรู พบว่า ชุมชนมีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับปานกลางทั้ง 2 กลุ่มตัวอย่าง โดยมีแนวโน้มคะแนนของประชาชนทั่วไป (1.87) ต่ำกว่าคะแนนของเจ้าหน้าที่ของรัฐ (2.07) เล็กน้อย และเมื่อพิจารณาปัจจัยบ่งชี้ศักยภาพในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้วปรากฏว่า ปัจจัยที่มีคะแนนมากที่สุดคือ ปัจจัยด้านพื้นที่ รองลงไป ได้แก่ ปัจจัยด้านกิจกรรมและกระบวนการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและปัจจัยด้านการจัดการเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนตามลำดับ

ส่วนผลการศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของกลุ่มตัวอย่างในชุมชนพบว่า ชุมชนมีความต้องการร่วมกำหนดแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมายมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ต้องการร่วมรับทราบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน ต้องการเข้าร่วมจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรภายในท้องถิ่นจัดกิจกรรมสนับสนุนการท่องเที่ยว ตามลำดับ

สำหรับแนวทางเพิ่มศักยภาพของชุมชน ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่า เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานของรัฐควรเข้ามาสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น โดยการให้ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การอบรมในด้านการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว การตลาด การบริการด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้สอดคล้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนต่อไป